

Journal of Child and
Development (J-CAD)

**ÇOCUK
VE
GELİŞİM
DERGİSİ**
(ÇG-D)

Yıl / Year: 2022

Cilt / Volume: 5

Sayı / Number: 10

e-ISSN 2636 - 8935

Çocukve Gelişim Dergisi (ÇG-D)

Journal of Child and Development (J-CAD)

e-ISSN 2636-8935 | Periyot Yılda 2 Sayı | Başlangıç 2018 |

<http://dergipark.gov.tr/cg>

Editör

Prof. Dr. Neriman ARAL

Editör Kurulu

Prof. Dr. İsmihan ARTAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice BEKİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen GÜRSOY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı UÇAR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serkan YILMAZ (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Sühendan ER (TED Üniversitesi)

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Emine AHMETOĞLU (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Berrin AKMAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşare AKTAŞ ARNAS (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Meziyet ARI (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ARI (Emekli)
Prof. Dr. Emel ARSLAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmihan ARTAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesude ATAY (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Neslihan AVCI (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yasemin AYDOĞAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. N. Pınar BAYHAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice BEKİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Carmel CEFAL (University of Malta)
Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer DARICA (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)

Prof. Dr. Ümit DENİZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Özcan DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap ERDOĞAN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Nefise Semra ERKAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Sibel Çiğdem GÜNEYSU (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Tanju GÜRKAN (Emekli) (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen GÜRİSOY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yıldız GÜVEN (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Adalet KANDIR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Güler KÜÇÜKTURAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Duyan MAĞDEN ATAMAN (Emekli)
Prof. Dr. E. Nilgün METİN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İrfan MORINA (Kosova-Piriştine Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayla OKTAY (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilara Fatoş ÖZER (İstanbul Kent Üniversitesi)
Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Mübeccel SARA GÖNEN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilgün SARP (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayperi SİĞİRTMAÇ (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Kezban TEPELİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Belma TUĞRUL (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. F. Figen TURAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı UÇAR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ozana URAL (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurper ÜLKÜER (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Müdriye YILDIZ BIÇAKÇI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Rengin ZEMBAT (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Gözde AKOĞLU (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Münevver CAN YAŞAR (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Prof. Dr. Remziye CEYLAN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Zeynep ÇETİN (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Hale DERE ÇİFTÇİ (İstinye Üniversitesi)
Doç. Dr. Ender DURUALP (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma ELİBOL (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Doç. Dr. Sühendan ER (TED Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru ERSAY (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Tuba KARAARSLAN (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Doç. Dr. Şükran KILIÇ (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma Elif KILINÇ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Refika OLGAN (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Özgül POLAT (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Selvinaz SAÇAN (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. A. Gülşah SARANLI (TED Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazan KAYTEZ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üy. Zekeriya ÇALIŞKAN (Emekli)
Dr. Öğr. Üy. Handan DOĞAN (Maltepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üy. D. Melek SABUNCUOĞLU (İstinye Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üy. Seçil YÜCELYİĞİT (TED Üniversitesi)

Kapak Tasarım

Öğr. Gör. Emine ARSLAN KILIÇOĞLU
Fahrettin KADIOĞLU

Mizanpaj-Dizgi

Öğr. Gör. Emine ARSLAN KILIÇOĞLU
Arş. Gör. Emin DEMİR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Neriman ARAL

Sekreteryaya

Dr. Öğr. Üyesi Burçin AYSU

İmtiyaz Sahibi ve Yayımca

Prof. Dr. Hatice BEKİR

hsimsekbekir@gmail.com

Aralık, 2022

Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D), yayın kurulu farklı üniversitelerin alanında uzman öğretim üyelerinden oluşan, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), idealonline, Google Scholar, EBSCO, Citefactor indekslerinde taranan hakemli Uluslararası bilimsel bir dergidir.

ÖNSÖZ

Çocuk gelişimi alanında bilimsel araştırmaları alana ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracığı ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlayan yılda iki kez yayınlanan ve yayın kurulu farklı üniversitelerin alanında uzman öğretim üyelerinden oluşan, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ideal online, Google Scholar, EBSCO, Citefactor indekslerinde taranan ve hakemli bilimsel bir dergi olan **Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)**'sinin bu sayısında çocuk gelişimi alanına yönelik;

Araştırma Makaleleri;

- Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanımlı Çocuklarda Fosfatidilserinin Etkisinin Araştırılması
Investigation of Phosphatidylserine Effect on Children with Attention Deficity Hyperactivity Disorder
- Otizm Spektrum Bozukluğunda El 2D:4D Parmak Oranı ve Yüz Simetrisi
Symmetry of Hand 2D:4D Digit Ratio and Face in Autism Spectrum Disorder
- İlköğretim Öğrencilerine Yapılan Sağlık Taramalarının Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre İncelemesi
Analysis of Health Screenings Made for Primary School Students According to Students' Age and Gender
- Türkiyede Okul Öncesi Dönemde İki Dillilik Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi (2007-2021)
Investigating Postgraduate Dissertations and Articles on Bilingualism in Preschool Period in Turkey (2007-2021)
- Resimli Öykü Kitaplarının Beslenme Alışkanlıkları ve Yeme Davranışları Açısından İncelenmesi
Examination of Illustrated Storybooks in Terms of Nutritional Habits and Eating Behaviors
- Üniversite Öğrencilerinin Duygusal İhmal Kavramına İlişkin Metaforik Algılar
Metaphorical Perceptions of University Students on the Concept of Emotional Neglect

Derleme Makaleler;

Birincil Yaklaşımlar ve Çocuk Hakları Çerçevesinden Çocuklarda Madde Bağımlılığı
Substance Addiction in Children Within Primary Approaches and Children's Rights

başlıklı çalışmalar yer almaktadır. Hakem ve yazarlara dergiye sağladıkları katkılardan dolayı yayın kurulu adına teşekkür ederim. Çocuk ve Gelişim Dergisi'nin onuncu sayısı 28 Aralık 2022 tarihinde yayınlanacaktır.

28.12.2022

Editör

Prof. Dr. Neriman ARAL

İÇİNDEKİLER
CONTENTS

1. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanılı Çocuklarda Fosfatidilserinin Etkisinin Araştırılması (Araştırma Makalesi) 1-15
Investigation of Phosphatidylserine Effect on Children with Attention Deficity Hyperactivity Disorder
Esra AYVALI ÇETİN, Sultan TARLACI
2. Otizm Spektrum Bozukluğunda El 2D:4D Parmak Oranı ve Yüz Simetrisi (Araştırma Makalesi) 16-25
Symmetry of Hand 2D:4D Digit Ratio and Face in Autism Spectrum Disorder
Kutup KUCUR, Sultan TARLACI
3. İlköğretim Öğrencilerine Yapılan Sağlık Taramalarının Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre İncelemesi (Araştırma Makalesi) 26-36
Analysis of Health Screenings Made for Primary School Students According to Students' Age and Gender
Ayla ÜNSAL, Ahmet Feyyaz AYDIN
4. Türkiye’de Okul Öncesi Dönemde İki Dillilik Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi (2007-2021) (Araştırma Makalesi) 37- 52
Investigating Postgraduate Dissertations and Articles on Bilingualism in Preschool Period in Turkey (2007-2021)
Burcu ÜNYILMAZ
5. Resimli Öykü Kitaplarının Beslenme Alışkanlıkları ve Yeme Davranışları Açısından İncelenmesi (Araştırma Makalesi) 53-68
Examination of Illustrated Storybooks in Terms of Nutritional Habits and Eating Behaviors
Beyhan Özge YERSEL, Ender DURUALP
6. Üniversite Öğrencilerinin Duygusal İhmal Kavramına İlişkin Metaforik Algılar (Araştırma Makalesi) 69-85
Metaphorical Perceptions of University Students on the Concept of Emotional Neglect
Fatma ÖZSERT, Mine KAZAK, Eda Aşlı ÖZDEMİR, Figen ÇOK
7. Birincil Yaklaşımlar ve Çocuk Hakları Çerçevesinden Çocuklarda Madde Bağımlılığı (Derleme Makale) 86-95
Substance Addiction in Children Within Primary Approaches and Children's Rights
Çağla YİĞİTBAŞ

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanılı Çocuklarda Fosfatidilserinin Etkisinin Araştırılması

Araştırma Makalesi / Research Article

 Esra AYVALI ÇETİN, İMA Psikoloji
 Sultan TARLACI, Üsküdar Üniversitesi

Öz

Araştırma, DEHB tanısı alan çocuklarda fosfatidilserinin etkisinin incelenmesi amacı ile yapılmıştır. Araştırma, gıda katkı maddeleriyle yapılacak diyet çalışmaları kapsamında nicel yöntem kullanılarak yazılmıştır. Araştırmanın evreni, gönüllü katılım sağlayan DEHB tanısı almış 6-13 yaş arasındaki çocuklardan oluşmaktadır. Örneklem grubu 6 kız, 24 erkek olmak üzere 30 çocuktan oluşmaktadır. Araştırma verileri; Kişisel Anket Formu ve Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmadaki veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS-16 programında iki uçlu t-testi (Bağımlı Örneklem t-Testi) tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmamızda elde edilen bulgular literatürdeki diğer çalışmalarla büyük oranda paralellik göstermektedir. Fosfatidilserin gıda kullanımı öncesi uygulanan Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği alt ölçeklerinde alınan puan dağılımları incelendiğinde; "Davranım Sorunu" (11,63 karşılık 4,93, $p<0.001$), "Ataklık/Hiperaktivite" (7,80 karşılık 4,30, $p<0.001$), "Öğrenme Sorunu"(7,73 karşılık 3,46, $p<0.001$), "Kaygı" (10,43 karşılık 4,83, $p<0.001$), ve "Psikosomatik"(2,70 karşılık 1,06, $p<0.001$) alt ölçeklerinde Fosfatidilserin kullanımı sonrasında aldıkları puanları ile karşılaştırıldığında yüksek oranda düşüşün olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği toplam puanları incelendiğinde ise, fosfatidilserin kullanımı almadan önce ve aldıktan sonraki puan dağılımları karşılaştırıldığında yüksek oranda puan düşüşleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (50,61 karşılık 24,00, $p<0.001$). Çalışmamıza göre fosfatidilserin kullanımı DEHB semptomlarını azalttığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

DEHB,
dikkat eksikliği ve
hiperaktivite bozukluğu,
fosfatidilserin,
gıda kullanımı.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 17.03.2022
Kabul Tarihi: 27.07.2022
E-Yayın Tarihi:28.12.2022

Investigation of Phosphatidylserine Effect on Children with Attention Deficity Hyperactivity Disorder

Abstract

The study has been made for examining the effects of phosphatidylserine on children who have ADHD. The study have been written by using quantitative method in the context of diet studies to be done with food supplement. The sample of this study consisted by 6-13 aged children with ADHD diagnosis. The sample is consisted by 30 children, 6 of them are girls and 24 of them are boys. The data were obtained by using Personel Survey Form and Conners' Parent Rating Scale. The data in the study was transferred to SPSS-16 statistic programme and analyzed by using two-tailed t-test (Paired Samples t Test). The findings of our study Show that a quite similarity with the other studies in literature. When the points distributions are taken from the subscales of Conners' Parent Rating Scale which is applied before phosphatidylserine supplementation; the great decrease in the all scores they have taken after phosphatidylserine supplementation in "Behavioral Problem" (11,63 vs 4,93, $p<0.001$), "Impetuosity/Hyperactivity" (7,80 vs 4,30, $p<0.001$), "Learning Disabilty" (7,73 vs 3,46, $p<0.001$) and "Anxiety"(10,43 vs 4,83, $p<0.001$), and "Psychosomatic" (2,70 vs 1,06, $p<0.001$). And when the total scores of Conners' Parent Rating Scale are examined; the scores they have taken after phosphatidylserine supplementation are low compared to before they have taken it, this has found statisticly significant (50,61 vs 24,00, $p<0.001$). According to our study phosphatidylserine supplement reduces ADHD nearly all symptoms.

Keywords

ADHD,
attention deficity
hyperactivity disorder,
phosphatidylserine,
food supplements.

Article Info

Received: 03.17.2022
Accepted:07.27.2022
Online Published:12.28.2022

Atıf (How to cite)

Ayvalı Çetin, E. ve Tarlacı, S.. (2022). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı çocuklarda fosfatidilserinin etkisinin araştırılması. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(10), 1-15.

Sorumlu Yazar: Esra Ayvalı Çetin, psikologesra.ayvali@gmail.com

Giriş

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) erken başlangıçlı olup erken yaşta görülen nöropsikiyatrik (Şenol vd., 2006), dikkatsizlik, aşırı hareketlilik ve dürtülerinin kontrol etmekte güçlük gibi belirtilerin görüldüğü bozukluktur (Semerci ve Turgay, 2017). Semptomların 7 yaşından önce başlayarak, en az iki ortamda özellikle okul ve ev başta olmak üzere görülmesi ve süreklilik göstermesi gerekir (Şenol vd., 2006). DEHB, genelde 4-5 yaş civarında belirtilerin gözlenmeye başlandığı, okul döneminde belirgin hale gelen bir bozukluk olup, erkek çocuklarında daha sık rastlanmaktadır. Erkek çocuklarında fevrilik ve aşırı hareketlilik ön planda iken, kızlarda dikkat eksikliğinin ön planda olduğu tip görülmektedir (Öztürk ve Başgül, 2015). Bozukluğa, genetik ve çevresel faktörlerin neden olduğu düşünülerek, ağırlıklı olarak %80-90 oranlarında genetik geçiş üzerinde durulmaktadır (Ercan, 2009). Yapılan araştırmalar genetik ve çevresel etkenlerin yanında, DEHB olan bireylerin nörobiyolojik yapılarının normal bireylerden farklı olduğunu, dikkat ve dürtüsel kontrolü sağlayan beyin bölümlerinin yeterince iyi çalışmadığını, bu alanlarda sorunlar olduğu üzerinde durmaktadır (Öztürk ve Başgül, 2015). DEHB, kişinin yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan dikkat sorunları, aşırı hareketlilik ve istekleri erteleyememe (dürtüsellik) ile kendini gösterir (Sürücü, 2016). Bu temel belirtilerden 3 ayrı tip olarak görülme durumu söz konusudur. Bu belirtiler farklı ağırlıklarda bir araya gelebilir. Bunlar dikkat eksikliğinin ön planda olduğu, hiperaktivite ve dürtüsellik ön planda olduğu ve kombine (birleşik) olarak görülen üç temel belirtinin birlikte görülmesidir (Herken, 2018). Bu belirtiler okul, aile ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çocukların erken tanı almaları ve tedavi edilmeleri belirtileri kronikleşmeden iyileştirmede önemli rol oynar. Tedavi edilmediğinde çok ciddi sorunlara neden olmaktadır (Ercan, 2009). Yaşamsal sorunlara neden olan DEHB; aile yaşantısını, okul, akran ilişkisini, spor ve diğer etkinliklerde başarı oranını etkiler (Şenol vd., 2006). DEHB tedavisinde; ilaç tedavisi, psikoterapi ve ebeveyn eğitimlerinin rolü büyüktür. Tedavilerini destekleyici en önemli etkenlerden birisi de beynin olgunlaşma sürecine katkısı olabilecek özel beslenmelerdir. Tedaviye ek olarak verilen gıda takviyeleri, tedaviye önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalara bakıldığında, DEHB belirtilerinin tedavisinde omega-3 açısından zenginleştirilmiş olan fosfolipit molekülü olan fosfatidilserin kullanımının olumlu etki gösterdiği görülmüştür (Manor vd., 2012). Bir yağ asidi olan fosfatidilserin deniz ürününden elde edilmiş olup, ilaç kategorisinde olmayan, gıda kullanımı amaçlı kullanılmaktadır. Son dönemlerde DEHB tanılı okul çağındaki çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda balık yağına kıyasla omega-3 içeren fosfatidilserinin yürütücü işlevler üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür (Vaisman vd., 2008). Özellikle hiperaktif, dürtüsel, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşayan DEHB tanılı çocuklarda, bu belirtilerin azaldığı yönünde bulgulara rastlanmıştır (Manor vd., 2012). Yapılan başka bir çalışmada ise, fosfolipitlerin insanlarda zihinsel yorgunluğa karşı direnci artırdığı bulgularına da rastlanmıştır (Glade ve Smith, 2015).

Fosfatidilserin ile ilgili olarak yapılan çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Bütün bu bilgiler ışığında bu çalışmada, DEHB tanılı çocuklarda fosfatidilserinin etkisine bakılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, DEHB tanısı alan çocuklarda fosfatidilserin etkisinin incelenmesi amacı ile yapılmıştır. Araştırma, gıda katkı maddeleriyle yapılacak diyet çalışmaları kapsamında nicel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Çalışma için Üsküdar Üniversitesi, Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu başkanlığından onay alınmıştır (B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06/2018/663).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni, gönüllü katılım sağlayan DEHB tanısı almış 6-13 yaş arasındaki çocuklardan oluşmaktadır. Örneklem grubu 6 kız, 24 erkek olmak üzere 30 çocuktan oluşmaktadır. Dâhil olma kriterleri olarak, DEHB tanısı almış 6-13 yaş arası olan çocuklar kabul edilmiştir. Dışlama kriterleri olarak ise araştırma süresince kullandığı bir veya birkaç ilaç var ise ve ilaçlarda doz değişimi yapılmış ise çalışmaya dâhil edilmediler. Yine bu araştırma süresinde başka bir farmakolojik tedavi eklenen çocuklar da çalışmaya dâhil edilmedi. Bu çalışmada veri toplama araçları olarak Kişisel Anket Formu ve Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği'dir (CADÖ). CADÖ, 6-13 yaş arası çocukların anne ve babalarına uygulanmaktadır. CADÖ için başlıca üç kullanım alanı bulunmakta olup, tanıyı netleştirmek için yardımcı araç ve tedavi sonuçlarının değerlendirilmesinde, genel tarama amacı ve sorunlu davranış alanların tanımlanmasında kullanılmaktadır. Ölçülen özellikler; yıkıcı davranış bozuklukları, dikkat eksikliği ve hiperaktivitedir. Ölçek 48 maddeden oluşmakta olup, 5 alt boyutu vardır. Alt boyutları; davranım sorunu, ataklık/hiperaktivite, öğrenme sorunu, kaygı ve psikosomatiktir. Örnek madde sayıları ise, davranım sorunu, ataklık/hiperaktivite, öğrenme sorunu, kaygı, psikosomatiktir. Kişisel anket formunun kullanım amacı uygulanan çalışmaya katkı sağlayan bireyler hakkında detaylı bilgi edinmektir. Cinsiyeti, yaşı, tanı bilgisi, aile bireylerinde aynı tanının bulunup bulunmadığı öngörüsü, ilaç kullanımı olup olmadığı, var ise, dozu ve başka bir hastalığının olup olmadığı gibi bilgileri değerlendirmeye alınmıştır. Ebeveynlerden onay alındıktan ve olası yan etki bilgilendirmeleri yapıldıktan sonra, çocuklara fosfatidilserin hazır preparat ilaç şeklinde verilmiştir. Uygulanan doz, 8 hafta boyunca, standart doz olarak sabah 75 mg + akşam 75 mg Vayarin kapsül (Atlantis İlaç Firması) olarak düzenli verilmiştir. Fosfatidil serin başlanmadan önce ve uygulamadan 8 hafta sonra DEHB özelliklerinde değişim olup olmadığını anlamak için Conner's Aile Değerlendirme Ölçeği doldurtulmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında veriler toplanırken öncelikle tezlere ulaşılmıştır. YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın internet sitesindeki YÖK Tez Arama sekmesinden belirlenen anahtar kelimelerle aramalar yapılmış ve 2007-2021 yılları arasında yayımlanmış tezlere ulaşılmıştır. Çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelere ve dergilerde yayımlanmayan makalelere de ulaşmak için *Google Akademik*, *Ulakbilim Ekuval*, *Dergipark* ve *Proquest Turkey* veri tabanları ve arama motorları kullanılarak 2011 ve 2021 yılları arasında yayımlanmış makalelere ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS 16.0 programı ile öncelikle normallik olup olmadığını anlamak için varyansların eşitliği testi Levene-F testi uygulandı. Varyansları eş

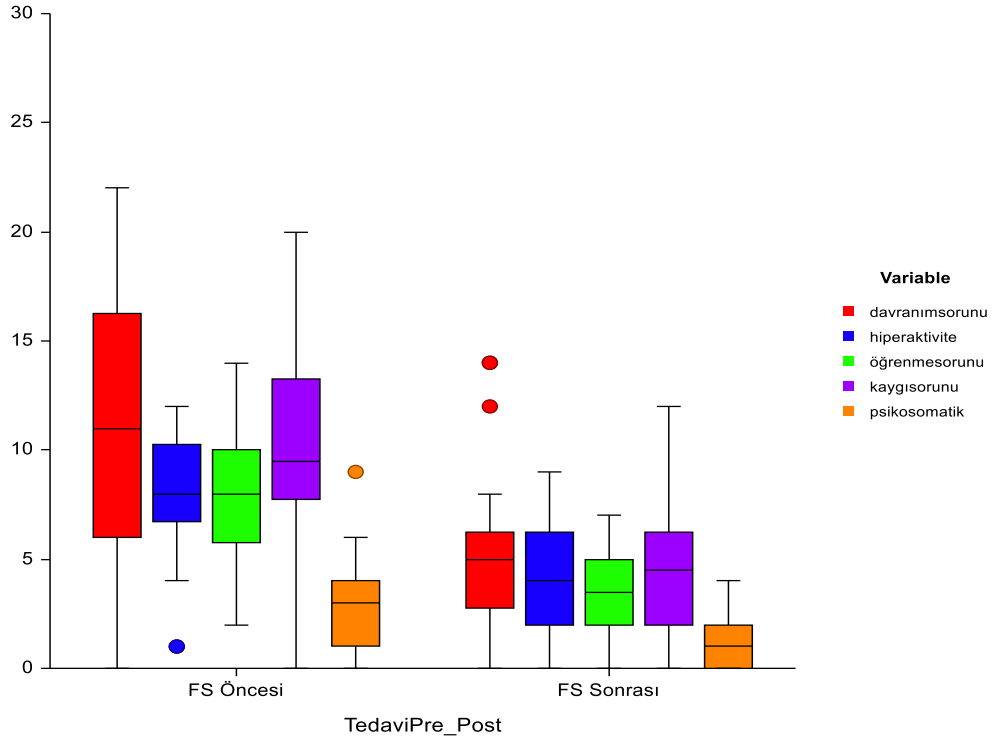
dağıldığı tespit edildi ($F=3,18$ ve $p=0,075$). Bunun ardından iki uçlu t testi (bağımlı örneklem t testi) kullanılarak analiz edilmiştir. Toplamda 30 DEHB tanısı alan çocuk için veri toplanmıştır. Araştırmaya katılan çocukların ailelerine kişisel anket formundaki sorular; cinsiyeti, yaşı, tanı bilgisi, ailede aynı tanının bulunup bulunmadığı (ön görüş dahilinde), ilaç kullanımı olup olmadığı, var ise, dozu ve başka bir hastalığının olup olmadığı gibi bilgileri değerlendirmeye alınmış olup, frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Sonrasında CADÖ alt ölçekleri ortalamaları ve toplam puan ortalamaları alınarak, iki uçlu t testi (bağımlı örneklem t testi) yapılmıştır.

Bulgular

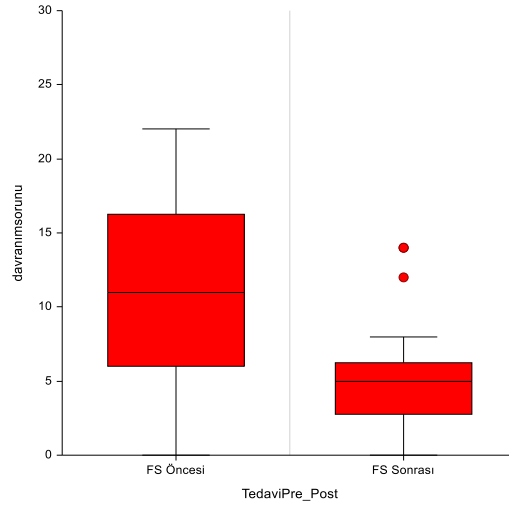
FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ ölçeğinde “Davranım Sorunu” alt ölçeğinde aldıkları 11,63 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 4,93 puanlarında görülen 6,7 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). CADÖ ölçeğinde “Ataklık/Hiperaktivite” alt ölçeğinde aldıkları 7,80 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 4,30 puanlarında görülen 3,5 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). FS gıda kullanımının ataklık/hiperaktivite belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir. FS kullanımı öncesi uygulanan CADÖ ölçeğinde “Öğrenme Sorunu” alt ölçeğinde aldıkları 7,73 puanlara göre, FS kullanımı sonrasında aldıkları 3,46 puanlarında görülen 4,27 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). CADÖ ölçeğinde “Kaygı” alt ölçeğinde aldıkları 10,43 puanlara göre, FS kullanımı sonrasında aldıkları 4,83 puanlarında görülen 5,6 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). Yine CADÖ ölçeğinde “Psikosomatik” alt ölçeğinde aldıkları 2,70 puanlara göre, FS kullanımı sonrasında aldıkları 1,06 puanlarında görülen 3,5 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ ölçeğinde toplam 50,61 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 24,00 puanlarında görülen toplam 26,61 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). FS gıda kullanımının DEHB'nin belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir (Tablo1 ve Şekil 1-7).

Tablo 1. CADÖ Alt Ölçeklerinden Alınan Puan Dağılımları. Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeğinin Alt Boyut Puanlarının Uygulama Öncesi ve Sonrası Farklarının Değerlendirilmesi

Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği (CADÖ)	Ön Test		Son Test		<i>p-değeri</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	Güven Aralığı
	Min-Max	Ort±SD	Min-Max	Ort±SD				
Davranım Sorunu	0-22	11,63±6,12	0-14	4,93±3,61	0.0001			5,08-8,31
Ataklık/Hiperaktivite	1-12	7,80±2,97	0-9	4,30±2,50	0.0001		4,32	2,52-4,47
Öğrenme Sorunu	2-14	7,73±3,11	0-7	3,46±1,99	0.0001		2,66	3,27-5,26
Kaygı	0-20	10,43±4,73	2-12	4,83±2,70	0.0001	10,81	2,83	4,54-6,65
Psikosomatik	0-9	2,70±2,08	0-4	1,06±1,04	0.0001		1,60	1,03-2,23

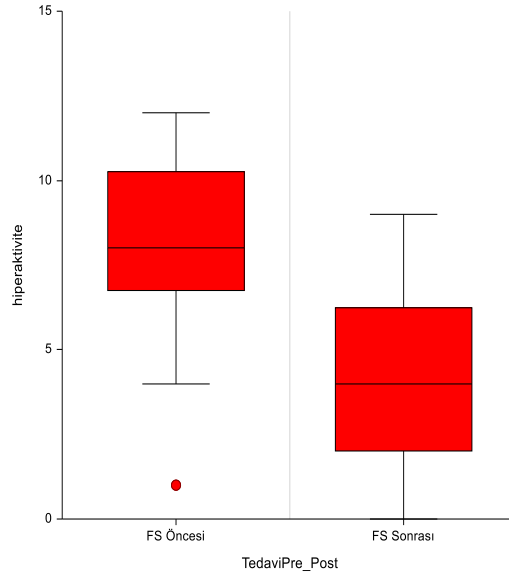

Şekil 1. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ Alt Ölçeklerinden Alınan Puan Dağılımları

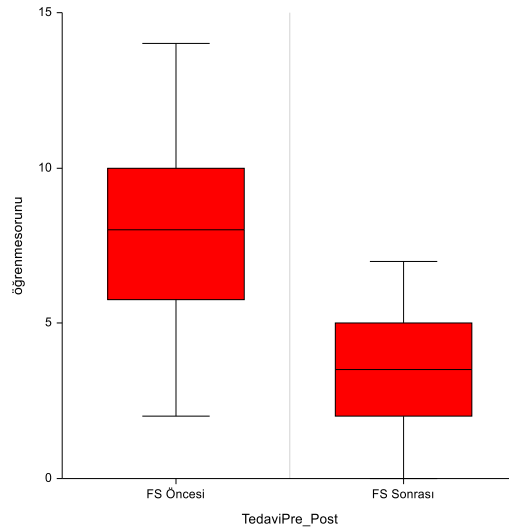
Şekil 2. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası Cadö “Davranım Sorunu” Alt Ölçeğinden Alınan Puan Dağılımları

Tablo 1’de görüldüğü üzere; FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ “**Davranım Sorunu**” alt ölçeğinde aldıkları 11,63 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 4,93 puanlarında görülen 6,7 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,0001$, $t = 8,48$, $SD = 4,32$, Güven Aralığı: 5,08-8,31). FS gıda kullanımının davranım sorununu belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir.

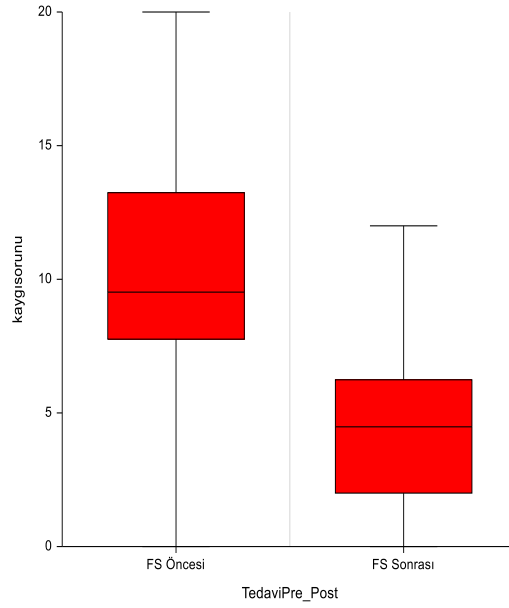
Şekil 3. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ “Ataklık/Hiperaktivite” Alt Ölçeğinden Alınan Puan Dağılımları

Tablo 1'de görüldüğü üzere; FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ “**Ataklık/Hiperaktivite**” alt ölçeğinde aldıkları 7,80 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 4,30 puanlarında görülen 3,5 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,0001$, $t = 7,30$, $SD = 2,62$, Güven Aralığı: 2,52-4,47). FS gıda kullanımının ataklık/hiperaktivite belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir.

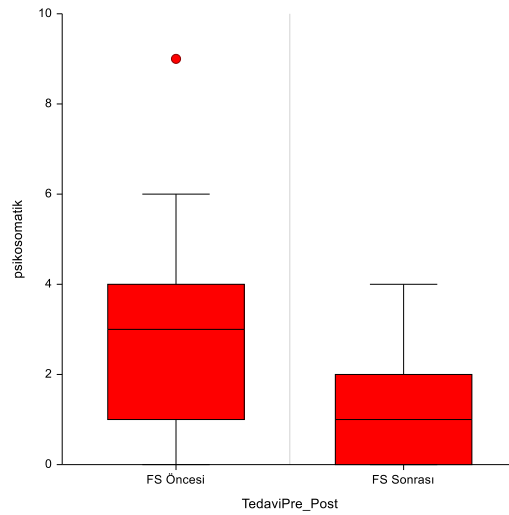
Şekil 4. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ “Öğrenme Sorunu” Alt Ölçeğinden Alınan Puan Dağılımları

Tablo 1'de görüldüğü üzere; FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ “**Öğrenme Sorunu**” alt ölçeğinde aldıkları 7,73 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 3,46 puanlarında görülen 4,27 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,0001$, $t = 8,77$, $SD = 2,66$, Güven Aralığı: 3,27-5,26). FS gıda kullanımının öğrenme sorunu belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 5. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ “Kaygı” Alt Ölçeğinden Alınan Puan Dağılımları

Tablo 1’de görüldüğü üzere; FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ “**Kaygı**” alt ölçeğinde aldıkları 10,43 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 4,83 puanlarında görülen 5,6 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,0001$, $t = 10,81$, $SD = 2,83$, Güven Aralığı: 4,54-6,65). FS gıda kullanımınınin kaygı belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir.

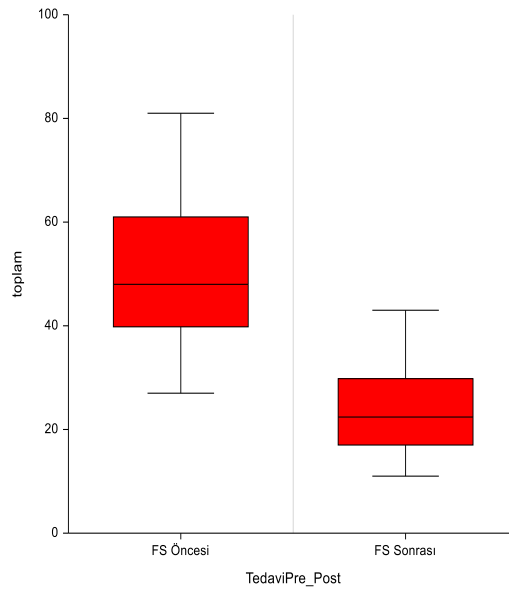

Şekil 6. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ “Psikosomatik” Alt Ölçeğinden Alınan Puan Dağılımları

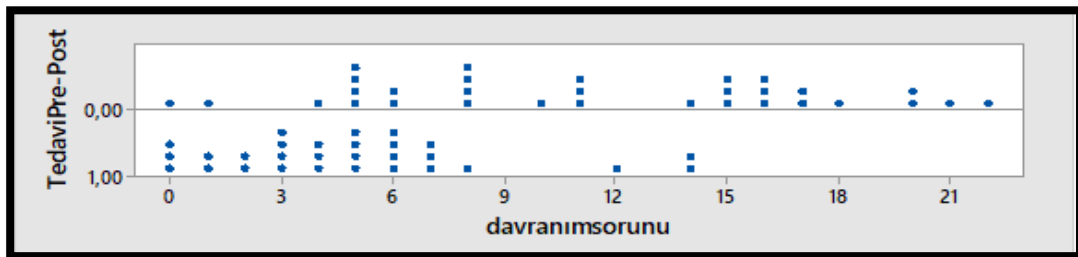
Tablo 1’de görüldüğü üzere; FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ “**Psikosomatik**” alt ölçeğinde aldıkları 2,70 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 1,06 puanlarında görülen 1,64 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,0001$, $t = 5,56$, $SD = 1,60$, Güven Aralığı: 1,03-2,23). FS gıda kullanımınınin psikosomatik belirtileri azaltmada etkili olduğu söylenebilir.,

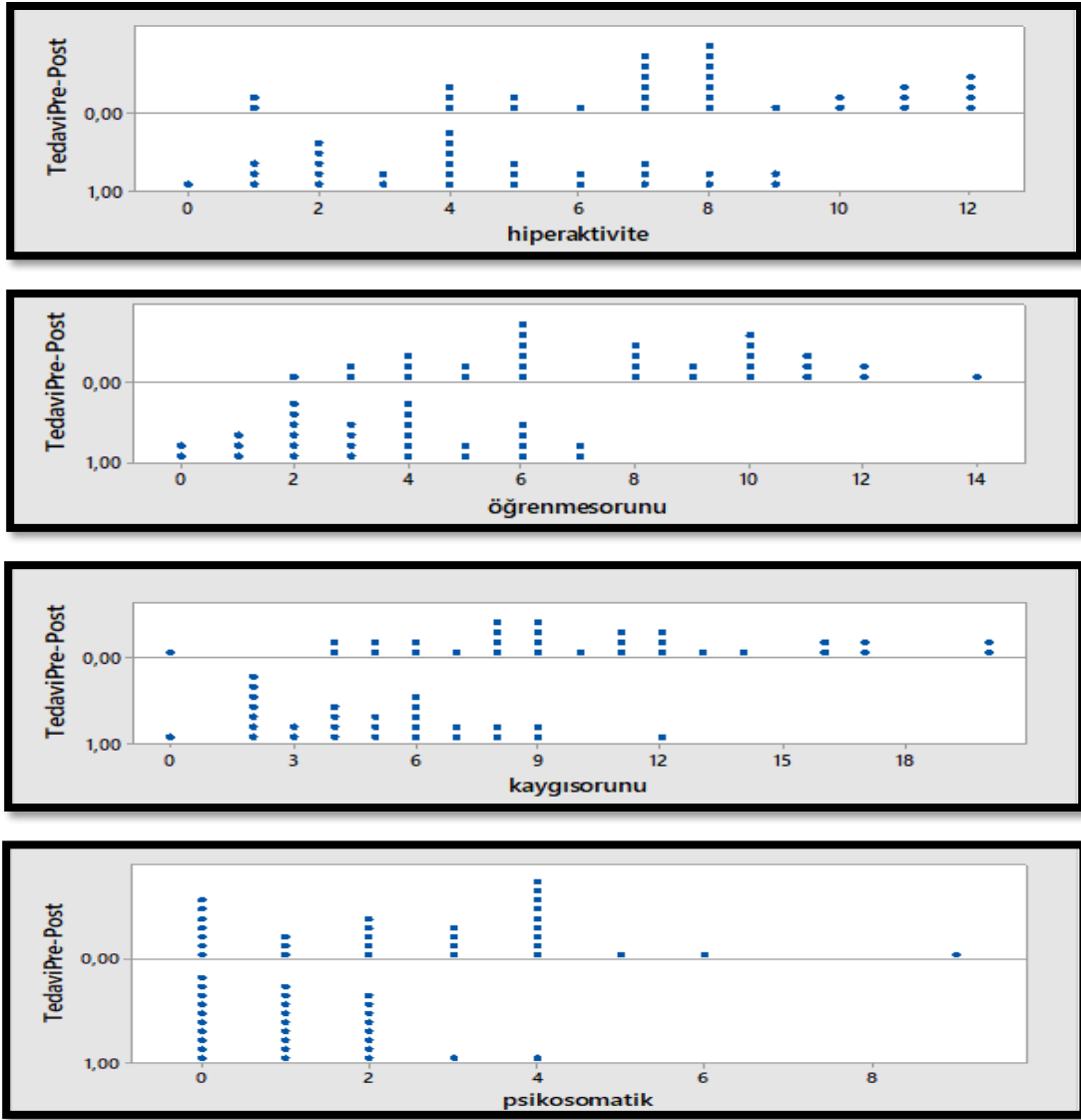
Tablo 2. CADÖ'den Alınan Toplam Puan Dağılımları. Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği'nin Toplam Puanlarının Uygulama Öncesi ve Sonrası Farklarının Değerlendirilmesi

	Ön Test		Son Test		<i>p</i> -değeri	<i>t</i>	<i>sd</i>	Güven Aralığı
	Min-Max	Ort±SD	Min-Max	Ort±SD				
Conner's Ana Baba Derecelendirme Ölçeği (CADÖ)	27-81	50,61±13,4 6	11-39	24,00±8,03	0.0001	12,38	11,76	22,22-31,00

Şekil 7. Fosfatidilserin Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ'den Alınan Toplam Puan Dağılımları

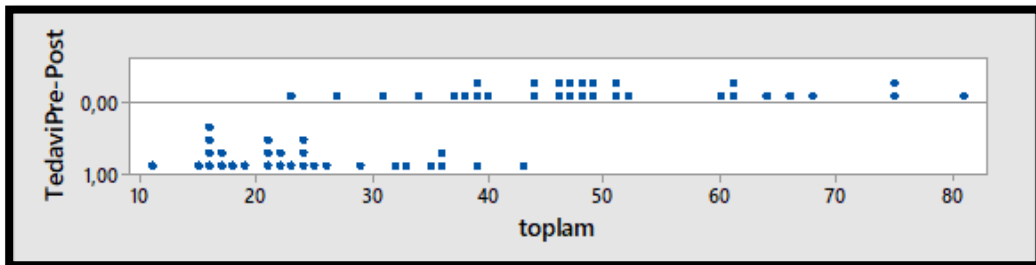
Tablo 2'de görüldüğü üzere; FS gıda kullanımı öncesi uygulanan CADÖ toplam 50,61 puanlara göre, FS gıda kullanımı sonrasında aldıkları 24,00 puanlarında görülen toplam 26,61 birimlik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,0001$, $t = 12,38$ $SD = 11,76$, Güven Aralığı: 22,22-31,00). FS gıda kullanımının DEHB'nin belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 8. FS Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ Alt Ölçeklerinin Puan Değişimleri

Şekil 8’de görüldüğü üzere; DEHB olan çocuklarda fosfatidilserin uygulanmasından önceki CADÖ alt ölçek puanlarının değişimi görünmektedir. Sıfır (0) hattı üzerinde olan noktalar FS uygulanmadan önceki ilgili vakaların puanını gösterirken, Bir (1) hattı üzerinde olan noktalar FS uygulanması sonrası puanları göstermektedir. Bütün alt parametrelerde, yüksek puanlar düşerek sol alta kümelenmiştir.

Şekil 9. FS Uygulama Öncesi ve Sonrası CADÖ Toplam Puan Değişimleri

DEHB olan çocuklarda fosfatidilserin uygulanmasından önceki CADÖ toplam puanlarının değişimi görünmektedir. Sıfır (0) hattı üzerinde olan noktalar FS uygulanmadan önceki ilgili vakaların puanını

gösterirken, Bir (1) hattı üzerinde olan noktalar FS uygulanması sonrası puanları göstermektedir. Toplam puanlarda, yüksek puanlar düşerek sol alta kümelenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada; DEHB tanılı çocuklarda fosfatidilserinin etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Fosfatidilserin gıda kullanımı öncesinde CADÖ alt ölçekleri; davranım sorunu, ataklık/hiperaktivite, öğrenme sorunu, kaygı sorunu ve psikosomatik puanlarında anlamlı farklılık olup olmadığı bakılması amaçlanarak istatistiksel analizler yapılmıştır. İstatistiksel analizlerin sonucunda elde edilen bulgular, bu bölümde konuyla ilgili literatür çerçevesinde tartışılarak belirtilmiştir. Sonuçların FS gıda kullanımıyla ilgili bundan sonraki yapılacak araştırmalara yön göstereceği düşünülmektedir.

Araştırmada kullanılan etken maddesi fosfatidilserinin DEHB ile ilişkili bazı lipid dengesizliklerini ele alan ve tıbbi gözetim altında kullanılmak üzere hazırlanmış bir gıda olup, bu kompozisyonun çocuklarda güvenli ve iyi tolere edildiği de belirtilmiştir (Cornu vd., 2018). Yapılan bir çalışmaya göre; 30 haftalık değerlendirme sürecine göre, çalışma sonuçları, DEHB gözlemlenen çocuklarda FS kullanımının, vücut ağırlığı veya büyüme üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi olmaksızın güvenli ve iyi tolere edilebilir olduğunu göstermiştir (Manor vd., 2013). Araştırmamızda aileden alınan bilgiler doğrultusunda kullanım süresi boyunca çocuklarda herhangi bir olumsuz etkiye rastlanmamıştır. Çalışmaya katılan bir aile çocuğunda hareketliliğinin arttığından bahsetmiştir. Ama verdiği bilgiler doğrultusunda CADÖ ataklık/hiperaktivite alt ölçek puanlarında artıştan ziyade düşüşün olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılmaya gönüllü olan iki çocuğun kokusundan dolayı mide bulantısı olduğunu ve yutmakta zorluk yaşadığını söylemesiyle araştırmayı bırakmış ve çalışmaya dâhil edilmemiştir. Hirayama ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da benzer bir sorunla karşılaşmıştır. Çalışmada, fosfatidilserini bir kapsül şeklinde uygulamışlardır. Çocuklar, kapsülün bir ilaç gibi görüldüğünden ve ürünün yutulması zor olduğundan şikayetçi olduklarından bahsedilmiştir (Hirayama vd., 2006). Yapılan başka bir çalışmada ise, fosfatidilserin kakao ile tatlandırılmış bir çiğnenebilir tablet olarak sunulmuştur. Klasik bir gıda lezzetine sahip daha fazla gıda benzeri dozaj formunda, olumlu sonuçlar elde etmişler ve hedef grupta FS gıda kullanımına yüksek bir uyum oranıyla çalışmayı sonlandırmışlardır (Hirayama vd., 2014). Özellikle bazı ürünlerde, balık kokusuna bağlı geçirmeleri azaltmak amacıyla, kapsülün mideden zarar görmeden geçip, bağırsakta çözülmesini sağlayan enterik kaplama gibi özellikleri bulunan kapsülleri kullanılmaktadır. Özellikle çalışmada benzer duruma rastlanması sebebiyle Türkiye'de klasik gıda lezzetine sahip bir şekilde sunulması ya da bağırsakta çözülmesini sağlayan enterik kaplama gibi özellikleri bulunan kapsüllerin kullanımı uyumu kolaylaştıracağını düşündürmektedir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında; çocukların fosfatidilserin gıda kullanımı almadan önce davranım sorunu puanları 11,63 ve gıda kullanımı aldıktan sonraki davranım sorunu puanları 4,93 olup, görülen 6,7 birimlik düşüşün anlamlı düzeyde farklı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmada fosfatidilserin gıda kullanımı davranım sorununu belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir. Uygulanan diyet faktörlerinin davranışlarının gelişimi ve öğrenme güçlüğü ile doğrudan ilişkili olabileceği görüşü bildirilmiştir (Dufault vd., 2009). Son çalışmalar, öğrenme ve/ veya davranış problemleri olan ancak DEHB tanısı olmayan çocukların, omega-3 HUFA desteğinden faydalanabileceğini ve bu durumun tanısız

yaklaşımından ziyade semptomatik olarak olası yararlar sağladığını düşündürmektedir (Gow vd., 2015). Davranış problemleri ile ilgili belirtilen görüşler çalışmamızla büyük oranda paralellik göstererek fosfatidilserin kullanımı davranışların gelişimine ve davranış problemlerine karşı yarar sağladığı ve semptomları azalttığı görülmektedir.

Çocukların fosfatidilserin gıda kullanımı almadan önce ataklık/hiperaktivite puanları 7,80 ve gıda kullanımı aldıktan sonraki ataklık/hiperaktivite 4,30 puanları arasında görülen 3,5 birimlik düşüşün anlamlı düzeyde farklı olduğu bulgularına rastlanmıştır. Fosfatidilserin gıda kullanımının ataklık/hiperaktivite belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir. Araştırmamızda elde etmiş olduğumuz sonuçlar ile paralellik gösteren bir randomize, çift-kör, plasebo kontrollü yapılan çalışmaya göre, DEHB teşhis edilen çocuklarda omega-3 içeren fosfatidilserin etkin ve güvenilir olduğu görülmüştür. 30 haftalık çalışmada çocuklara, özellikle EPA açısından oldukça zenginleştirilmiş fosfatidilserin uygulanmış olup, etkinlik çalışması bulguları, özellikle hiperaktif-dürtüsel, duygusal ve davranışsal olarak bozukluk gözlemlenen alt grubunda fosfatidilserinin DEHB belirtilerini azalttığı görülmüştür (Manor vd., 2012). Fakat farklı bir görüş olarak Hirayama ve arkadaşları FS'nin hiperaktivite ve dürtüsellikten ziyade dikkatsizlik üzerinde daha etkili olduğu görüşünü de belirtmişlerdir. (Hirayama vd., 2006). Bulgulardan da görüldüğü üzere hiperaktivite/ataklık alt ölçek puanlarında düşüşün görülmesi belirtilerin azaldığına yönelik bilgi vererek etkili olduğunu göstermektedir.

Çocukların fosfatidilserin gıda kullanımı almadan önce öğrenme sorunu puanları 7,73 ve gıda kullanımı aldıktan sonraki öğrenme sorunu puanları 3,46 puanları arasında görülen 4,27 birimlik düşüşün anlamlı düzeyde farklı olduğu bulgularına rastlanmıştır. Fosfatidilserin gıda kullanımının öğrenme sorunu belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir. Yapılan birçok çalışmada, öğrenmeyi geliştirmek için temel yağ asitleri kullanılmıştır. 2005 yılında Oxford Durham çalışmasında, 5-12 yaş arasındaki bir grup çocukla çalışmıştır. Bu çocukların koordinasyon sorunu olduğu belirtilmiştir. Üç ay boyunca omega-3 kullanımı alan çocukların; okuma yazma ve davranış alanlarında plasebo kontrol grubuna göre anlamlı derece ilerleme kaydettikleri fakat motor becerilerini geliştirme konusunda herhangi bir fayda sağlamadıkları gözlemlenmiştir. Başka bir çalışmada ise, DEHB ile birlikte görülebilen öğrenmeye bağlı bozuklukların belirtilerinin derecesinde bir miktar iyileşme (anamlılık eğilimi) gözlenmiştir. Öğrenmeye bağlı bozuklukların özellikle okulda öğrenim görenlerin olumsuz etkilerini göz önünde bulundurarak, fosfatidilserinin sadece DEHB'yi değil aynı zamanda öğrenmeye bağlı bozuklukların da iyileştirdiği görülebilmesi, fosfatidilserinin faydalarının daha da etkileyici olması beklenmektedir (Hirayama vd., 2006). Yapılan çalışmamızda da görüldüğü üzere fosfatidilserin gıda kullanımının öğrenme sorunu belirtilerini azaltması diğer yapılan çalışmamalarla paralellik göstermektedir.

Çocukların fosfatidilserin gıda kullanımı almadan önce kaygı sorunu puanları 10,43 ve gıda kullanımı aldıktan sonraki kaygı sorunu puanları 4,83 puanları arasında görülen 5,6 birimlik düşüşün anlamlı düzeyde farklı olduğu bulgularına rastlanmıştır. Kaygı alt ölçeğindeki puan düşüşünden de görüldüğü üzere, fosfatidilserin kullanımının kaygı belirtilerini azaltmada etkili olduğu söylenebilir. Hamazaki ve arkadaşlarının DHA'nın saldırganlıkla ilişkisi üzerine yaptığı araştırmaya göre, dürtüsellik serotonin düşüşü ile ilişkilendirmişlerdir. Saldırganlıktaki düzelmenin, DHA ile serotonin artışının etkisi olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle, fosfatidilserin ve DHA'yı birleştiren bir ek, kaygı eğilimi ve dürtüsel

saldırganlık ve direnç eğilimi de dahil olmak üzere DEHB semptomlarında sinerjik bir terapötik etki gösterebilir (Hirayama vd., 2006). Çalışmamızdan elde edilen kaygı sorunları puanlarının düşmesi bu sebepler dolayısıyla da etki göstermiş olabileceği varsayılmaktadır.

Çocukların fosfatidilserin gıda kullanımı almadan önce psikosomatik puanları 2,70 ve gıda kullanımı aldıktan sonraki psikosomatik puanları 1,06 puanları arasında görülen 1,64 birimlik düşüşün anlamlı düzeyde farklı olduğu bulgularına rastlanmıştır. Diğer alt ölçeklerde yüksek birimlik düşüşlerin görülmesinin yanı sıra psikosomatik alt ölçeğinde de düşüşün görülmesi fosfatidilserin kullanımının psikosomatik belirtileri azaltmada etkili olduğunu göstermektedir.

CADÖ alt ölçeklerin tamamı değerlendirildiğinde; fosfatidilserin kullanımı öncesi aldıkları puanlar ile kullanım sonrası aldıkları puanlarda düşüşün olması DEHB belirtilerinin azaldığını göstermektedir. CADÖ toplam puanlarının fosfatidilserin uygulama öncesi ve sonrası karşılaştırması incelendiğinde, fosfatidilserin kullanmadan önce toplam puanları 50,61 ve uygulandıktan sonraki toplam puanları 24,00 tespit edildi. Önce ve sonra puanları arasında görülen 26,61 birimlik belirgin düşüşün istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan bir çalışmaya göre, daha önce DEHB tanısı ile ilgili herhangi bir ilaç tedavisi görmemiş, 4-14 yaşları arasındaki otuz altı çocuk dahil edilen bir çalışmada, 2 ay 200 mg FS kullanımının çocuklarda DEHB semptomlarını azaltabildiği ve DEHB semptomlarındaki azalmaya ikincil olarak kısa süreli işitsel hafıza ve dürtüsellikte bir iyileşme olduğu kaydedilmiştir (Hirayama vd., 2014). Son yıllarda, özellikle EPA olmak üzere omega-3 açısından zenginleştirilmiş bir fosfolipit molekülü olan FS kullanımının, DEHB belirtilerinin tedavisinde olumlu etkisi olduğu gözlemlenmiştir (Vaisman vd., 2008; Manor vd., 2012). Özellikle DEHB ile ilişkili lipit dengesizliklerini ele almak için özel olarak tasarlanmış eşsiz bir fosfatidilserin-omega-3 tıbbi gıda olan Vayarin, özellikle duygulanım bozukluğu olan çocuklarda DEHB semptomlarını önemli ölçüde azalttığı görülmüştür. (Cornu vd., 2018). DEHB'de yapılan bir müdahale çalışmasında resmi olarak onaylanmış bir rapor olmamasına rağmen, fosfatidilserin serebral fonksiyon üzerinde geniş etkileri olduğu klinik olarak doğrulanmıştır (Louis-Sylvestre, 1999; Hirayama vd., 2006). Bu bağlamda, fosfatidilserin beyinde diğer organlara göre çok daha yüksek bir konsantrasyonda bulunduğu bahsedilmektedir. Sinir hücrelerinin sinapsı hücre zarının önemli bir bileşeni olan ve nörotransmitterlerin üretimine ve salınmasına ve spesifik sinaptik yarıқта reseptörlerin aracılık ettiği faaliyetlere yol açan lokalizasyonda derinden yer aldığını belirtmişlerdir. Yaptıkları çalışmada da, fosfatidilserin ile yapılan gıda desteğinin, çocuklarda DEHB belirtilerini iyileştirebileceğini vurgulamışlardır (Hirayama vd., 2006).

CADÖ sorularına verilen yanıtlarda daha önce yapılan araştırmalar ile yüksek oranda paralellik göstererek, etkili olduğu görülmektedir. 30 çocuğun ailesinin verdiği yanıtlara bakılarak değişim aynı düzeyde olmadığı görülmektedir. DEHB ve omega-3 HUFA gıda kullanımı ilgili çok sayıda müdahale çalışmasına rağmen, birçok cevaplanmamış soru devam etmektedir. Bu sorular büyük ölçüde bireysel değişim ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, DEHB olan bazı çocuklar neden omega-3 HUFA gıda kullanımına yanıt verirken, diğerlerinin neden vermediği ya da benzer düzeyde olmadığıdır. Yapılması gereken bir tedavi yaklaşımı, öncelikle düşük omega-3 HUFA seviyelerinde bulunan çocukları taramak, tedavi edilmeyen davranışsal gıda intoleransları olanları belirlemek, daha sonra omega-3 HUFA tedavisine veya plaseboya

randomize edilmeden önce diğer beslenme eksikliklerini test etmek ve düzeltmek olabilir (Gow vd., 2015). Bu durumda da gelecekte yapılacak araştırmalara yol gösterecektir. Vücudun kendi başına üretmediği ve dışarıdan alınması gereken esansiyel yağ asitleri, özellikle duyu sistemlerinin olgunlaşmasında ve sinir sisteminin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden de çocukların sağlıklı gelişmesi ve büyümesi için esansiyel yağ asitlerine ihtiyaçları vardır. Esansiyel yağ asidi eksikleri belirlenen çocuklarda fosfatidilserinin etkisine bakılarak ileride daha kapsamlı çalışmalar yapılması yarar sağlayacaktır.

Ayrıca FS, nöronal membranların işleyişinde, örneğin nöronun iç ortamının korunması, sinyal iletimi, hücre iletişimi ve hücre büyüme düzenlemesinde önemli bir role sahiptir (Nishizuka, 1984; Pedata vd., 1985). FS kullanımı beyin hücreleri içinde nöronal uyarılabilirlik ve mesaj aktarımının sürdürülmesinde etkilidir (Hirayama vd., 2014). Genç sağlıklı kolej öğrencilerine yapılan çalışmada da, fosfatidilserin verilmiş ve hesaplama testi yapılma sırasında zihinsel performanslarında artışlar gözlenmiş, golf deliğine isabet artışı ve golf oyuncularında algılanan stresin azalması ile sonuçlanmıştır (Jäger vd., 2007). Klinik çalışmalarda, fosfatidilserin kullanımının merkezi etkilerinin bilişsel işlevler üzerinde yararlı etkilere sahip olduğuna dair önemli kanıtlar sağlanmıştır (Pepeu vd., 1996).

Yapılan araştırmalarda ve yaptığımız çalışmada görüldüğü üzere, fosfolipitin önemli bir beyin besini olarak kabul edilmesi şaşırtıcı değildir (Challem vd., 1998; Akt. Hirayama vd., 2006). “Vayarin” gıda kullanımının içinde besin değeri yüksek olan Krill, diğer hayvansal proteinlere kıyasla omega-3 yağ asiti kaynağına sahip zengin yüksek kaliteli protein kaynağıdır. Diğer kabuklulara benzer şekilde kitin yapıya sahip olup Krill'lerde bulunan antioksidanlar diğer balıklara kıyasla daha yüksek olduğu bilinmektedir (Tou vd., 2007; Çiftçi, 2015). Yüksek fosfolipit içerikli krill yağının kırmızı kan hücrelerindeki EPA, DHA, omega-3 PUFA'nın konsantrasyonda daha fazla artış sağladığı görülmüştür (Ramprasath vd., 2015). Öğrenme üzerine olan etkilerine bakılmak için krill yağından elde edilen fosfolipit ile çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışma üç hafta sürmüş olup, yüksek ve düşük doz EPA ve DHA kullanımının kontrol grubuna göre kısa ve uzun süreli hafıza üzerine etkilerinin olumlu olduğu saptanmıştır (Gamoh, 2011). Gıda kullanımı olarak kullandığımız Vayarin'in içinde krill yağının bulunması yapılan başka çalışmalarda da etkisinin yüksek oranda olduğu görülmektedir. Çoğu yazar, yağ asidi türüne ve yararlanması muhtemel olan popülasyonlara dikkat edilerek DEHB gelişimi ve tedavisinde omega-3 yağ asitlerinin rolüne daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç olduğunu da belirtmiştir (Antalis vd., 2006).

Öneriler

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, yapılan çalışmaların son derece sınırlı olduğu ve uluslararası literatürde az sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Türkçe literatürde, DEHB tanılı çocuklarda fosfatidilserinin etkisini araştırılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Gelecekteki araştırma yönelimleri, bilinçli bir şekilde çalışma sonuçlarını iletirmek ve fosfatidilserin kullanımının etkilerini görmek için daha fazla değerlendirme gerekmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında bu çalışmada, DEHB tanılı çocuklarda fosfatidilserinin etkisi araştırılmış, araştırmaların bulgularına ve yorumlarına dayanarak ileride yapılacak araştırmalar için öneriler geliştirilmiştir.

Örneklem sayısı artırılarak, fosfatidilserin kullanımının cinsiyetler arasında farklılık olup olmadığı, gıda kullanımı desteğinin ileriki yaşlarda da devam edip etmediği, tedavisine olumlu sonuçlar verip vermediğinin

anlaşılabilmesi için daha uzun süreli çalışmaların yapılarak gelişmelerin kaydedilmesi gerekmektedir. Ayrıca yetişkinlerde fosfatidilserin etkinliğine bakılması yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Tedavinin planlanmasında gıda takviyelerinin etkilerinin incelenerek farklı gıda takviyeleri ile karşılaştırmalarının yapılarak analiz edilmesinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir. DEHB'nin tedavi sürecinde çocukların ve ailelerin doğru bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ailelerin beslenme ve gıda takviyeleri konusunda bilinçlendirilmesi için sosyal medya kanallarında, görsel basında ve televizyonda fosfatidilserin ile ilgili çalışmaların anlatıldığı ve etkilerinin değerlendirildiği programlara daha çok yer verilebilir.

FS etkililiği göz önünde bulundurulduğunda, farmakolojik müdahalelere destek olarak gıda kullanımı olan fosfatidilserin, kullanılmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, DEHB gözlemlenen çocuklarda fosfatidilserin etkinliğini değerlendiren daha büyük plasebo kontrollü çalışmalar yürütülmesinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Antalis, C.J., Stevens, L.J., Campbell, M., Pazdro, R., Ericson, K., Burgess, J.R. (2006), Omega-3 Fatty Acid Status In Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *Prostaglandins, Leukotrienes and Essential Fatty Acids*, 75, 299-308.
- Cornu, C., Mercier, C., Ginhoux, T., Masson, S., Mouchet, J., Nony, P., Kassai, B., Laudy, V., vd. (2018). A double-blind placebo-controlled randomised trial of omega-3 supplementation in children with moderate ADHD symptoms. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 27(3), 377-384.
- Çiftçi, N., (2015), İskelet Kası İskemi Reperfüzyon Hasarına Karşı Krill Yağının ve İskemik Önköşullanmanın Koruyucu Etkisi. Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı, Tokat.
- Dorfman, K., *Doğru Yiyecek Sağlıklı Çocuk*, (Çev., A. Cebenoyan), 1.Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Dufault, R., Schnoll, R., Lukiw, W.J., LeBlanc, B., Cornett, C., Patrick, L., Wallinga, D., Gilbert, S.G., ve Crider, R. (2009). Mercury exposure, nutritional deficiencies and metabolic disruptions may affect learning in children. *Behavioral and Brain Functions*, 5(1), 5-44.
- Ercan, E.S., *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu*, 4. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Gamoh S., (2011). Krill-derived Phospholipids Rich in n-3 Fatty Acid Improve Spatial Memory in Adult Rats. *Journal of Agricultural Science*, 3(4), 3-12.
- Glade, M.J., Smith, K. (2015). Phosphatidylserine and the human brain. *Nutrition* 31(6), 781-6.
- Gow, R.V., Hibbeln, J.R., ve Parletta, N., (2015). Current evidence and future directions for research with omega-3 fatty acids and attention deficit hyperactivity disorder. *Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care*, 18(2), 133-138.
- Herken, H., *Yaşamboyu Dikkat Eksikliği Bozukluğu*, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2018.
- Hirayama, S., Masuda, Y., ve Rabeler, R., (2006). Effect of phosphatidylserine administration on symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder in children. *Agro Food Industry Hı-Tech*, 5, 16-20.
- Hirayama, S., Terasawa, K., Rabeler, R., Hirayama, T., Inoue, T., Tatsumi, Y., Purpura, M., Jäger, R. (2014). The effect of phosphatidylserine administration on memory and symptoms of attention-deficit hyperactivity disorder: a randomised, double-blind, placebo-controlled clinical trial. *J Hum Nutr Diet*, 27(2), 284-291.
- Jäger, R., Purpura, M., Geiss, K-R., Weiß, M., Baumeister, J., Amatulli, F., Schröder, L., ve Herwegen, H. (2007). The effect of phosphatidylserine on golf performance. *Journal of the International Society of Sports Nutrition*, 4(23), 1-5.
- Jäger, R., Purpura, M., ve Kingsley, M. (2007). Phospholipids and sports performance. *Journal of the International Society of Sports Nutrition*, 4(5), 1-8.
- Manor, I., Magen, A., Keidar, D., Rosen, S., Tasker, H., Cohen, T., Richter, Y., Zaaroor-Regev, D., Manor, Y., Weizman, A. (2012). The effect of phosphatidylserine containing Omega3 fatty-acids on attention-deficit hyperactivity disorder symptoms in children: a double-blind placebo- controlled trial, followed by an open-label extension. *European Psychiatry*, 27, 355-342.

- Manor, I., Magen, A., Keidar, D., Rosen, S., Tasker, H., Cohen, T., Richter, Y., Zaaroor-Regev, D., Manor, Y., Weizman, A. (2013). Safety of phosphatidylserine containing omega3 fatty acids in ADHD children: A double-blind placebo-controlled trial followed by an open-label extension. *European Psychiatry*, 28, 386-391.
- Öztürk, M., ve Başgül, Ş.S., *Çocuklarda Dürtüsellik*, 1.Baskı, İstanbul, 2015.
- Pedata, F., Giovannelli, L., Spignoli, G., Giovannini, M.G., Pepeu, G. (1985). Phosphatidylserine Increases Acetylcholine Release From Cortical Slices in Aged Rats. *Neurobiology of Aging*, 6, 337-339.
- Pepeu, G., Pepeu, I.M., ve Amaducci L., (1996). A Review of Phosphatidylserine Pharmacological and Clinical Effects. Is Phosphatidylserine A Drug For The Ageing Brain? *Pharmacological Research*, 33(2), pp.73-80.
- Ramprasath, V.R., Eya, I., Zchut, S., Shafat, I., Jones, P. J. H. (2015). Supplementation of krill oil with high phospholipid content increases sum of EPA and DHA in erythrocytes compared with low phospholipid krill oil. *Lipids in Health and Disease*, 14(142), 1-9.
- Semerci, B., ve Turgay, A., *Bebeklikten Erişkinliğe Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu*, 7.Baskı, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Sürücü, Ö., *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu*, 2.Baskı, Ankara, 2016.
- Şenol, S., İşleri, E., ve Koçkar, A.İ., *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Dikkati Dağınık, Yerinde Duramayan, Çocuklara Doğru Yaklaşımlar*, HYB Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Tou, J.C., Jaczynski, J., ve Chen, Y.C., (2007). Krill for human consumption: nutritional value and potential health benefits. *Nutr Rev*, 65(2), 63-77.
- Vaisman, N., Kaysar, N., Zaruk-Adasha, Y., Pelled, D., Brichon, G., Zwingelstein, G., Bodennec, J. (2008). Correlation between changes in blood fatty acid composition and visual sustained attention performance in children with inattention: effect of dietary n-3 fatty acids containing phospholipids. *Am J Clin Nutr*, 87, 1170-1180.

Otizm Spektrum Bozukluğunda El 2D:4D Parmak Oranı ve Yüz Simetrisi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Kutup KUCUR, Bağımsız Araştırmacı
 Sultan TARLACI, Üsküdar Üniversitesi

Öz

Otizm etiyolojisi ile ilgili birçok teori vardır ve en çarpıcı olanı anne karnında testosterona maruz kalma teorisidir. Bu çalışmada, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı erkek çocuklar ve normal gelişimi olan çocuklarda ikinci ile dördüncü parmak ve yüz ölçümlerinin simetrik olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışma için, OSB tanısı konan 30 erkek çocuk, normal gelişim gösteren 30 erkek çocukla karşılaştırılmıştır. Her bireyin yüz fotoğrafları dijital ortamda çekilmiş ve yüz yarılarında sekiz farklı referans uzunluğunda ölçüm yapılmıştır. Otizm tanısı alan çocuklarda yüz yarısı ölçümleri kendi aralarında ve normal sağlıklı gelişimi olan kontrol grubu ile karşılaştırılmıştır. Ek olarak simetri tespiti için sağ ve sol eller fotoğraflanarak ikinci (2D) ve dördüncü (4D) parmakların uzunlukları ölçülerek simetri düzeyi analiz edildi. Yüz ve parmak analizi sonucunda OSB'li bireylerin yüzlerinin normal gelişim gösteren bireylere göre daha simetrik olduğu ve 2B-4B parmak uzunluklarının normal gelişim gösteren çocuklara göre birbirine daha yakın uzunlukta olduğu belirlendi. Ayrıca otizmin şiddeti arttıkça hem yüzde hem de parmaklarda simetri eğiliminin arttığı tespit edildi. Yüzde ve elde tespit edilen simetriye eğilim, otizmlili bireylerin anne karnında maruz kalınan yüksek testosteron seviyesi ve buna bağlı olarak aşırı erkek beyni teorisi ile uyumludur.

Anahtar Kelimeler

Otizm spektrum bozukluğu, otizm, simetri, yüz simetrisi, 2D:4D parmak oranı

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 01.04.2022

Kabul Tarihi: 27.07.2022

E-Yayın Tarihi: 28.12.2022

Symmetry of Hand 2D:4D Digit Ratio and Face in Autism Spectrum Disorder

Abstract

There are many theories about the etiology of autism, and the most striking is the theory of testosterone exposure in the womb. In this study, it was investigated whether the second and fourth finger and face measurements were symmetrical in boys with autism spectrum disorder (ASD) and children with normal development. For the study, 30 boys diagnosed with ASD were compared with 30 normally developing boys. Photographs of each individual's face were taken digitally and measurements were made at eight different reference lengths on the face halves. Half-face measurements in children diagnosed with autism were compared among themselves and with the control group with normal healthy development. In addition, the symmetry level was analyzed by photographing the right and left hands and measuring the lengths of the second (2D) and fourth (4D) fingers for symmetry detection. As a result of the face and finger analysis, it was determined that the faces of the individuals with ASD were more symmetrical than the individuals with normal development, and the 2D-4B finger lengths were closer to each other than the children with normal development. In addition, it was determined that as the severity of autism increased, the tendency for symmetry increased in both the face and fingers. The tendency to symmetry detected in the face and hand is compatible with the high testosterone level exposed in the womb of individuals with autism and, accordingly, the excessive male brain theory.

Keywords

Autism spectrum disorder, autism, symmetry, facial symmetry, 2D:4D ratio

Article Info

Received: 04.01.2022

Accepted: 07.27.2022

Online Published: 12.28.2022

Atıf (How to cite)

Kucur, K. ve Tarlacı, S.. (2022). Otizm spektrum bozukluğunda el 2d:4d parmak oranı ve yüz simetrisi. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(10), 16-25.

Sorumlu Yazar: Kutup KUCUR, kutupkucur@gmail.com

Introduction

Symmetry means position between two or more things, shape and size suitability for a specific axis, structure and shape similarity of the two regions of an axis, as a term of biology, the similarity of the organ, section and joints of the body with respect to a line or a plane. Symmetry is in constant and tight cooperation with the laws of nature. When we come to human, there are certain symmetry features as part of nature. While we earn some of these in life, we have the vast majority of them, like other living things, by birth. For example, two ears, two eyes and our other internal and external double organs are our own examples of balance-symmetry. The feeling of symmetry in humans is so sensitive and powerful that it immediately recognizes the distortion of symmetry in every living thing or inanimate, and this worries (Stewart, 2007).

In studies conducted on humans, symmetrical facial appearance and beautiful perception were associated (Penton-Voak, 2001). It shows that the attractiveness of the face (indirectly hidden symmetry) has strong biological basis.. From this point of view, the symmetrical face, which is attractive in men, has been suggested to have information about being stronger and healthier and testosterone level (Borraz-Leon, 2017). Testosterone is a steroid hormone produced in the testicles and adrenal glands, regulating the development and expression of primary and secondary sex characteristics. Since the male and female bone structure is affected by the hormones that dominate their bodies, namely testosterone and estrogen, the features that are perceived as masculine on the male face are reported as the dislocation of the cheekbones, the hard and strong-wide jaw structure, the thick eyebrows and the width of the face, the lower part of the nose and are attractive. Excessive masculine traits are associated with some negative traits such as aggression (Archer, 2006), controlling, coercive (Sanchez-Pages, 2009). The effect of testosterone starts from the embryonic period and continues for life. Many previous studies have shown that the male fetus in the uterus is exposed to approximately ten times more testosterone hormones than the female fetus (Borráz-León, 2014; Auyeung et al., 2009; Baron-Cohen et al., 2011; Beking et al., 2018).

It is suggested that the level of testosterone to which the fetus is exposed prenatally (in-utero) is important in the development of masculine or feminine features of the face. In a finding that supports this view, 2D:4D ratio is lower in men than in women. As the prenatal testosterone level increases, this ratio decreases, that is, finger lengths converge and symmetry tendency occurs (Hodges-Siemon, 2016). Women attach importance to handsome personality, which expresses healthy genes, and long height, wide shoulder and muscular body, which express power. Handsomeness and beauty are about the golden ratio and also symmetry (Grammer, 1994; Little, 2014; Fink, 2014).

Autism spectrum disorders (ASD) occurs 3-5 times more often in boys than girls. The fact that ASD is approximately 4 times higher in men suggested that it may be associated with prenatal androgen exposure. It is known that testosterone has an important and powerful effect on the development of the central nervous system outside the genital area in the prenatal period. Theories have been proposed that exposure of the developing brain to high testosterone levels in prenatal period may play a role in the etiopathogenesis of autism. According to Baron-Cohen, the assumption that explains the development of autism is the

'extreme male brain' theory. Based on the behavioral criteria of this theory, Baron-Cohen has shown that both boys and girls with autism are based on a large set of data showing that they have masculine brains and in other studies, it is the high level of testosterone exposed in the womb due to the high risk in children with autism (Baron-Cohen, 2002).

ASD is a neurodevelopmental disorder in which there are insufficient social functions, abnormalities in verbal and nonverbal communication, limited and stereotyped interests and behaviors, and repetitive behaviors occur in the first years of life, it was thought to be based on psychological factors and was explained by the 'cold mother' model. The typical gender differences Empathizing - Systemizing (ES) theory shows that individuals can be classified based on empathy and systematization. The Extreme Male Brain (EMB) theory, which is an extension of the ES theory, shows that autistic people shift towards a more masculine brain on average. Regarding empathy and systematization, they suggest that autistic individuals have an average "masculine" brain type on average. EMB theory is supported by brain imaging studies that detect autistic women are masculine in both brain structure and function (Baron-Cohen, 2002).

Face symmetry and 2D:4D ratios appear very early in human development. Small physical anomalies appear to be the result of developmental instabilities during early embryonic development. These physical anomalies occur in the first trimester of pregnancy and persist throughout life (Mackus, 2017). The extreme male brain theory proposed in 1997 is an extension of the typical theory of gender differences. In the first major update since 2005, the possible biological mechanism that takes into account male bias is the effect of fetal testosterone in the womb (Baron-Cohen, 2011). A decrease in cognitive, emotional and sociability occurs in the relationship between ASD and testosterone. Many studies suggest that the symmetry in the facial structure, 2D:4D ratio in men is caused by the effect of testosterone. In line with this view, it has been suggested that the 2D:4D ratio may be a biomarker for the risk of developing autism (Manning, 2000; Baron-Cohen, 2003).

Because the 2D:4D ratio is linked to various physical and mental properties, finger length ratios have attracted great interest among researchers. Different methods such as direct caliper measurement, photocopy measurement, photographic measurement, and self-measurement are used to measure the ratio of the fingers (Caswell, 2006; Sandnes, 2014; Kemper, 2009; Bundred, 2004; Olapido, 2009; Jaim, 2012; Kanchan, 2010).

In this study, an extreme male brain theory based on excessive testosterone exposure was researched for ASD. This theory suggests that ASD is an extreme example of male behavioral characteristics associated with excessive testosterone exposure in the womb. On the other hand, there is a lot of research that the symmetrical facial/limb appearance in men is related to testosterone. If the extreme male brain theory is correct in autistic patients due to high testosterone levels exposed in the womb, the exposed testosterone is also expected to have an effect on increasing symmetry tendency on anatomical structure such as fingers and faces.

Methodology

Study Groups

In this study, 30 boys between the ages of 3-10 years old who were diagnosed with ASD and received education at the Yeni Erenkoy Special Education and Rehabilitation Center, and 30 healthy boys between the ages 3-10 years old were selected. In order to reduce the variability of age in the study, the number of children of the same age was taken from the same group. Permission was obtained from the parents of 60 boys for the study. Permission for the study was obtained and approved by the Üsküdar University ethics committee (61351342/2019-41).

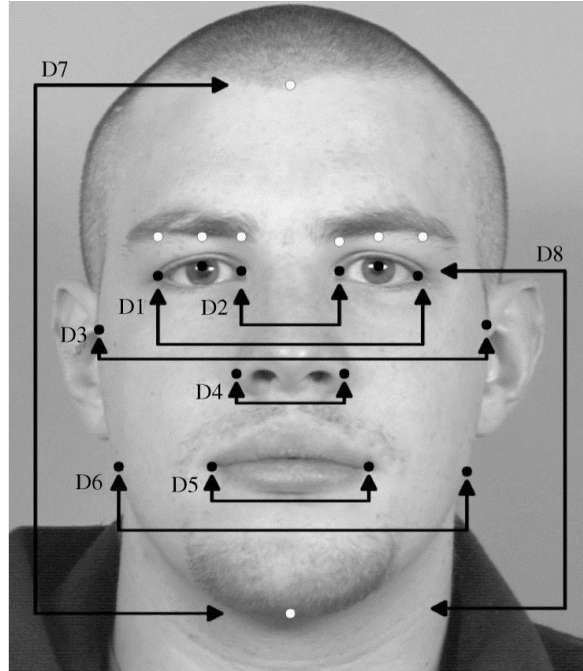
The average age of 30 autistic children who participated in the study was 7.03 ± 1.732 . There was no statistically significant difference compared normal controls (mean age 7.00 ± 1.681). All children were selected as boys to free from possible gender influence. When those with ASD are grouped according to their health reports, there are 3 children with autism, 13 mild, 4 moderate, 4 severity and 6 common developmental disorders.

Facial Measurements

In order to carry out this study, measurements from two different groups were obtained through anthropomorphic measurement. For face measurements, dual 12 MegaPixel, f/1.5-2.4, 26 mm, f/2.4, 2X optical zoom interchangeable aperture camera were used. The camera distance was kept constant at 50 cm. The participants were asked to sit in a chair and pose with a neutral expression and look directly at the camera. The hair on the face was attached to the head during the imaging process. Biometric photographs were obtained by taking shots from the scalp and chin to the full face in order to get a full face image. Codes determining the measuring points were made on the face photographs. The photos of the children with autism were obtained by fixing their heads with the assistant in front of the camera as much as possible. In some cases, repeated shots were taken. Despite all efforts, due to adaptation problems of children with autism, side/curve/angled/oblique stop and posture differences preventing the correct measurement appeared and optimal facial photographs could not be obtained. In this case, the values that could not be measured were recorded as “missing” data for statistical analysis and did not participate in the calculations. However, the number of “missing” data in this way was only 2.1% and these data were processed as “missing data” in statistical analysis.

On the other hand, standard photographs were made at a distance of approximately 40-50 cm for each child to make ideal facial measurements. Since the distant kids' face area is smaller in the photo, the closer one is larger, the photos are not in inches or millimeters in units, but the pixels in D1-D8 measurements on face photos, standard photo on the right face half and left face half, also in Microsoft Paint with pixels measured in units (Figure 1). For this, the face was divided into two in the middle with the vertical line drawn from the end of the scalp to the middle of the chin, and D1-D8 measurements were made separately on the right and left face halves to understand symmetry. Since the pixel measurements differed significantly in the individual according to whether the photograph was far or near, the raw pixel values

of each person were not compared. Instead, right-to-left face distance measurements were compared on the person's own face, and these ratios were compared with normal healthy faces that were transformed in the same way. Measurements were made by another independent person (O.A.) who was not involved in the study and did not know the cases as normal or autistic.

Figure 1. Standardization of percentage measurements in individuals with normal and autism. D1, distance between the outer edges of the eyes; D2, distance between the inner edges of the eyes; D3, the outermost part of the face in front of the ear; D4, nose wing outer length; D5, lip edge length; D6, outer length of the chin; D7, face length, between scalp and under chin; D8, length between the outer part of the eye and under the chin. These values were measured in pixel on standard photographs taken. At the same time, the middle line, the face was separated from each other with the perpendicular line between the scalp and the tip of the chin, and the measurements on both sides were measured as the right face and the left face half (Penton-Voak, 2001).

In this study, the logic of searching for symmetry is approaching lengths and approaching 1 to length ratios. For example, when the D1-Right/D1-Left pixel length measurement is proportional to 0.98, the ratio value to be obtained was considered as symmetry between the two halves of the face, and a value such as 1.5 is the deviation from the symmetry. In this way, eight different length (D1-D2-D3-D4-D5-D6-D7-D8) measurements standardized in the right-left face approached the ratio of 1:1 ratio to the ideal symmetry direction, while the deviations from this value were considered as deviation, drift or divergence from the symmetry. At the same time, the high standard deviation (*SD*) of length measurements was thought to be related to symmetry or divergence, while it's low was considered to be symmetrical. For comparison of symmetry on the faces, these values were compared between the right and left faces of autistic and normal children, as well as children of the normal age group.

Second (2D) and Fourth (4D) Finger Length Measurements in Hand

In the shots for 2D:4D finger ratio in both hands, the hands of the subjects were placed on the flat ground with the palms facing up, and a full color photograph was taken in the appropriate light. The image was taken with multiple shots by the individual independent of each participant and the best was

chosen. Finger lengths were measured in calipers in millimeters over the photographs obtained, and also data were obtained in pixels on digital photographs.

Results

Comparison Results of Faces

The raw data obtained from the photographs were subjected to the right-left half-face correlation relationship in children with autism, the distances measured in D1-D8 directly on the faces without any data conversion. It was predicted that if two hundred half symmetry increase or ideal symmetry was reached, the correlation coefficient would approach 1 or vice versa, the correlation coefficient would decrease or move away from 1 in case of symmetry decrease (increase of symmetry) (Table 1).

Table 1. Mean and $\pm$ Standard Deviation (SD) values of lengths in right-left half of face D1-D8 measurements in autistic and normal children

	Normal Children, n=30				Children with Autism Spectrum Disorder, n=30			
	Right Face mean $\pm$ SD	Left Face mean $\pm$ SD	Correlation r Coefficient	p	Right Face mean $\pm$ SD	Left Face mean $\pm$ SD	Correlation r Coefficient	p
D1	332,00 $\pm$ 136,050	329,66 $\pm$ 135,625	0,987	0,01	271,97 $\pm$ 179,886	261,40 $\pm$ 174,717	0,982	0,01
D2	127,17 $\pm$ 51,428	122,50 $\pm$ 50,404	0,943	0,01	103,77 $\pm$ 65,566	96,03 $\pm$ 62,917	0,943	0,01
D3	491,38 $\pm$ 210,030	466,67 $\pm$ 198,321	0,966	0,01	401,70 $\pm$ 262,724	369,25 $\pm$ 253,431	0,985	0,01
D4	136,40 $\pm$ 59,481	134,73 $\pm$ 55,743	0,943	0,01	112,67 $\pm$ 76,468	104,27 $\pm$ 71,020	0,987	0,01
D5	174,72 $\pm$ 82,419	173,32 $\pm$ 71,920	0,992	0,01	141,37 $\pm$ 93,717	129,10 $\pm$ 92,425	0,985	0,01
D6	385,23 $\pm$ 171,561	377,93 $\pm$ 170,424	0,979	0,01	324,14 $\pm$ 211,792	286,81 $\pm$ 194,655	0,991	0,01
D7*	1313,14 $\pm$ 554,827		-		1088,63 $\pm$ 728,046		-	
D8	747,14 $\pm$ 301,178	734,27 $\pm$ 302,932	0,997	0,01	586,53 $\pm$ 404,983	567,75 $\pm$ 407,459	1,000	0,01

*Since D7 is the only measurement from the midline, there is no right-left half measurement. Figure-1 can be seen for D1-D8 face reference points.

According to Table 1, at the same time, the correlation relationship between the right face measurements in autistic children and the right face measurements in normal children, and the left face measurements in autistic children and the left face measurements in normal children investigated based on raw data. The aim of this comparison is to compare the right-left faces of normal children with autism, to decrease the correlation coefficient, in other words, to search for the increase of symmetry (decrease of symmetry) between autistic and healthy face. The expected correlation between children with autism and normal children is lower in their faces (right-left) compared to the correlation coefficients.

Comparison Results of Faces

In total, the average pixel of 30 subjects with ASD is 144.30 for the right 2D and 159.63 for 4D; left hand for 2D 140.73; 156.43 was found for 4D. When analyzed according to diagnostic degrees in autism, p value is 0.005 for right 2D and 0.016 for 4D. The p value is 0.004 for left 2D and 0.009 for 4D. The

severity of autism, that is, the right 2D size was shortened when going from autism to mild, moderate and heavy. It was the shortest with an average of 83 pixels in heavy autistic and statistically significant ($F=4.8$ and $p<0.005$).

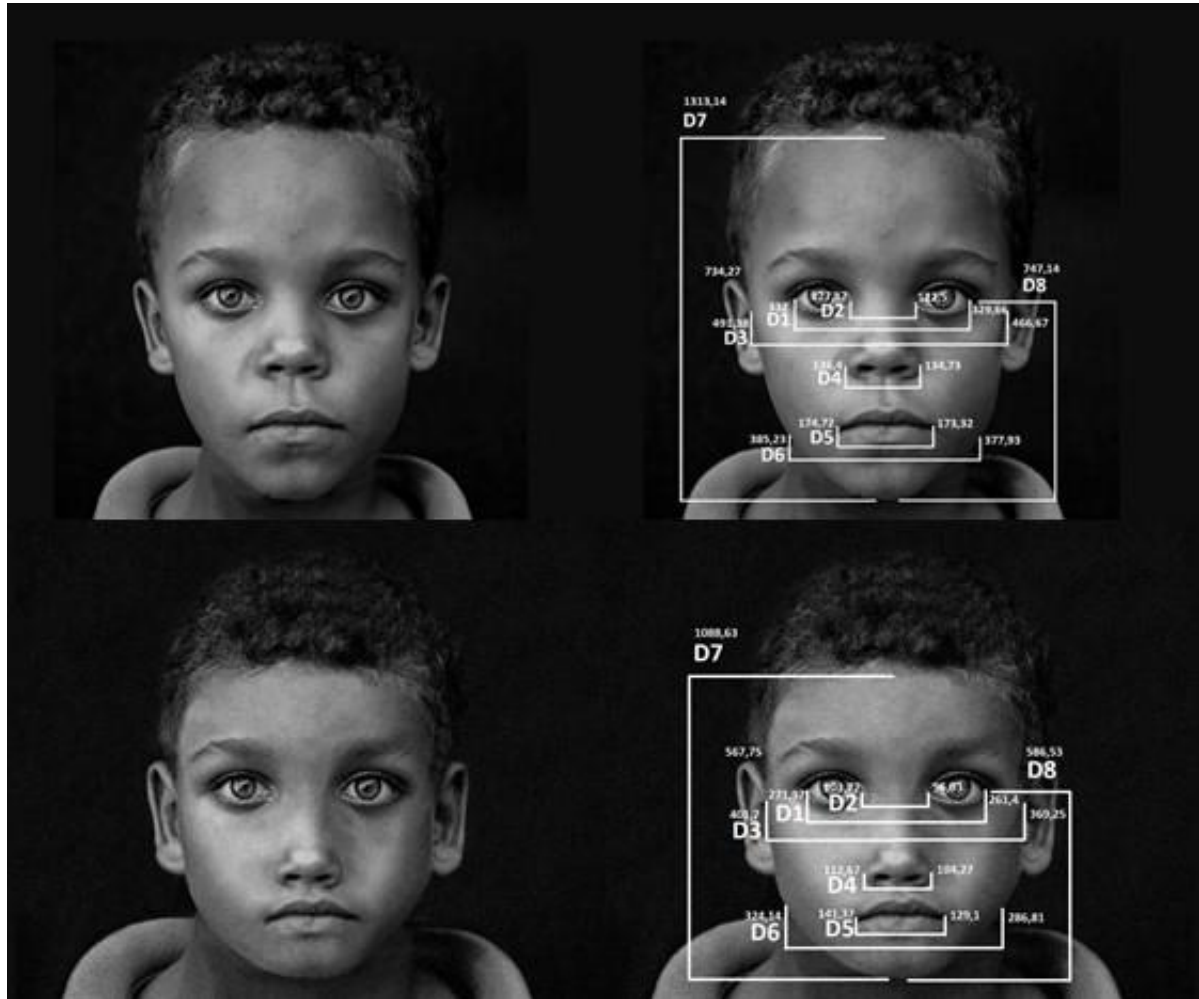
As the severity of autism increased, the left 2D length became shorter. While children with severe autism were the shortest with an average of 80.25 pixels, 165.46 pixels were detected in mildly autistic children. The difference was statistically significant ($F=4.8$ and $p<0.005$). And also, as autism severity increased, the left 4D length was shortened. It was the shortest with an average of 88.25 pixels in children with severe autism and statistically significant ($F=5.3$ and $p<0.003$). As the severity of autism increased, the right 4D length became shorter. It was the shortest with an average of 90.50 pixels in children with severe autism, 178.54 in mild autism, and the difference was statistically significant ($F=4.7$ and $p<0.005$).

There was no statistical length difference between the fingers in the measurements between right and left 2D pixels in boys with ASD and who showed normal development (for right 2D $F=0.026$, $p=0.873$ and for left 2D $F=0.005$, $p=0.945$). However, 2D length was found shorter in normal developing boys (for right hand 133 against pixel 144 and for left hand 129 against pixel 140). There was no significant difference in left and right hand between 4D in boys with ASD and who showed normal development (for right hand 4D; $F=0.001$, $p=0.982$ and for left hand 4D; $F=0.013$, $p=0.910$).

Besides the length of the fingers, the finger ratios were also compared. When looking at 2D:4D ratios in the right-left hand, there was no statistical difference in boys with ASD and showed normal development. While the average 2D:4D ratio was 0.92 with normal boys in the right hand, 0.91 was found in those with ASD ($F=0.781$, $p=0.381$). The rate was 0.89 in boys with normal development in the left hand, and 0.90 in boys with ASD. There was no significant difference between 2D:4D finger ratios in autism and normal group ($F=3.11$ and $p=0.083$). However, 2D:4D ratio was lower in the right hand of boys with ASD (for right hand 0.91, for left hand 0.92). In the left hand, 2D:4D ratio is lower than 0.89 in boys with normal development, while 0.90 is moderate in boys with ASD.

Considering the correlation relationship between the lengths of the fingers, the correlation coefficient of 2D and 4D lengths in the left hand of boys with normal development was $r=0.959$ ($p=0.001$), while this correlation coefficient was higher with 0.973 in boys with ASD ($p=0.001$). In those with ASD, they were considered as the indicator of symmetry or the similarity or proximity to 2D and 4D fingers. Considering the correlation of the length between 2D and right-handed pixels of boys with normal development and ASD, Pearson was $r=0.980$ in boys with normal development ($p=0.001$) and $r=0.995$ in the boys with ASD ($p=0.001$). According to these results, the higher correlation coefficient in the right and left hands (boys with ASD in terms of 2D, $r=0.980$ vs 0.995) shows higher symmetry and sameness in the second finger in the right-left hands.

When the correlation between 4D fingers in the right and left hands of the normal development and the ASD of the boys with their own hands, based on the length measurements in pixels, the Pearson r value was 0.961 in boys with normal development ($p=0.001$), while the r value was 0.994 in boys with ASD detected ($p=0.001$). According to these results, the higher correlation coefficient ($r=0.994$ vs 0.961) in boys with ASD in terms of 4D in their right and left hands indicates higher symmetry and sameness in right-left hands.

Figure 2. Sketch photos created from the average values obtained from the face averages of the boys with ASD (above) and the face measurements of boys with normal development (below). (Measurements were made on pixels)

According to Figure 2, there is a significant difference in measuring the margins of the eyes and chin ends (D8) only in the right half of the face when comparing each other, namely boys with ASD and developing normally. When face measurements of those with normal development are proportionally compared, there is a significant difference between D1 to D2, D3, D5, D6; D2 to D1, D3, D4, D5, D6; D3 to D1, D2, D5, D6; D4 to D2, D5, D6; D5 to D1, D2, D3, D4, D6; D6 to D1, D2, D3, D4, D5. When face measurements of those with ASD are compared proportionally, there is a similarity between D1 to D2, D3, D6; D2 to D1, D3, D6; D3 to D1, D2, D6; D6 to D1, D2, D3. When the face measurements of the two groups are compared as pixels, there is a significant difference in D1 and D2. There is a significant difference between the second and fourth fingers of the left and right hands of the ASD and normal developing group. As a result of their data, it is seen that the faces of individuals with ASD are more symmetrical than the individuals with normal development (above).

Discussion

Many studies have reported that autism spectrum disorder may be a result of high testosterone exposure in the womb. The ratio of the second and fourth fingers is used for prenatal testosterone exposure as an

indicator. In a study conducted in Slovakia, 2D:4D ratio was compared in two male groups with and without ASD, and the 2D:4D ratio of the group with ASD was found to be lower than the control group. With this finding, reference was made to the 'extreme male brain' theory (Krajmer, 2011). In the UK, a large study was carried out by the National Autistic Community, which also included families of individuals with ASD. As a result of the research, 2D:4D ratios were obtained below the normal level in the society, including family members, and they suggested that prenatal testosterone may be a biomarker (Baron-Cohen, 2001). In a study that compared the group with and without autism in Thailand, electronic caliper measurement method, which is similar to our study, was used to investigate the status of 2D:4D ratio as a risk factor for autism. Children with autism had a lower 2D:4D ratio than children without autism. This has been associated with an increased risk of autism (Noipayak, 2014). In a study conducted in Saudi Arabia, a significant relationship was found between high fetal testosterone and 2D:4D finger ratio. It is concluded that this is a risk factor for autism (Al-Ayadhi, 2015). In a study conducted jointly in the USA and the UK, the connection between the face width/height ratio and testosterone was investigated and a positive relationship was found (Lefevre, 2012). Exposure to increased prenatal testosterone levels has been found to be associated with ASD and evidence is provided that a more masculine facial structure may be associated with the ASD phenotype (Gilani, 2015).

In the study, face halves of children with ASD and normal development were compared among themselves similar results was found. When boys with ASD and normal development are compared with each other, there is a significant difference only in the measurement of the margins and chin end (D8) in the right half of the face. As a result, it was concluded that the faces of individuals with ASD are more symmetrical than the individuals with normal development and their 2D and 4D finger lengths are close to each other. In addition, similarity among ASD diagnostic groups worsens as the level of disease weight increases.

Suggetions

This study is based on the theory of the over-masculine male brain due to exposure to excessive testosterone for ASD. This theory proposes that ASD is an extreme example of male behavioral traits with symmetry. The tendency for symmetry in our results is consistent with this theory. ASD is a relatively common disease, and investigating the relationship of the tendency to symmetry with autistic child blood testosterone levels, maternal testosterone or derivatives levels, or maternal amniotic fluid levels will also yield more illuminating results etiologically. At the same time, researching the tendency to symmetry with 3-dimensional face scanning systems will yield more remarkable results.

References

- Stewart I. (2007). *Why Beauty Is Truth: The History of Symmetry* Basic Books; 1st edition.
- Auyeung, B., Baron-Cohen, S., Ashwin, E., Knickmeyer, R., Taylor, K., Hackett, G. (2009). Fetal testosterone and autistic traits. *Br J Psychol*, 100; 1-22.
- Baron-Cohen, S., Lombardo, M.V., Auyeung, A., Ashwin, E., Chakrabarti, B., Knickmeyer, R. Why are autism spectrum conditions more prevalent in males? *PLoS Biol*, 9(6): e1001081.
- Beking, T., Geuze, R.H., van Faassen, M., Kema, I.P., Kreukels, B.P.C., Groothuis, T. (2018). Prenatal and pubertal testosterone affect brain lateralization. *Psychoneuroendocrinology*, 88;78-91
- Penton-Voak, I.S., Jones, B.C., Little, A.C. et al. (2001, April 9). Symmetry, Sexual Dimorphism in Facial Proportions and Male Facial Attractiveness. *Proceedings of the Royal Society of London. B, Biological Sciences*, 268; 1617-1623.

- Borraz-Leon, J.I., Cerda-Molina, A.L., Mayagoitia-Novales, L. (2017). Testosterone Level Changes After Perceiving the Body Odour of a Possible Rival in Human Males: The Role of Facial Symmetry. *Behaviour*, 154 (6): 677-691.
- Sanchez-Pages, S., Turiegano, E. (2009, November 24). Testosterone, Facial Symmetry and Cooperation in the Prisoners' Dilemma. *Physiol Behav*, 99(3):355-361.
- Archer J. (2006). Testosterone and human aggression: an evaluation of the challenge hypothesis. *Neurosci. Biobehav. Rev.* 30: 319-345.
- Borráz-León J.I., Cerda-Molina A.L., Hernández-López L., Chavira-Ramírez R., de la O-Rodríguez C. (2014). Steroid hormones and facial traits in the recognition of a potential rival in men. *Ethology* 120: 1013-1023.
- Carolyn R. Hodges-Simeon, Katherine N. Hanson Sobraske, Theodore Samore, Michael Gurven, and Steven J. C. Gaulin. Facial Width-To-Height Ratio (fWHR) Is Not Associated with Adolescent Testosterone Levels. *PLoS One*. 2016; 11(4): e0153083.
- Grammer K., Thornhill R. (1994). Human (*Homo sapiens*) facial attractiveness and sexual selection: the role of symmetry and averageness. *J. Comp. Psychol.* 108: 233-242.
- Little A.C. (2014). Domain specificity in human symmetry preferences: symmetry is most pleasant when looking at human faces. *Symmetry* 6: 222-233.
- Fink B., Weege B., Manning J.T., Trivers R. (2014). Body symmetry and physical strength in human males. *Am. J. Hum. Biol.* 26: 697-700.
- Baron-Cohen, B (2002). The extreme male brain theory of autism. *Trends Cogn Sci* 1;6(6):248-254. doi: 10.1016/s1364-6613(02)01904-6.
- Mackus, MD, de Kruijff, L. S. Otten, A. D. Kraneveld, J. Garssen, and J. C. Verster. The 2D : 4D Digit Ratio as a Biomarker for Autism Spectrum Disorder. *Autism Res Treat.* 2017; 2017: 1048302.
- Manning J. T., Bundred P. E. The ratio of 2nd to 4th digit length: A new predictor of disease predisposition? *Medical Hypotheses.* 2000;54(5):855–857. doi: 10.1054/mehy.1999.1150.
- Simon Baron-Cohen, Michael V. Lombardo, Bonnie Auyeung, Emma Ashwin, Bhismadev Chakrabarti, Rebecca Knickmeyer. Why Are Autism Spectrum Conditions More Prevalent in Males? *PLoS Biol* 9(6): e1001081. doi:10.1371/journal.pbio.1001081
- Baron-Cohen S (2003) *The essential difference: men, women and the extreme male brain.* Penguin: London.

İlköğretim Öğrencilerine Yapılan Sağlık Taramalarının Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre İncelemesi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Ayla ÜNSAL, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

 Ahmet Feyyaz AYDIN, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Öz

Bu araştırma, ilköğretim öğrencilerine yapılan sağlık taramalarının öğrencilerin yaş ve cinsiyetlerine göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Kırşehir il merkezine bağlı bir köyün ilköğretim okulunda okuyan 256 öğrenciyi kapsamaktadır. Öğrencilerin küçük gruplar halinde el vesaç hijyeni, tansiyon ölçümleri, boy-kilo taramaları yapılmıştır. Her bir öğrencinin tarama sonuçları hazırlanan formlara işlenmiştir. Veriler sayı ve yüzde analizleri ile değerlendirilmiştir. Öğrencilerin %31.2'si 6-7 yaş, %18.3'ü 8-9 yaş, %23.4'ü 10-11 yaş, %26.9'u 12-13 yaş aralığında olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin %51.1'i kız, %48.8'i ise erkektir. Tarama sonucunda: Tırnak yeme alışkanlığı en fazla 12-13 yaş grubundaki erkek (%27.7) ve kız (%22.2) çocuklarında görülmüştür. Ellerde siğilin en fazla 6-7 yaş erkek (%30) çocuklarında olduğu saptanmıştır. Saçlarda kepeklenme, en fazla 12-13 yaş erkek (%18.3), kız (%16.6), 10-11 yaş kız (%18.3) ve 6-7 yaş kız (%16.6), 10-11 yaş kız (%18.3) ve 6-7 yaş kız (%16.6) çocuklarda görülmüştür. Saçlarda yağlanma, en fazla 6-7 yaş kız (%37.5) çocuklarında olduğu belirlenmiştir. Saçlarda bit ve sirke ise sadece 10-11 yaş kız(%100) çocuklarında saptanmıştır. El ve saç bakımında kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre bakımlarının daha yetersiz olduğu belirlenmiştir. Tansiyonu en yüksek değeri olanlar 12-13 yaş grubundaki erkek çocuklarıdır (%44.4).Çocukların boy ve kilo ölçümleri değerlendirildiğinde; sadece 9 yaşındaki bir kız ve 13 yaşındaki bir erkek çocuğunun %5 persentilin altında zayıf olduğu bulunmuştur. Çocukların sekiz tanesinin %95 ve üzerinde persentile sahip, obez olduğu saptanmıştır. On iki çocuğun da fazla kilolu olduğu görülmüştür. Bunlar dışındaki tüm çocukların ideal kiloda olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Sağlık taraması,
hemşirelik,
okul Sağlığı,
hijyen,
beden hitle indeksi.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 12.04.2022

Kabul Tarihi: 19.12.2022

E-Yayın Tarihi: 28.12.2022

Analysis of Health Screenings Made for Primary School Students According to Students' Age and Gender

Abstract

This research was carried out to examine health screenings for primary school students according to their age and gender. The research covers 256 students studying in village a primary school in Kırşehir city center. Students' hand and hair hygiene, blood pressure measurements, height-weight scans were done in small groups. The screening results of each student were recorded on the prepared forms. The data were evaluated by number and percentage analysis. 31.2% of the students were 6-7 years old, 18.3% of the student 8-9 years old, 23.4% of the student, 10-11 years old, 26.9% of the student 12-13 years old. 51.1% of the students are girls and 48.8% of the student are boys. As a result of screening: Nail eating habit was mostly seen in boys (27.7%) and girls (22.2%) in the age group of 12-13. It was determined that the wart was mostly in the children of 6-7 years old boys (30%). Hair dandruff is mostly 12-13 years old boys (18.3%), girls (%16.6), 10-11 years old girls (18.3%) and 6-7 years old girls (16.6%), 10-11 years old girls (18.3%) and 6-7 years old girls (16.6%). It has been determined that the lubrication of the hair is mostly in 6-7 year old girls (37.5%). Lice and vinegar in the hair were detected only in 10-11 years old girls (100%). In hand and hair care, it has been determined that female students are inadequate than male students. Those with the highest blood pressure are boys in the age group 12-13 (44.4%).When children's height and weight measurements are evaluated; only a 9-year-old girl and a 13-year-old boy were found to be underweight below the 5% percentile. Eight of the children were found to be obese, with a percentile of 95% and above. Twelve children were also found to be overweight. All children except these were found to be at ideal weight. It is a pleasing result that most of the children's blood pressure and height/weight measurements are within normal limits.

Keywords

Health screening,
nursing,
school Health,
hygiene,
body mass index.

Article Info

Received: 04.12.2022

Accepted: 12.19.2022

Online Published: 12.28.2022

Atıf (How to cite)

Ünsal, A. ve Aydın, A. F. (2022). İlköğretim öğrencilerine yapılan sağlık taramalarının öğrencilerin yaş ve cinsiyetlerine göre incelemesi. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(10), 26-36.

Sorumlu Yazar: Ayla Ünsal, ay_unsal@hotmail.com

Giriş

Dünyada okul sağlığı programlarının uygulanmasına 19. yüzyılda başlanmış ve 20. yüzyılın ilk yıllarında gelişmiş ülkelerde okul sağlığı uygulamaları rutin hizmet kapsamına alınmıştır (Özcebe vd.,2008; Murray vd., 2007). Dünyada ilkokul sağlığı denetimleri Fransa’da başlasa da Doktor Herman Chonn’un Almanya’da bir okulda göz taraması yapması okul sağlığı hizmetlerinde bir ilk olmuştur. Daha sonra bulaşıcı hastalıkları kontrol etmek için okul sağlığı ekipleri kurulmaya başlanmıştır (Murray vd.,2007).

Türkiye’de Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun (1930) 163. ve 164. maddeleri okul sağlığı ile ilgilidir. 1936 yılında yürürlüğe giren yasa ile okul sağlığı devletin yükümlülüğü olarak tanımlanmıştır. 12. Milli Türk Tıp Kongresi’nde (1951) “Okul Hijyeninin” ana konu seçildiği,5. Milli Eğitim Şurası’nda (1953) ana okul ve ilkokullarda “Okul Hijyeni” örgütünün kurulmasını sağlayan bir yasa tasarısının kabul edildiği,7. Milli Eğitim Şura Toplantısı’nda (1962) ise okul hekimi, okul spor hekimi, okul hemşiresi yetiştirilmesinin kararlaştırıldığı görülmektedir. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın 1958’de sağlıkla ilgili işlerini yürütmek üzere kurulan Sağlık İşleri Dairesi Başkanlığı’nın 1984’de yayınladığı “Sağlık Hizmetleri Uygulama Rehberinde” okul sağlığı hizmetlerinin ele alınma biçimi ve okul sağlığının tanımı yapılmıştır. Bu rehber, 1992’de yeniden yayımlanarak ilgili yönetim birimlerine dağıtılmıştır (Özcebe vd.,2008).

Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi’nin 21. Yüzyılda Herkes için Sağlık hedeflerinden biri “Gençlerin 2020 yılına kadar daha sağlıklı olmalarını ve toplum içindeki rollerini sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmelerini sağlamaktır” (WHO,2022). Bu hedef, çocuk ve gençlerin sağlığını koruyan ve geliştiren okul sağlığı hizmetlerinin önemini ve gereğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, okullarda çocukların sağlığını riske atacak durumları araştırma, çözümlenme ve takip etme etkinliklerine sağlık taraması denmektedir. Sağlık taraması çeşitli gözlemleri ve analizleri kapsamaktadır. Günümüzde karşılaştığımız sorun ise okullarda devamlılık ilkesiyle ilerleyen sağlık taramalarının olmamasıdır. Ayrıca birçok çalışmada ebeveynlerin çocuklarının aşırı kilolu veya sağlıksız olduğunun farkında olmadıkları ve bu durumu bir sağlık tehdidi olarak algılamadıkları görülmüştür (Peker vd.,2014).

Çocukların ilköğretim yıllarındaki ince motor ve bilişsel becerileri ile dikkatlerinin yaş ve cinsiyetle ilişkili olduğunu gösteren pek çok literatür bulunmaktadır (Yavuz vd., 2021; Usbaş, 2020; Kıvanç, 2020; Taştepe ve Köksal- Akyol, 2019; Qi vd., 2018; Payne ve Isaacs, 2017; Vander vd., 2015; Dinehart ve Manfra, 2013). Büyüme ve gelişme ile bir dizi ortak süreçlerden geçmekte olan çocuklarda bireysel farklılıklarla beraber bilişsel, dil, motor, sosyal ve duygusal gelişim gibi alanlarında değişimler ve bireysel yetenekler ortaya çıkmaktadır (Haywood ve Getchell, 2019). Dolayısıyla ilköğretim çağındaki çocukların sağlık durumlarının yaş ve cinsiyetlerine ilişkin olarak incelenmesi gerekmektedir.

Bu araştırma, ilköğretim öğrencilerine yapılan sağlık taramalarının öğrencilerin yaş ve cinsiyetlerine göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla, okullarda sağlık taraması yapmanın önemini vurgulamak ve yapılan tarama sonrasında tespit edilen sorunlara yönelik nasıl bir değerlendirme ve çözümlenme yapıldığını göstermek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada yapılan sağlık taraması, 6-13 yaş arasındaki ilköğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kişisel bakımın temellerinin atıldığı bu yaşlarda (Örsal vd., 2002) öğrencilere el ve saç

hijyenitaramalarının yapılması onların ileriki yaşlardaki hijyen alışkanlıklarının şekillenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca öğrencilerin tansiyon değerleri ve BKP'lerine bakılarak herhangi bir zayıflık, fazla kilo, obezite gibi patolojik durumlar olup olmadığı saptanmıştır. Obezite vb. gibi durumlar kalp damar sorunlarının temelini oluşturması (Onat vd., 2003) nedeniyle geleceğimiz olan gençlerin daha sağlıklı bireyler olması için sağlık taramalarının titizlikle sürdürülmesi gerekmektedir. Tansiyon ölçümü ile kardiyak ve vasküler yapı da kısmen değerlendirilmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar (BOH) her geçen gün artmaktadır. Türkiye'de ölüm nedenleri incelendiğinde; Kardiyovasküler Hastalıklar (KVH), diyabet, kanserler, serebrovasküler hastalıklar ve kronik solunum yolu hastalıkları gibi BOH'un ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (TÜİK, 2019). Nüfuslar yaşlandıkça ve BOH'un sıklığı arttıkça, BOH'a bağlı ölümlerin dünya çapında artacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca en büyük artışın düşük ve orta gelirli bölgelerde olması beklenmektedir (DSÖ, 2013). Bu hastalıkların gelişmesine neden olan faktörler; çevre ve genetik, sağlıksız beslenme, sedanter yaşam tarzı, fiziksel inaktivite, obezite, sigara, alkol, madde bağımlılığı ve ilaç kullanımı olarak sayılabilir. Genetik faktörler dışında yer alan diğer faktörlerin önlenemez olduğu saptanmıştır. BOH'un büyük bir kısmının sağlıksız beslenme, hareketsizlik, tütün ve alkol kullanımı gibi temel davranışsal risk faktörlerinin azaltılmasıyla önlenemediği bilinmektedir (SB, 2021). Öğrenciler üzerinde yapılmış olan sağlık taraması, genetik faktörler dışındaki önlenemez faktörlerin risk durumunu tespit etmek açısından oldukça önemlidir. Bazen taramalar, risk tespit edilmemiş olsa bile eğitim vererek ileriye yönelik bireylerin yaşam kalitelerini maksimum düzeyde tutmak için fayda sağlayan etkinliklerdir. Ayrıca sağlık taramasının bir diğer önemi ise, özellikle risk altında olan bireylerde hastalıkların erken dönemde tanıtılıp tedavi edilmesidir (DSÖ, 2013).

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, toplumdan prevalans, dağılım ya da değişkenler arası ilişkiyi ortaya çıkaran bilgiler toplamayı amaçlayan tarama modeli kullanılarak yapılan tanımlayıcı bir araştırmadır. Tarama çalışmalarının içeriğinde uyruk, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yapılan iş, gelir durumu, din ve siyasal seçim gibi özellikler yer alabilir. Tüm bu demografik veriler bireyin tutum ve davranışları ile ilgili olabilir ve bu değişkenler bazı durumları açıklamada ya da karşılaştırmada kullanılabilir (Aksayan ve Emiroğlu, 2002).

Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim bahar yarıyılı, Kırşehir İli Merkez İlçesi'ne bağlı Çayağzı Köyü'ndeki TEV Zahide Zehra Garing İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören 268 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem seçim yöntemi kullanılmamış olup tarama için gidildiğinde okulda olan 256 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır. Öğrencilerin %31.2'si 6-7 yaş, %18.3'ü 8-9 yaş, %23.4'ü 10-11 yaş, %26.9'u 12-13 yaş aralığında olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin %51.1'i kız, %48.8'i ise erkektir.

Veri Toplama Araçları

Öğrenciler toplamda; el hijyeni, saç hijyeni, tansiyon ölçümü ve boy-kilo takibi olmak üzere dört farklı taramadan geçirilmiştir. Sağlık taramasındaki analizleri kaydetmek için; taranacak olan öğrencilerin isimleri, yaş aralıkları ve cinsiyetlerinin yazıldığı formlar oluşturulmuştur. Toplanan tüm bulgular, her bir öğrenci için bu formlara işlenmiştir.

Verilerin Toplama Süreci

Çalışmaya başlamadan önce Kırşehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden sözü edilen okuldaki öğrencilerin sağlık taraması yapılması adına yazılı izin alınmıştır. Taramaya gideceği gün ve yapılacaklar ile ilgili bilgiler konusunda okul müdürü ile telefonla görüşülerek bilgiler verilmiştir. Okul müdürü öğrencilerin velilerine konu ile açıklamanın yazdığı bir yazıyı öğrenciler aracılığı ile göndermiştir. Tüm velilerin sağlık taraması yaptırmayı kabul ettiği öncesinde belirlenmiştir. Tarama günü sabahı öğrenciler okulun kapalı spor salonunda toplanmıştır. Öğrenciler öncelikle 6-7 yaş, 8-9 yaş, 10-11 yaş ve 12-13 yaş şeklinde gruplara ayrılmıştır. Taramaların gerçekleştirilmesinde araştırmanın yapıldığı ilde eğitim gören Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi hemşirelik bölümü öğrencilerinden destek alınmıştır. Hemşirelik öğrencileri eğitimleri esnasında bu taramaların nasıl yapılacağını öğrenmektedir. Araştırmanın öncesinde kendilerine yine de konular ile ilgili bilgiler verilmiştir.

El hijyeni için iki hemşirelik öğrencisi, tüm öğrencilerin tırnak yeme alışkanlığını ve siğil varlığını kontrol etmişlerdir. İki hemşirelik öğrencisi tüm öğrencilerin saçlarında kepeklenme, yağlanma ve bit/sirke bulgularına bakmıştır. Öğrencilerin tansiyon ölçümlerini dört hemşirelik öğrencisi gerçekleştirmiştir. Tüm ölçümlerde manuel tansiyon aleti kullanılmıştır. İki hemşirelik öğrencisi boy, iki hemşirelik öğrencisi de kilo ölçümlerini gerçekleştirmiştir. Öğrencilerin boy ve ağırlık ölçümü 1 cm. ve 100 grama kadar hassas olan kantar ve boy ölçerle ölçülmüştür. Belirlenen boy ve ağırlık değerleri; vücut ağırlığı (kg) / boy² (m²) formülüyle hesaplanarak öğrencilerin Beden Kitle İndeks'leri (BKI) belirlenmiştir. Tansiyon aletleri ile boy ölçer ve tartı sözü edilen üniversitenin hemşirelik bölümünden temin edilmiştir. Araştırmacılar tüm taramalar boyunca hemşirelik öğrencilerini ve taraması yapılan ilköğretim öğrencilerini yönlendirmiştir. Ayrıca okul yönetimi ve öğretmenleri öğrencilerinin başında bulunarak sürece destek olmuşlardır. Sabah 900'da başlayan tarama, öğleyin 1200'de tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Tüm bu sağlık taraması analiz sonuçları öncelikle kağıtlara yazılmış sonrasında da tek tek bilgisayarda bir istatistik programına aktarılmıştır. Tüm veriler yüklendikten sonra sayı ve yüzdelik değerleri hesaplanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada yapılan sağlık taraması sonucu elde edilen el hijyeni, saç hijyeni, tansiyon ölçümü ve boy-kilo takibine ilişkin bulgular aşağıda belirtilmiştir;

El Hijyeni

Araştırmanın amacı doğrultusunda yapılan el hijyeninde tırnak yeme ve ellerde siğil kontrolüne bakılmıştır. Bu durum öğrencilerin yaş ve cinsiyetlerine göre incelenmiştir. İncelenen veri sonuçları Tablo

1’de verilmiştir. El hijyeni taramasında bakılan tırnak yeme durumu; 6-7 yaş aralığında 1 erkek ve 1 kızda, 8-9 yaş aralığında sadece 1 erkekte, 10-11 yaş aralığında 2 erkek, 4 kızda ve 12-13 yaş aralığında 5 erkek, 4 kız öğrencide tespit edilmiştir. Tırnak yeme alışkanlığı en fazla 12-13 yaş grubundaki erkek (%27.7) ve kız (%22.2) çocuklarında görülmüştür. Bu veriler yaş arttıkça tırnak yeme bulgusunda da artış olduğunu göstermektedir. Tırnak yeme, bir veya daha fazla parmağı ağza sokmak ve tırnağı dişlerle ısırarak tanımlanan, tıpta onikofaji olarak adlandırılan bir rahatsızlıktır. Tırnak yeme davranışı özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde sık rastlanan, genellikle anksiyete ya da duygusal gerginlik ile ilişkili bir durumdur (Roberts vd., 2013; Ghanizadeh, 2011). Tırnak yiyen çocuğun hem ailesi hem okul çevresi hem de sağlık kontrollerinde sağlık çalışanları tarafından değerlendirilmesi ve sorunun çözümü için ilgili uzmandan destek alınması için yönlendirilmesi çok önemlidir.

Siğil kontrolüne bakıldığında; 6-7 yaş aralığında yalnız 3 erkekte, 8-9 yaş aralığında 1 erkekte, 10-11 yaş aralığında 2 erkek ve 2 kız öğrencide ve son olarak 12-13 yaş aralığında 1 erkek, 1 kız öğrencide tespit edilmiştir. Siğilin erkeklerde, kızlara göre daha fazla görüldüğü saptanmıştır (Tablo 1). Öğrenciler, ellerindeki siğilin tedavisi için ailelerinin tıbbi destekten ziyade geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile çözüm aradıklarını dile getirmişlerdir.

Ülkemizde çocuklarda siğil görülme düzeyi %4.3 ile %9.5 olduğu çalışmalar da bulunmaktadır (Can vd., 2011; Akbaş vd., 2015; Özçelik vd., 2018). Siğil gibi viral enfeksiyonlar, en fazla okul çağı ve ergenlik döneminde görülmektedir. Bu durum, enfeksiyöz etkenlerin kalabalık ortamlarda kolayca bulaşması ile açıklanabilir (Özçelik vd., 2018). Deride özellikle ellerde oluşan zararsız, pütürlü küçük ur olarak tanımlanan siğillerin tedavisinde kriyoterapi ve immünoterapi tedavi yöntemlerinin yanı sıra farklı yörelerde pek çok farklı geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları da sıklıkla yapılmaktadır (Sakarya, 2019; Ayaz, 2021).

Tablo 1. El Hijyeni Verilerinin İlköğretim Öğrencilerinin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı (N=256)

El Hijyeni	6-7 Yaş				8-9 Yaş				10-11 Yaş				12-13 Yaş			
	Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tırnak Yeme	1	5.6	1	5.6	1	5.6	-	-	2	11.1	4	22.2	5	27.7	4	22.2
Siğil	3	30	-	-	1	10	-	-	2	20	2	20	1	10	1	10

Saç Hijyeni

Tarama sonucunda saçlarda kepeklenme, yağlanma ve bit/sirke bulgularına bakılmıştır (Tablo2). Saçlarda kepeklenme; 6-7 yaş aralığında 2 erkek, 10 kızda, 8-9 yaş aralığında 2 erkek, 8 kızda, 10-11 yaş aralığında 6 erkek, 11 kızda ve 12-13 yaş aralığında 11 erkek, 10 kızda görülmüştür. Yaş ve cinsiyete göre değerlendirildiğinde; saçlarda kepeklenmenin 12-13 yaş aralığındaki çocuklarda diğer yaş gruplarına, kızlarda da erkeklere göre daha fazla olduğunu saptanmıştır. Güler ve Kubilay’ın (2005) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada da bu çalışma ile benzer şekilde öğrencilerin saçlarında kepeğe rastlanmıştır. Saç derisi kepekli olan bireyler saç yıkama esnasında çok sıcak olmayan su ve sabun kullanılmalıdır. Kepeklenme aşırı ise ve bu yöntemle de önlenemiyorsa hekime başvurmak gerekmektedir.

Her kişinin kendine ait tarak ve fırçası olmalı, aile bireyleri arasında paylaşılmamalıdır. Ayrıca tarak ve fırça sık sık su ve sabun ile yıkanmalıdır (Gün, 2019; Güler, 2004).

Saçlarda yağlanmaya bakıldığında; 8-9 yaş ve 10-11 yaş aralıklarının mevcudun minimum (erkeklerde birer kişi) olduğu ve 6-7 yaş aralığında 3 kızda, 12-13 yaş aralığında 2 erkek ve 1 kızda tespit edildiği görülmüştür. Saçlarda yağlanmanın 12-13 yaş aralığında fazla olduğu ama cinsiyetler arasında eşit dağıldığı bulunmuştur (Tablo 2). Saçlarda yağlanma sıklıkla hormonal değişiklikten veya genetik faktörlerden kaynaklanmaktadır (Bayram, 2011). 12-13 yaş ergenlik dönemini kapsadığı için bu dönemde öğrencilerin saçlarında yağlanma olması beklenen bir sonuçtur. Ayrıca saçın uzun süre yıkanmaması da yağlanmaya yol açar. Bu nedenle öğrencilerin saçlarını kirlemez kirlemez yıkaması gerekmektedir.

Saçlarda kepeklenme ve yağlanma öğrencilerin saç bakımlarına normalden daha az değer verdiklerini göstermektedir. Burada iletişime geçilecek olan sadece öğrenci değil tabii ki velilerde olmak zorundadır. Bu durumun sebebini veliler, çocuklarının vakitlerinin büyük bir kısmını dışarıda oyun oynayarak geçirmesine bağlamaktadır. Bu görüş bir çok veli tarafından görüş olarak kabul edilse de bilimsel bir dayanağa dayandırılmadığı için nedeninin daha detaylı araştırılması gerekmektedir. Öğretmenlere de bu konuda özellikle kız öğrencilerinin saç bakımı konusunda daha dikkatli olunması gerektiği hakkında velileri uyarlamaları söylenmiştir.

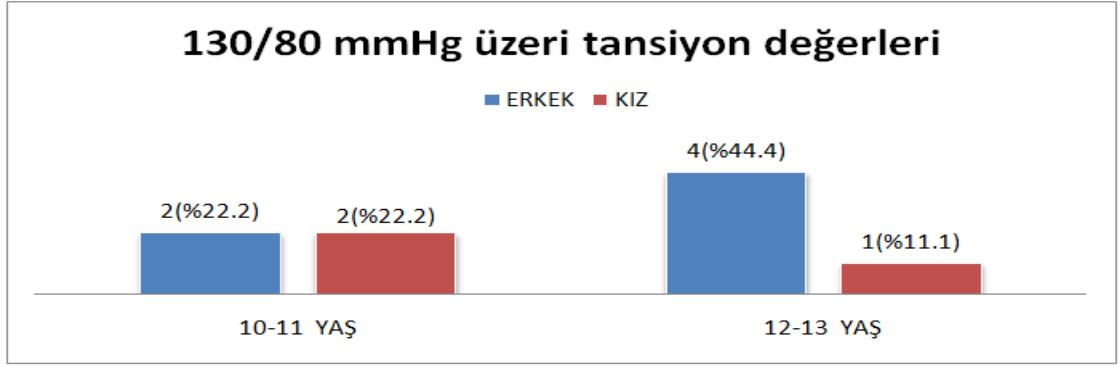
Bit/sirke taramasında sevindirici haber, üç farklı yaş gruplarında hiçbir şey görülmemesi olmuşken üzücü haber, 10-11 yaşındaki 2 kız öğrencide bitlenme tespit edilmesidir (Tablo 2). Bu çalışmanın sözü edilen bulgularına benzer nitelikte Açık ve diğerlerinin (2006) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları sağlık taramasında da 9 öğrencide bit olduğu görülmüştür. Karaaslan'ın (2009), ilköğretim öğrencilerinde baş bitinin yayılışı üzerinde yaptığı çalışmada da bu çalışma ile benzer şekilde kız öğrencilerin saçlarında bit görülme düzeyi erkeklerle göre daha yüksektir. Ulusal ve uluslararası literatürde konu ile ilgili yapılan pek çok çalışmada bitlenmenin kız çocuklarda erkeklerle göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Nazari vd., 2006; Özçelik vd., 2006; Açık vd., 2006; Willems vd., 2005; Catala vd., 2005; Tatman vd., 2005; Akısü ve Korkmaz, 2005; Aksın vd., 2002). Bu durum kız çocuklarının saçlarının erkeklerle nazaran daha uzun ve temizliğinin daha zor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Saçlarda bit ve sirke saptanan çocuklara ilişkin olarak okul yönetimine ve öğretmenlere tarama sonrasında bilgilendirme yapılmıştır. Onların aileleri bu konuda acilen bilgilendirmeleri ve çocukların saçlarının bit/sirkeden temizlenmesi gerektiği söylenmiştir.

Tablo 2. Saç Hijyeni Verilerinin İlköğretim Öğrencilerinin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı (N=256)

Saç Hijyeni	6-7 Yaş		8-9 Yaş				10-11 Yaş				12-13 Yaş					
	Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Saçlarda kepeklenme	2	3.3	10	16.7	2	3.3	8	13.4	6	10	11	18.3	11	18.3	10	16.7
Saçlarda yağlanma	-	-	3	37.5	1	12.5	-	-	1	12.5	-	-	2	25	1	12.5
Saçlarda bitlenme / sirke tespiti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-

Tansiyon Değerleri

Sağlık taraması yapılan öğrencilerin yaş ve cinsiyet dağılımı göz önüne alınarak tansiyon değerleri Grafik 1’de sunulmuştur. Buna göre tansiyon değerleri incelendiğinde; normal aralıktan düşük (hipotansif) öğrenciler tespit edilmemiştir. Normal değerlere sahip öğrenciler grafiğe eklenmemiş olup bilgi karmaşasını engellemek için 130/80 mmHg üzeri değerler sadece grafikte belirtilmiştir. 10-11 yaş aralığında 2 erkek ve 2 kız öğrencide tansiyon değerleri yüksek bulunmuş iken 12-13 yaş aralığında 4 erkek ve 1 kız öğrencide tansiyon değerleri 130/80 mmHg’den yüksek bulunmuştur. Tansiyon değerleri normalden yüksek çıkan öğrencilerin herhangi bir kronik rahatsızlığı olmadığı bilgisi sözel olarak öğretmenlerinden alınmış olsa da bu durumun araştırılması için öğrencilerin sağlık kuruluşuna başvurarak bu durumun araştırılması gerektiği öğretmenlere iletilmiştir. Çocuklarda özellikle 10-18 yaş aralığında hipertansiyonun en sık nedenleri, birincil hipertansiyon, iyatrojenik, renal parankimal hastalık, renovasküler hastalık, endokrin nedenler ve aort koarktasyonu olarak bildirilmiştir. (Daniels, 1997; Norwood, 2002) Yaş aralığı arttıkça özellikle erkek öğrencilerde tansiyon değerlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Önsüz ve diğerlerinin (2011) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada da bu çalışmada olduğu gibi tansiyonu yüksek çocuklar olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 1. Tansiyon Değerlerinin İlköğretim Öğrencilerinin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı (N=256)

Boy-Kilo Ölçümleri

Öğrencilerin boy, kilo ölçümleri Tablo 3’te verilmiştir. Çocukların persentil eğrileri; Amerikan Hastalık Kontrol Merkezi (Center for Disease Control, CDC) verileri kullanılarak yaşa göre ve BKI’lerine göre oluşturulmuş olup öğrencilerin obezite sınıflamasındaki durumları belirlenmiştir (CDC, 2013). Tablo 3’te değerler çaprazlandığında; %5 persentilin altında 9 yaşında 1 kız ve 13 yaşında 1 erkek öğrencinin zayıf olduğu görülmüştür. Öğrencilerin 107’sinin (%41.7) ideal kiloda olması sevindirici bir sonuçtur. %85-95 arası değere sahip çocuklar fazla kilo sınıfında yer almaktadır. 7 yaşında 1 erkek, 1 kız, 9 yaşında sadece 4 kız, 10 yaşında 3 erkek ve 13 yaşında 1 erkek ve 2 kız öğrenci fazla kilolu sınıfında bulunmaktadır. Tedirgin eden gruptaki öğrenciler, %95 persentilin üzerinde olan öğrencilerdir. Obez sınıfında alan bu öğrenciler yaş analizleri değerlendirildiğinde; 7 yaşında 1 erkek, 1 kız, 9 yaşında 1 kız, 10 yaşında 2 erkek 1 kız ve 13 yaşında 2 kız öğrencinin obez sınıfında yer aldığı saptanmıştır. Toplam obez öğrenci sayısı 3 erkek, 5 kız olarak bulunmuştur. Obezite; kalori alımı ve harcaması arasındaki farkla ortaya çıkan, ekstra yağ birikimi ve bunun çoğunlukla karın çevresinde toplanması ile oluşan; karmaşık ve çok etkenli, ciddi psikiyatrik,

psikolojik ve fiziksel sorunlara neden olabilen bir hastalıktır. Bu tanım, obezitenin önemini ve tehlikesini hissettirmektedir. Obeziteye eşlik eden psikososyal etmenler iyice araştırılmış olmasına rağmen obeziteye özgün kişilik tipi veya ruhsal bozukluk tanımlaması henüz yapılamamıştır (Ergün, 2003). Buluş ve diğerlerinin (2017), Savaşhan ve diğerlerinin (2015) ve Önsüz ve diğerlerinin (2011) yaptıkları çalışmalarda da bu çalışmada olduğu gibi çocukların çoğunluğunun normal kiloda olduğu saptanmıştır. Yine aynı çalışmalarda bu çalışmada olduğu gibi zayıf çocukların sayısının çok az olduğu belirlenmiştir. Fazla kilolu ve obez çocuklarında da sayısının da her iki çalışmada benzer nitelikte olduğu bulunmuştur. Kötü beslenme alışkanlığının ve fiziksel aktivite azlığının çocukluk ve ergenlik dönemlerinde obeziteye neden olduğu bunların ileri yaşlara aktarıldığı bilinmektedir. Bu konularda çocuklar ve ebeveynlerinin sık sık eğitilmeleri gerekmektedir. Eğitilmiş bir ebeveynin çocuğuna doğru yaklaşımı, çocuğun psikolojik açıdan kendisini daha iyi hissetmesi, benlik algısını daha üst kademelere çıkaracak olumlu adımlar atması ve geliştirmesi anlamında çok önemlidir.

Tablo 3. Boy-Kilo Ölçümlerinin İlköğretim Öğrencilerinin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı (N=256)

Boy – Kilo Ölçümleri	6-7 Yaş		8-9 Yaş		10-11 Yaş		12-13 Yaş									
	Erkek		Kız		Erkek		Kız									
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%								
%5 Percentilin altı (Zayıf)	-	-	-	-	-	-	1	50	-	-	-	-	1	50	-	-
%5- 85 Percentil (İdeal kilo)	16	14.9	9	8.6	13	12.3	12	11.4	15	14	6	5.2	20	18.7	16	14.9
%85 - 95 Percentil (Fazla Kilolu)	1	8.4	1	8.4	-	-	4	33.3	3	25	-	-	1	8.3	2	16.6
%95 Percentil ve üstü (Obez)	1	12.5	1	12.5	-	-	1	12.5	2	25	1	12.5	-	-	2	25

Özellikle küçük yaşlarda kalp-damar hastalıklarına zemin hazırlayan verilerden olan tansiyon ve BKİ percentil ölçümleri öğrencilerin uzun vadede kaliteli bir yaşam sürmeleri için özenle incelenen veriler arasındadır (Bei-Fan, 2002). Tansiyonu 130/80 mmHg olan öğrencilerin BKİpercentil grubunda da fazla kilolu ve obez sınıfına dahil olmaları dikkat çekicidir. Bu bulguyla benzer nitelikte Önsüz vd.'nin (2011) ilköğretim okulu öğrencilerinde obezite ve hipertansiyonun değerlendirdiği çalışmasında da obez olmanın olmamaya göre hipertansiyon riskini 2.25 kat arttırdığı tespit edilmiştir. Buluş vd.'nin (2017) ilköğretim çağındaki çocuklarda obezite ve hipertansiyon sıklığının sosyoekonomik düzey ve beslenme ile ilişkisi isimli çalışmasında da benzer sonuçlar bulunmuştur. Çocukluk çağında mevcut olan kardiyovasküler risk faktörlerinin büyük ölçüde erişkin çağa da aktarıldığı düşünüldüğünde bu risk faktörlerinin çocukluk çağında önlenmesi ve sürekli takip edilmesi gerekmektedir (Önsüz vd., 2011).

Öğrencilerin bu çalışmada gerçekleştirilen sağlık taramasına katılmaya çok istekli olmaları sevindirici ve dikkat çekicidir. Sağlık taramasındaki ilkelerden biri de öğrencilerle iletişimi maksimum seviyede tutarak onlara bu işin hassasiyetini aktarmak ve verilen eğitimlere uymalarını sağlamaktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada yapılan sağlık taraması sonucunda; azda olsa bazı öğrencilerde tırnak yeme alışkanlığının ve ellerinde siğillerin mevcut olduğu, saçlarında kepeklenme, yağlanma, bit/sirke gözlemlendiği, tansiyonlarının yüksek ve kilolarının fazla olduğu saptanmıştır.

Sağlık çalışanları çocukta onikofaji gibi durumlar veya kişisel hijyenlerinde bir eksiklik saptadığında aileyi çocuğuna nasıl yaklaşması gerektiği konusunda eğitmelidir. Çocuk ile de iletişime geçilmeli sorunun altında yatan neden ortaya çıkarılarak çözümü için yönlendirilmelidir. Bu nedenle çocuğun rutin kontrollerini yapan veya akut sağlık sorunlarına müdahale eden sağlık çalışanlarının bu sorunu atlamaması ve çözümü için gereken önemi vermesi gerekmektedir (Azak ve Mutlu, 2020).

Tüm bu veriler doğrultusunda; öğrencilerin velilerine, öğretmenleri ve Kırşehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü İlköğretim Rehberlik Servisi ve Yönetimi aracılığı ile bilgilendirme yapılmıştır. Okul yönetimi ve öğretmenler eğitime ve bakıma ihtiyaç duyulan konularda veli ve öğrencilerle sonrasında görüşmüşlerdir. Tansiyon ve kilo sorunu olan öğrencileri uygun sağlık kuruluşlarına yönlendirmişlerdir. Ayrıca öğrencilere ilgili konularda eğitimler verilmiştir. Bu çalışma, sağlık taramasında saptanan verilerin yaşam kalitesini doğrudan etkilediğini fakat öğrencilerin bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadığını, taramaların önemini ve düzenli yapılması gerektiğini göstermiştir. Bu sonuçlara yönelik olarak yarını görmek için bugünü iyi değerlendirmek, bugünü değerlendirmek için de geçmişi araştırmak lazım ilkesiyle benzer çalışmaların sürekli yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Açık, Y., Devci, S. E., Çelik, G. T., Karaaslan, O. (2006). Elâzığ Yenimahalle Eğitim Araştırma Sağlık Ocağı Bölgesi'nde bulunan ilköğretim okulları birinci sınıf öğrencilerinin sağlık taraması sonuçlarının değerlendirilmesi. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 25(1), 30-34.
- Akbaş, A., Kılınç, F., Yakut, H. İ., Metin, A. (2015). Çocuklarda dermatolojik hastalıklar: 4025 hastanın prospektif analizi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 9(1), 6-11.
- Akısü, Ç., Korkmaz, M. (2005). *Tıbbi parazitolojide tedavi*. İzmir: Türkiye Parazitoloji Derneği Yayınları, Yayın No: 20.
- Aksayan, S., Emiroğlu, O. N. (2002). *Araştırma tasarımı*. In: Erefe İ (Ed.) *Hemşirelikte araştırma ilke, süreç ve yöntemleri*. İstanbul: Odak Ofset, 113.
- Aksın, N., İlhan, F., Aksın, N. E. (2002). Elâzığ merkez ve köylerindeki ilköğretim okullarında bit enfestasyonunun yaygınlığı. *Türk Parazitoloji Dergisi*, 26(2), 195-198.
- Ayaz, B. (2021). Manyas-Gönen ve Erdek'ten tespit edilen halk hekimliği uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 69-80.
- Azak, M., Mutlu, B. (2020). Çocuklarda tırnak yeme davranışı: Onikofaji. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(3), 227-232.
- Bayram, V. (2011). Saç ve saçlı derinin sağlığını etkileyen faktörler. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22, 66-70.
- Bei-Fan, Z. (2002). Cooperative meta-analysis group of working group on obesity in China. Predictive values of body mass index and waist circumference for risk factors of certain related diseases in Chinese adults: study on optimal cut-off points of body mass index and waist circumference in Chinese adults. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*, 11(8), 685-693.
- Buluş, D., Aycan, Z., Vidinlisan, S. (2017). İlköğretim çağındaki çocuklarda obezite ve hipertansiyon sıklığının sosyoekonomik düzey ve beslenme ile ilişkisi. *Abant Tıp Dergisi*, 6(3), 100-106.
- Can, B., Kavala, M., Türkoğlu, Z., Zindancı, I., Südoğan, S., Topaloğlu, F. (2011). İstanbul bölgesinde çocukluk çağında görülen deri hastalıklarının prevalansı. *Türkderm*, 45(1), 10-13.
- Catala, S., Junco, L., Vaporaky, R. (2005). Pediculus capitis infestation according to sex and social factors in Argentina. *Rev Saude Publica*, 39(3), 438-443.
- Center for Disease Control (CDC). (2013). BMI Percentile Calculator for Child and Teen. <http://apps.nccd.cdc.gov/dnpabmi/Calculator.aspx?CalculatorType=Metric>. 11.04.2022.

- Dinehart, L., Manfra, L. (2013). Associations between low-income children's fine motor skills in preschool and academic performance in second grade. *Early Education and Development*, 24(2), 138-161.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ).(2013). Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Önlenmesine ve Kontrolüne İlişkin Küresel Eylem Planı 2013-2020. İsviçre: DSÖ Kütüphanesi Yayın Katoloğu Verileri.
- Ergün, A. (2003). Adipocytes secreting substances, resistin and insulin resistance. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 56(1), 25-30.
- Ghanizadeh, A. (2011). Nail biting; etiology, consequences and management. *Iranian Journal of Medical Sciences*, 36(2), 73-79.
- Güler, Ç. (2004). Kişisel hijyen. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 3(6), 119-131.
- Güler, G., Kubilay, G. (2005). Bir ilköğretim okulu öğrencilerinin fiziksel bakım sorunlarının çözümlenmesinde toplum sağlığı hemşiresinin etkinliği. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(1), 15-23.
- Gün, T. Z. (2019). *Çalışan Adölesanların Kişisel Hijyen Bilgi ve Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Haywood, K. M., Getchell, N. (2019). Life span motor development. Illinois: Human kinetics.
- Karaaslan, S. (2009). *Van ili Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Pediculus Humanus Capitis'in Yayılışı*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kıvanç, R. (2020). *24-36 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Özyeterlik Alguları ve Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Çocuğun Motor Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Murray, N. G., Low, B. J., Hollis, C., Cross, A. W., Davis, S. M. (2007). Coordinated school health programs and academic achievement: a systematic review of the literature. *Journal of School Health*, 77(9), 589-600.
- Nazari, M., Fakoorziba, M. R., Shobeiri, F. (2006). Pediculus capitis infestation according to sex and social factors in Hamedan, Iran. *Southeast Asian J Trop Med Public Health*, 37(3), 95-98.
- Onat, A., Sansoy, V., Soydan, İ., Tokgözoğlu, L., Adalet, K. T. (2003). *Türk erişkinlerinde kalp sağlığı*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Önsüz, M. F., Zengin, Z., Özkan, M., Şahin, H., Gedikoğlu, S., Erseven, S., Dişli, H., Bektaş, H. (2011). Sakarya'da bir ilköğretim okulu öğrencilerinde obezite ve hipertansiyonun değerlendirilmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 1(3), 86-92.
- Örsal, Ö., Tezcan, S., Çakır, B., Tokur, M., Gülmez, G. (2002). Öğrencilerin kişisel temizlik bilgileri ve durumlarının değerlendirilmesi. 8. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi*, 23-28 Eylül 2002 içinde (s. 609-614).
- Özcebe, H., Ulukol, B., Mollahaliloğlu, S., Yardım, N., Kahraman, F. (2008). *Sağlık hizmetlerinde okul sağlığı kitabı*. Ankara: Yücel Ofset, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 719.
- Özçelik, S., Değerli, S., Aslan, A. (2006). Sivas Alahacı Köyü İlköğretim Okulu öğrencilerinde pediculus yaygınlığının araştırılması. *Türk Parazitoloji Dergisi*, 30(3), 184-186.
- Özçelik, S., Kulaç, İ., Yazıcı, M., Öcal, E. (2018). Çocukluk çağı deri hastalıklarının yaş ve cinsiyete göre dağılımı: Tek merkez deneyimi. *Türk Pediatri Arşivi*, 53, 105-112.
- Payne, V. G., Isaacs, L. D. (2017). *Human motor development: A lifespan approach*. New York: Routledge.
- Peker, E., Topaloğlu, N., Şahin, E. M., Eşsizioğlu, E., Uludağ, A., Güngör, S., Ağaoğlu, H. (2014). Çocukların vücut ağırlığı ve görünümü ile iştahları hakkındaki ebeveyn değerlendirmelerinin nesnel ölçütlerle ilişkisi. *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 18(3), 142-148.
- Qi, Y., Tan, S., Sui, M., Wang, J. (2018). Supervised physical training improves fine motor skills of 5-year-old children. *Revista Brasileira de Medicina do Esporte*, 24(1), 9-12.
- Roberts, S., O'Connor, K., Bélanger, C. (2013). Emotion regulation and other psychological models for body-focused repetitive behaviors. *Clinical Psychology Review*, 33(6), 745-762.
- Sağlık Bakanlığı (SB). (2021). *Türkiye bulaşıcı olmayan hastalıklar ve risk faktörleri kohort çalışmaları*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Matbaası.
- Sakarya, M. (2019). *Seçilen Sigil Tedavi Yönteminin Farklı Makine Öğrenmesi Algoritmaları ile Başarımının Tabmin Edilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Savaşhan, Ç., Sarı, O., Aydoğan, Ü., Erdal, M. (2015). İlkokul çağındaki çocuklarda obezite görülme sıklığı ve risk faktörleri. *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 19(1), 14-21.
- Taştepe, T., Akyol, A. K. (2019). 36-47 aylık çocuklarda Peabody Motor Gelişim Ölçeği-2'nin uyarlama çalışması ve motor gelişimin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 61-82.
- Tatman, M. O., Gürcan, Ş., Özer, B., Ertem, A., Şakru, N., Oktun, M. (2005). Edirne merkez ilköğretim okulları öğrencilerinde pedikulus humanus capitis ve tinea capitis sıklığı. *Trakya Üniv Tıp Fak Dergisi*, 22(2), 82-87.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710>, 11.04.2022.
- Usbaş, H. (2020). *Miller Fonksiyon ve Katılım Ölçeğinin Türkiye'ye Uyarlanması ve 48-95 Ay Arası Çocukların Motor Gelişimlerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Vander Fels, I. M. J., Te Wierike, S. C. M., Hartman, E., Elferink-Gemser, M. T., Smith, J., Visscher, C. (2015). The relationship between motor skills and cognitive skills in 4–16 year old typically developing children: A systematic review. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 18(6), 697-703.
- Willems, S., Lapeere, H., Haedens, N., Pasteels, I., Naeyaert, J. M., De Maeseneer, J. (2005). The importance of socio-economic status and individual characteristics on the prevalence of head lice in school children. *European Journal of Dermatology*, 15(5), 387-392.
- World Health Organization (WHO). (2022). HEALTH21: The health for all policy framework for the WHO European Region. <https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/health21-the-health-for-all-policy-framework-for-the-who-european-regio>. 11.04.2022.
- Yavuz, E. C., Güney, M., Taştepe, T. (2021). 60-71 aylık çocukların ince motor beceri düzeylerinin yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 4(7), 1-11.
- Daniels SR. Consultation with the specialist. The diagnosis of hypertension in children: an update. *Pediatr Rev* 1997;18:131-5.
- Norwood VF. Hypertension. *Pediatr Rev* 2002;23:197-208

Türkiyede Okul Öncesi Dönemde İki Dillilik Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi (2007-2021)*

Araştırma Makalesi / Research Article

 Burcu ÜNYILMAZ, Bursa Teknik Üniversitesi

Öz

İki dillilik, tüm dünyada disiplinler arası çalışmalarla tüm hızıyla çeşitli açılardan araştırılmaya devam eden konuların başında gelmektedir. İletişim ve ulaşımın hızla yaygınlaştığı, ülkelerin ve milletlerin birbirleriyle hiç olmadığı kadar daha fazla iletişime geçtiği bir dönemde iki dillilik araştırmacılar tarafından ilgiyle incelenmeye devam etmektedir. Jeopolitik konumu, Avrupa Birliği'ne giriş sürecine uyumlanma politikaları ve yoğun göç alması sonucu, Türkiye'de iki dillilik kavramı anaokulları için de çeşitli açılardan tartışılmaya başlanmıştır. Bu araştırmanın amacı, okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili az sayıda araştırmanın yapıldığı ülkemizde 2007-2021 yılları arasında okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili yapılmış lisansüstü tezlerin ve makalelerin kapsamlarını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, yirmi beş lisansüstü teze ve yirmi bir makaleye ulaşılmış ve bu çalışmalar, "yıllara, yöntemlerine, konularına, örneklem/çalışma grubuna, veri toplama aracına, veri analiz tekniklerine, inceledikleri dillere ve lisansüstü tezlerin yapıldığı bölümlere göre dağılım" değişkenlerine göre incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, 2020 ve 2021 yıllarında daha çok çalışma yapıldığı ve vaka incelemelerinin daha çok tercih edildiği belirlenmiştir. Dil gelişiminin çeşitli açılardan incelenmesi konusunun daha çok seçildiği, en çok çocukların örneklem olarak ele alındığı ve veri toplama aracı olarak en çok ölçekler tercih edilmiştir. Veri analiz tekniği olarak en çok testler tercih edilmiştir. Çalışmaların Türkçe-İngilizce dilleri arasında daha çok yapıldığı ve lisansüstü tezlerinde okul öncesi eğitimi bölümünde çalışmaların daha fazla yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

İki dillilik,
anaokulunda iki dillilik,
okul öncesi iki dillilik.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:13.05.2022
Kabul Tarihi: 13.08.2022
E-Yayın Tarihi:28.12.2022

Investigating Postgraduate Dissertations and Articles on Bilingualism in Preschool Period in Turkey (2007-2021)

Abstract

Bilingualism is one of the leading topics that continues to be researched from various perspectives at full speed with interdisciplinary studies all over the world. Bilingualism continues to be studied with interest by researchers at a time when communication and transportation have become widespread and countries and nations communicate with each other more than before. As a result of its geopolitical position, policies to adapt to the European Union accession process and the intense immigration, bilingualism concept in Turkey has started to be discussed from various perspectives for kindergartens. The aim of this research is to reveal the scope of postgraduate theses and articles on bilingualism in the preschool period between 2007-2021 in our country, where little research has been done on bilingualism in pre-school period. In this respect, twenty-five graduate theses and twenty-one articles were reached, and these studies were examined according to the variables of "distribution by years, methods, subjects, sample/study group, data collection tool, data analysis techniques, languages studied and departments in which graduate theses were made". As a result of the research, it was determined that studies were conducted in 2020 and 2021 more and case studies were preferred more. The subject of examining language development from various perspectives was chosen more, children were mostly considered as a sample, and scales were mostly preferred as data collection tool. As data analysis technique, tests were preferred more. It has been determined that more studies are conducted between Turkish and English languages and that more studies are carried out in the pre-school education department in postgraduate theses.

Keywords

Bilingualism,
bilingualism in kindergarten,
preschool bilingualism

Article Info

Received:05.13.2022
Accepted:08.13.2022
Online Published:12.28.2022

Atf (How to cite)

Ünyılmaz, B. (2022). Türkiyede okul öncesi dönemde iki dillilik üzerine yapılan lisansüstü tezlerin ve makalelerin incelenmesi (2007-2021). Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(10), 37-52.

Sorumlu Yazar: Burcu Ünyılmaz, burcu2310@hotmail.com

Bu makale 24.06.2022 tarihinde FLE Joint Conference'da sözlü sunum olarak bildirilmiştir.

Giriş

İki dillilik, ana dili farklı olan bir ülkede yaşayan veya göç etmiş ailelerde veya savaş, hastalık, salgın gibi çeşitli durumlardan dolayı çocukların iki farklı dil uyarınları ile büyüdükleri ve/veya çocukların ebeveynlerince farklı dillerin konuşulduğu bir ortamda dile maruz kalma durumu olarak nitelendirilebilir. İki dillilik dünyanın büyük bir kısmında göç, eğitim ve ev ortamı gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. İki dillilik yaygın bir durum olarak kabul görmektedir ve bu yaygınlık, iki dilli olmanın zorlayıcı bir durum olmadığını göstermektedir. İki dillilik üzerine ortak bir tanım sağlanmamakla beraber iki dilin edinimi farklı koşullarda gerçekleşebilmektedir (Costa & Sebastián-Gallés, 2014).

Alanyazın erken yaşta yabancı dil öğretimiyle ilgili tarandığında, Bialystok (2016) ve Dennaoui vd. (2016)'nin yaptığı çalışmalarda erken çocukluk döneminin ikinci bir dil öğretimiyle ilgili temel becerilen ve tutumların oluşturulması için önemli olduğunu görülmektedir. Bu çocuklar aynı zamanda farklı kültürel değerleri öğrenmekte, daha hoşgörülü, evrensel ve kaliteli iletişim kurabilen kişiler olabilmektedir (Genç & Er, 2007). Bunun yanı sıra, iki dilli olmak çocukların dil gelişimi, bilişsel gelişim, sosyal gelişim ve öz düzenleme becerileri açısından gelişmesini sağlamakta ve çocukların gelecekteki akademik hayatlarına da olumlu etkisi olmaktadır (Kearney & Barbour, 2015).

Dünya literatürüne baktığımızda iki dillikle ilgili çalışmaların gitgide önem kazandığı görülmektedir. Bu tür çalışmalarda iki dilli olmanın sağladığı bazı avantajlardan ve iki dilliliğin disiplinleri birbirine bağlamasından dolayı bu alanla ilgili yapılan çalışmaların sayısı artış göstermiştir. Gelişmiş ülkelere baktığımızda önemli çalışmalar dikkatimizi çekmektedir. Özellikle son 30 yılda bu alanla ilgili yazılan kitapların, makalelerin ve tezlerin sayısı artmış, daha fazla araştırma yapılmış ve bu konuyu ele alan internet sitelerinin sayısı artmıştır (Bican, 2017). Okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili daha fazla araştırma yapılması gerektiğini vurgulayan çalışmalara yabancı literatürde de rastlamaktayız. Lazzarino (2017) okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili çalışmaların yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Grover vd. (2018) iki dilliliğin gelişimi ve sınıf kalitesi arasındaki karmaşık farklılığın çözümlenmesi için daha çok müdahale çalışmalarının yapılmasını gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, Schoder (2010) 3-6 yaş grubu yabancı dil öğreniminin daha çok akademik araştırmaya ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Millett (2010) iki dilli çocukların olası en iyi sonuçlara ulaşması konusunda aile ve öğretmenlerin çeşitli şekillerde yararlanacağı iki dilli olma deneyiminin spesifik yönlerinin araştırılması gerektiğini belirtmiştir.

Türkiyede durumu değerlendirmek gerekirse eski tarihlerden bu yana göç hattında bulunması, kıtalar arası geçiş noktası olması ve sınırları açısından birçok farklı ülkeye komşuluk yapması da göz önüne alınırsa Türkiyede resmi dil olan Türkçe'nin yanı sıra çeşitli dil ve lehçeler konuşulmaktadır. Örnek vermek gerekirse, nüfusun %84,54'ü Türkçe, %12,98'i Kürtçe, %1,38'i Arapça ve %1,11'i diğer dilleri konuşmaktadır. 2011 yılında ortaya çıkan Suriye savaşı da Türkiye'yi dolaylı olarak etkilemiş ve maruz kaldığımız göçten dolayı özellikle son yıllarda iki dilli bireylerin sayısı artmıştır (Biçer & Alan, 2019; Kesmez, 2015; Koşan, 2015).

Göçün yanı sıra, Türkiye'nin takip ettiği Avrupa Birliği eğitim politikaları da Türkiyede yabancı dil eğitiminin yanı sıra iki dilli eğitimi gündeme getirmiştir. Dil öğreniminin en kritik süreçlerinden birinin erken çocukluk dönemi olduğunun göz önüne alınmasıyla birlikte ülkemizde de birçok anaokulunda iki dilli erken

çocukluk eğitim programları görülmektedir. Avrupa Birliği dil programlarıyla beraber ülkemizde 15 yılı aşkın süredir erken çocuklukta yabancı dil eğitimi ve çok dilli eğitim önem kazanmıştır (Çetintaş & Yazıcı, 2016).

Alanyazın incelendiğinde okul öncesi dönemde eğitim veren öğretmenlerin de iki dilli eğitim verme konusunda yetiştirilmesi gerektiği, lisans ve yüksek lisans eğitimlerinde iki dillilikle ilgili eğitimlerin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca dil gelişimi alanında yapılan çalışmalar yeterli görülmemiş ve bu alanda yapılan çalışmaların çocuklarla beraber onların ebeveynlerine ve eğitimcilere de faydası olacağı belirtilmiştir. Özellikle dil gelişimi alanında daha fazla doktora tezi çalışmasının yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Çetintaş & Yazıcı, 2016; Kiremit, 2019). Benzer şekilde yüksek lisansa göre daha zorlayıcı giriş şartlarına sahip olan doktora eğitimi daha az sayıda yapılan tezlerle sonuçlanmaktadır. Özellikle okul öncesi dil gelişimi alanında yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır (Coşkun vd., 2014). Bundan dolayı, Türkiye'de alanda ne tür çalışmalar yapıldığı ve hangi çalışmalara ağırlık verilmesinin gerektiğinin anlaşılması için okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili yapılan lisansüstü çalışmaların yanı sıra makalelerin de taranması ve incelenmesi önem arz etmektedir.

Türkiye'deki literatürü incelediğimizde Tercan & Tercan (2020) eğitimsel dilbilim, dil politikası, dil planlaması gibi farklı alanların bir araya getirilerek, okul öncesi dönemde iki dilli eğitim araştırmalarının disiplinler arası bir şekilde çalışması gerektiğini vurgulamışlardır. Burcu vd. (2018) yaptığı çalışmada iki dilli eğitim veren anaokulundaki 6 öğretmenden yalnızca birinin hem iki dilli hem de tek dilli çocuklar için okumayla yazmayla ilgili uygun çalışmalar geliştirilip kullanıldığını ve uygun bir sınıf ortamının sağlandığını düşündüğünü belirtmiştir. Çetintaş & Yazıcı (2016) iki dilli eğitim veren anaokulundaki öğretmenlerle yaptığı araştırmalarında öğretmenlerden bazılarının sistemsiz ve program uygulama ve yönetimiyle ilgili sorunlar belirttiğini ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden biri İngilizce öğretmenin ders yaparken diğer öğretmenin dersi beraber götürme yerine başka işlerle uğraştığını belirtmiştir. Korkut (2014) yaptığı araştırma sonunda okul öncesi dönemde gittikçe yaygınlaşan çift dilli eğitimle ilgili yurt dışındaki farklı ülkelerde yapılan uygulamaların incelenip karşılaştırılarak gerekli standartların takip edilip edilmediğinin kontrol edilmesinin önemini vurgulamıştır. İnceçay & Soruç (2013) ise okul öncesi dönemde iki dilli ve tek dilli çocukların sözel dil gelişimlerini ve fonolojik algılarını ortaya koyan çalışmalarında genelleme yapabilmek için sınırlı bir grupta çalıştıklarını ve benzer konuda daha fazla çalışma yapılması gerekliliğini vurgulamışlardır. Tüm bu çalışmaların ortak noktası Türkiye'de okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili daha fazla çalışmanın yapılması gerektiğini vurgulamak olmuştur. Bundan dolayı, ülkemizde şimdiye kadar bu alanda ne tür çalışmalar yapıldığını ve hangi alanlarda eksiklikler görüldüğünü tespit etmek önemlidir.

Daha önce okul öncesi dönemde eğitim alanında yapılan lisansüstü tezlerin (Kıldan & Ahi, 2013) ve iki dillilikle ilgili yapılan makalelerin incelemeleri (Günaydın, 2020) yapılmış olsa da bunlar çok sınırlı sayıda kalmakla beraber özellikle okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili lisansüstü tezlerin ve makale incelemelerinin yapıldığı bir çalışma görülmemektedir. Okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Çalışmaların konusu, yapılan yaş grubu incelemesi, araştırma türleri, yıllara göre eğilimleri ve diğer değişkenlerin incelenmesi yurt içinde yapılacak olan diğer çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir. Bu nedenle bu araştırmada okul öncesi dönemde iki dillilik üzerine 2007-2021 yılları arasında yapılmış makaleler ve lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır.

Türkiyede okul öncesi dönemde iki dillilik ile ilgili yayımlanmış;

- Makale ve lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Makale ve lisansüstü tezlerin yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
- Makale ve lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımı nasıldır?
- Makale ve lisansüstü tezlerin örneklem/çalışma grubuna göre dağılımı nasıldır?
- Makale ve lisansüstü tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?
- Makale ve lisansüstü tezlerin veri analiz tekniklerine göre dağılımı nasıldır?
- Makale ve lisansüstü tezlerin incelediği dillere göre dağılımı nasıldır?
- Lisansüstü tezlerin yapıldığı bölümlere göre dağılımı nasıldır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın temel sınırlılıkları aşağıdadır:

- Bu araştırma, Türkiyede okul öncesi dönemde çift dillilikle ilgili 2007-2021 yılları arasında yapılmış lisansüstü tezlerini ve makaleleri kapsamaktadır.
- Bu araştırma, 25 lisansüstü tez ve 21 makale ile sınırlıdır.
- Bu araştırmadaki tezler Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Tarama Merkezine kayıtlı erişime açık lisansüstü tezler ve *Google Akademik*, *Ulakbilim Ekual*, *Dergipark* ve *Proquest Turkey* veri tabanları ve arama motorlarındaki makalelerle sınırlıdır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada 2007-2021 yılları arasında yapılan makaleler ve lisansüstü tezleri betimsel içerik analizi yöntemi seçilerek incelenmiştir. Büyüköztürk vd. (2008)'nin da belirttiği gibi betimsel çalışmaların avantajlarından birisi de çalışmaların dikkatli bir şekilde incelenmesine olanak sağlamasıdır. Betimsel içerik analizi belli bir konu hakkında yapılmış nitel ve nicel çalışmaların gruplandırılmasına ve eğilimlerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

Evren Örneklem

Bu çalışmada lisansüstü tezlere ulaşmak için Yükseköğretim Kurumu Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 2007-2021 yılları arasında yayımlanan tezler oluşturmaktadır. İki dillilik kavramı birden fazla alanı kapsayacağı için araştırmada sonuçlar anahtar kelimeler kullanılarak elde edilmiştir. Literatürde iki dillilik ve iki dilli eğitimle ilgili çalışmalar çok çeşitli şekilde alınmaktadır. İki dilli çocukların eğitimleriyle ilgili araştırmalarla beraber, edebiyat ve iki dillilik ilişkisi, çocukların sosyal ve psikolojik gelişimini ele alan çalışmalar ya da konuşma bozuklukları veya ses üretmeleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yapıldığından konu bölümleri çok farklı alanlarda olabilmektedir. Turan & Akdağ-Çimen (2019)'den ve Sahlan vd. (2020)'den referans alınarak daha kapsamlı bir sonuç alınması için arama, tarama ve uygunluk ve sorgu/arama, tarama, uygunluk ve dahil etme kriterlerine göre anahtar kelimeler seçilmiş ve arama yapılmıştır. En iyi sonucu alabilmek için *iki dilli* veya *çift dilli* veya *bilingual*

kelimeleri tez adlarının içinde geçecek şekilde aranmıştır. Araştırmanın evrenini bu şekilde yapılan aramayla elde edilen tezlerden iki dillilikle ilgili olan, 0-6 yaş grubunu ele alan ve Türkiyede yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Bu tezlerin tek tek özet ve metot kısımları incelenerek 21 yüksek lisans, 4 doktora tezi olmak üzere toplam 25 tez bu araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

Araştırmaya dahil edilen makalelere ulaşmak için *Google Akademik*, *Ulakbilim Ekual*, *Dergipark* ve *Proquest Turkey* veri tabanları ve arama motorları taranmıştır. Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı en iyi sonuçlara ulaşmak için anahtar kelimelerden yardım alınmıştır. Ara motorlarında *anaokulu iki dil** OR *anaokulu çift dil** OR *erken çocukluk* iki dil** OR *erken çocukluk* çift dil** OR *okul öncesi iki dil** OR *okul öncesi çift dil** anahtar kelimeleri İngilizce karşılıkları olan *kindergarten bilingual** OR *kindergarten dual language* OR *early childhood bilingual** OR *early childhood dual language* OR *preschool bilingual** OR *preschool dual language* olarak başlıklarda aranmıştır. Bulunan makalelerin özet ve yöntem kısımları incelenerek aynı olan makaleler, iki dillilik konusunu ele almayanlar, yabancı dil öğretimini tek başına ele alanlar, okul öncesi dönemde çalışma yapılmayanlar ve Türkiye dışındaki ülkelerde yapılan çalışmalar elenmiştir. Bu şekilde elde edilen 21 makale bu çalışmada ele alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında veriler toplanırken öncelikle tezlere ulaşılmıştır. YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın internet sitesindeki YÖK Tez Arama sekmesinden belirlenen anahtar kelimelerle aramalar yapılmış ve 2007-2021 yılları arasında yayımlanmış tezlere ulaşılmıştır. Çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelere ve dergilerde yayımlanmayan makalelere de ulaşmak için *Google Akademik*, *Ulakbilim Ekual*, *Dergipark* ve *Proquest Turkey* veri tabanları ve arama motorları kullanılarak 2011 ve 2021 yılları arasında yayımlanmış makalelere ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Tezler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sorularına uygun olarak hazırlanan tabloya göre veriler bizzat araştırmacının kendisi tarafından kategorilere ayrılarak yerleştirilmiştir. Tezlerin incelemesinde olduğu gibi makale incelemelerinde de içerik analizi yapılmıştır. Araştırma sorularına uygun olarak hazırlanan tabloya veriler kategoriler halinde girilmiştir. Makalelerle ilgili bilgilerin girilip kaydedilmesi yine araştırmacı tarafından yapılmıştır. Elde edilen veriler yüzde ve frekans dağılımından yardım alınarak çözümlenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, Türkiyede okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili 2007-2021 yılları arasında yapılmış lisansüstü tezlerin ve makalelerin yıllara, yöntemlerine, konularına, çalışma grubuna, çalışma grubunun yaş dağılımına, veri toplama araçları ve veri analizi tekniklerine, incelediği dillere ve lisansüstü tezlerin yapıldığı bölümlere göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. İki dillilikle ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı

Çalışmanın Türü	Yıllar															f	%
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021		
Doktora	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4	16
Yüksek Lisans	1	0	2	1	0	2	0	1	5	0	2	0	1	3	3	21	84
Makale	0	0	0	0	1	0	1	2	1	2	1	2	2	5	4	21	45,65

Tablo 1’de görüldüğü gibi okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili yapılan lisansüstü çalışmalarının %16’sını doktora tezleri (f=4), %84’ünü yüksek lisans tezleri (f=21) oluşturmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere sadece 2007, 2010, 2012 ve 2021 yıllarında doktora çalışmaları yapılmıştır. Yüksek lisans tezlerinde ise 2008, 2011, 2013, 2016, 2018 yıllarında hiç çalışma yapılmazken en çok çalışma 2015 yılında yapılmış ve diğer yıllara nazaran 2020 ve 2021 yıllarında da daha fazla ilgi görmüştür. Yapılan makale çalışmaları ise toplam çalışmaların %45,65’ini (f=21) oluşturmaktadır. Okul öncesi dönemde iki dillilik çalışmaları yüksek lisans tezlerinde olduğu gibi makale çalışmalarında da 2020 ve 2021 yıllarında diğer yıllara göre daha fazla yapılmıştır.

Tablo 2. İki dillilik ile ilgili yapılan çalışmaların yöntemlerine göre dağılımı

	Çalışmanın Türü			
	Doktora	Yüksek Lisans	Makale	Toplam
İlişkisiz ölçümler deseni	1	0	0	1
DeneySEL desen	2	0	0	2
Karma desen	1	0	0	1
İki boyutlu betimsel çalışma	0	1	0	1
Etnografik durum çalışması	0	1	1	2
İlişkisel tarama modeli	0	2	1	3
Nedensel karşılaştırma araştırması	0	1	1	2
Vaka çalışması	0	4	3	7
Betimsel tarama modeli	0	3	0	3
Tarama modeli	0	3	1	4
Kesitsel betimsel çalışma	0	2	1	3
Doküman analizi	0	1	0	1
Betimsel ve açıklayıcı araştırma	0	1	1	2
Belirtilmemiş	0	2	6	8
Boylamsal çalışma	0	0	2	2
Görüşme tekniği	0	0	1	1
Çoklu durum çalışması	0	0	1	1
Fenomenoloji deseni	0	0	1	1
Sayısal analiz çalışması	0	0	1	1
Toplam	4	21	21	

Tablo 2 incelendiğinde iki dillilikle ilgili yapılan çalışmalar arasında yöntem olarak en çok (f=7) ile vaka çalışması yapıldığı görülmektedir. Bunu da (f=4) ile tarama modeli takip etmektedir. Genel olarak deneysel ve nicel çalışmalardan nitel betimsel çalışmalar tercih edilmiştir. Doktora çalışmalarında en çok (f=2) ile deneysel çalışmalar, yüksek lisans çalışmalarında en çok (f=4) ile vaka çalışması, makale çalışmalarında ise en çok (f=3) ile vaka çalışmaları tercih edilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak araştırmacılar iki dillilikle ilgili araştırmalarında daha çok vaka çalışmalarına yönelmiştir diyebiliriz.

Tablo 3. İki dillilikle ilgili yapılan çalışmaların konularına göre dağılımı

Doktora Çalışmaları	
Konusu	
Toplam	
İki dilli ve tek dilli çocukların dil özelliklerinin karşılaştırılması	1
İki dilli çocukların Türkçeyi kazanımlarına dil merkezli programının etkisi	1
İki dilli çocuklarda göreceli tümcelerin işlenmesi	1
Okul öncesi program etkinliklerinin iki dilli çocukların Türkçe dil gelişimine etkisi	1
Yüksek Lisans Çalışmaları	
İki dilli çocukların okula hazır bulunuşluluğu	1

İki dilliliğin okul öncesi eğitime yansımaları	1
Dil gelişiminin çeşitli açılardan incelenmesi	8
İki dilli olmanın zihin kuramı ve teorileri üzerine çalışmalar	3
İki dilli çocuklar tarafından Türkçe edinimi	1
İki dillilik hakkında öğretmen görüşleri	1
İki dilli çocukların sosyal gelişimi	2
İki dilli çocukların kod değiştirme mekanizmaları	1
Çocukların erken okuryazarlık becerilerinin değerlendirilmesi	1
İki dilli çocuklar için farklı ülkelerde geliştirilmiş eğitim modelleri	1
Normal ve dil bozukluğu olan tek dilli ve iki dilli çocukların kavram gelişimi	1
Makaleler	
Dil gelişiminin çeşitli açılardan incelenmesi	9
İki dillilik hakkında ebeveyn ve öğretmen görüşleri	5
İki dillilikle ilgili öğretmen görüşü, materyal ve uygulamalarının incelenmesi	1
İki dilli olmanın zihin kuramı ve teorileri üzerine çalışmalar	1
İki dilliliğin okul öncesi eğitime yansımaları	1
Dil ölçme aracı geliştirilmesi	1
İki dilli ve tek dilli çocukların dil gelişimi ve okuma olgunluğu ilişkisi	1
İki dilli çocukların ses bilimsel süreçleriyle ilgili çalışmalar	2
Toplam	46

Tablo 3'e bakıldığında çok çeşitli konularda çalışmalar yapıldığı gözlemlenmektedir. En çok tercih edilen konu alanı ise doktora tezlerinde çeşitlilik göstermekle beraber yüksek lisans tezlerinde (f=8) ve makalelerde (f=9) konu olarak dil gelişiminin çeşitli açılardan incelenmesidir. Bunu yüksek lisans tezlerinde iki dilliliğin zihin kuramı ve teorileri üzerine çalışmalar (f=3) ve makalelerde (f=5) ile iki dillilik hakkında ebeveyn ve öğretmen görüşleri oluşturmaktadır. Üçüncü olarak yüksek lisans tezlerinde iki dilli çocukların sosyal gelişimi (f=2) ve makalelerde ise iki dilli çocukların ses bilimsel süreçleriyle ilgili çalışmalar (f=2) konu olarak seçilmiştir.

Tablo 4. İki dillilikle ilgili yapılan çalışmaların örneklem/çalışma grubuna göre dağılımı

	Tüm Çalışmalar İçerisinde Değerler			
	Doktora	Yüksek Lisans	Makale	
Çocuk	f=4 % 100	f=16 % 76,19	f=14 %66,66	f=34 % 73,91
Öğretmen	f=0 % 0	f=1 % 4,76	f=2 % 9,52	f=3 % 6,52
Mezun öğrenciler	f=0 % 0	f=1 % 4,76	f=0 % 0	f=1 % 2,17
Öğretmen ve çocuk	f=0 % 0	f=2 % 9,52	f=1 % 4,76	f=3 % 6,52
Eğitim sistemi	f=0 % 0	f=1 % 4,76	f=0 % 0	f=1 % 2,17
Kullanılan materyaller	f=0 % 0	f=0 % 0	f=1 % 4,76	f=1 % 2,17
Veliler	f=0 % 0	f=0 % 0	f=2 % 9,52	f=2 % 4,34
Öğretmen ve veliler	f=0 % 0	f=0 % 0	f=1 % 4,76	f=1 % 2,17
Toplam	4	21	21	

Tablo 4'te görüleceği üzere yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu %73,91 ile (f=34) çocuklar üzerinde yapılmıştır. Bunu sadece öğretmenler %6,52 (f=3) ve öğretmenlerle beraber çocuklar %6,52 (f=3) üzerine yapılan çalışmalar takip etmektedir. Doktora çalışmalarının hepsi çocuklar üzerine yapılmışken, yüksek lisans çalışmalarında en çok (f=16) çocuklarla ilgili yapılan çalışmalar %76,19 ile başı çekmektedir. Bunu %9,52 ile öğretmen ve çocuklarla yapılan çalışmalar (f=2) takip etmektedir. Kullanılan materyaller, veliler ve öğretmen ve velilerle ilgili yapılan çalışmalarsa tercih edilmemiştir. Makaleleri incelediğimizde en çok tercih edilen grubu %66,66 ile çocuklar üzerine yapılan çalışmalar (f=14) oluşturmaktadır. Bunu %9,52 ile öğretmenler (f=2) ve %9,52 ile veliler (f=2) üzerine yapılan çalışmalar takip etmektedir. Mezun öğrenciler ve eğitim sistemiyle ilgili yapılan çalışmalar makale konusu olarak tercih edilmemiştir.

Tablo 5. İki dillilikle ilgili yapılan çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplama Araçları	Çalışmanın Türü			Toplam
	Doktora	Yüksek Lisans	Makale	
Gözlem ve görüşme formu	0	1	0	1
Ölçek	0	4	5	9
Dil örneği analizi	1	1	4	6
Anket	0	1	1	2
Doküman	0	1	1	2
Ölçek ve görüşme formu	1	4	2	7
Form ve dil örneği analizi	1	0	0	1
Ölçek, gözlem ve görüşme	1	1	0	2
Gözlem, görüşme ve doküman analizi	0	1	2	3
Form	0	3	1	4
Gözlem	0	1	2	3
Form, ölçek ve dil örneği analizi	0	1	0	1
Ölçek ve anket	0	2	0	2
Görüşme	0	0	2	2
Form ve görüşme	0	0	1	1
Toplam	4	21	21	

Tablo 5 incelendiğinde, çalışmalar arasında ölçeklerin (f=9) en çok tercih edilen ölçme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. İkinci sırada görüşme formu ve ölçek (f=7) gelmektedir. Doktora çalışmalarında çok çeşitli yöntemler tercih edilmiş olup, yüksek lisans çalışmalarında en çok tercih edilen ölçme aracı tek başına ölçek (f=4) ve yine ölçek ve görüşme formu (f=4) kullanılmıştır. Diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında yüksek lisans tezlerinde form, dil örneği analizi ve görüşme kullanılmamıştır. Makalelerde ise yine diğer çalışma yöntemlerinde olduğu gibi en çok ölçek (f=5) tercih edilmiş ve bunu dil örneği analizi (f=4) takip etmektedir. Gözlem ve görüşme formu; form ve dil örneği analizi; ölçek, gözlem ve görüşme; form, ölçek ve dil örneği analizi ve ölçek ve anket gibi birden fazla ölçme araçlarının tercih edildiği bir ölçme yöntemi makale çalışmalarında tercih edilmemiştir.

Tablo 6. İki dillilikle ilgili yapılan çalışmaların veri ve analiz tekniklerine göre dağılımı

Veri ve Analiz Teknikleri	Çalışmanın Türü			Toplam
	Doktora	Yüksek Lisans	Makale	
Test	3	7	4	14
Test ve betimsel analiz	0	1	0	1
İçerik analizi	0	2	3	5
Dil örneği analizi	0	4	8	12
Betimsel istatistik ve test	0	3	0	3
Betimsel istatistik	0	4	3	7
Betimsel analiz	0	0	3	3
Betimsel istatistik ve betimsel analiz	1	0	0	1
Toplam	4	21	21	

Tablo 6'da görüldüğü gibi çalışmaların büyük çoğunluğunun veri toplarken testleri (f=14) kullandıkları belirlenmiştir. İkinci sırada dil örneği analizi (f=12) gelmektedir. Doktora tezlerinde en çok testler (f=3) tercih edilmiştir. Bunu, betimsel istatistik ve betimsel analiz (f=1) takip etmiştir. Yüksek lisans tezlerinin veri ve analiz teknikleri incelendiğinde testlerin (f=7), dil örneği analizinin (f=4) ve betimsel istatistik (f=4) tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Yüksek lisans çalışmalarında tek başına betimsel analiz ve betimsel istatistik ve analiz yöntemleriyle veri toplanması tercih edilmemiştir. Makaleleri incelediğimizde çalışmaların büyük çoğunluğunu dil örneği analizi (f=8) oluşturmaktadır. İkinci sırada ise test (f=4) gelmektedir. Testlerle beraber betimsel

analiz/istatistik ve betimsel analiz ve istatistik araçlarıyla veri toplama yöntemi makale çalışmalarında tercih edilmemiştir.

Tablo 7. İki dillilikle ilgili yapılan çalışmaların inceledikleri dillere göre dağılımı

İncelenen Diller	Çalışmanın Türü			
	Doktora	Yüksek Lisans	Makale	Toplam
Türkçe- Felemenkçe	1	0	1	2
Türkçe-İngilizce	1	4	6	11
Norveççe/Almanca-Türkçe	1	0	0	1
Türkçe-Kürtçe	1	4	1	6
İngilizce/Fransızca/Bulgarca-Türkçe	0	1	0	1
İngilizce/Almanca/Farsça-Türkçe	0	1	1	2
Farsça/Arapça/Almanca/İngilizce-Türkçe	0	1	0	1
Kürtçe/Afganca/Rusça/Uygurca/Kazakça/Farsça/ İngilizce/ Romence/Arapça/Türkmençe/Tacikistanca- Türkçe	0	1	0	1
İngilizce-Arapça	0	1	0	1
Türkçe-Ermenice	0	1	0	1
İngilizce/Almanca/Rusça-Türkçe	0	0	1	1
Arapça/Farsça/Kürtçe/Özbekçe/Somalice-Türkçe	0	0	1	1
Türkçe-Çince	0	0	1	1
Türkçe-Almanca	0	0	1	1
Belirtilmemiş	0	4	1	5
Dil öğrenimi dışında çalışmalar	0	3	7	10
Toplam	4	21	21	

Tablo 7’de görüleceği üzere okul öncesi dönemde iki dillilik kavramı araştırılırken Türkçe en az 20 farklı dille karşılıklı incelenmiştir. Çalışmaların büyük çoğunluğu %23,91 ile Türkçe ve İngilizceyi (f=11) beraber öğrenmeye çalışan çocuklar üzerinde yapılmıştır. Doktora tezlerine bakıldığında Türkçeyle beraber birbirinden farklı dilleri öğrenen çocuklar üzerine çalışma yapıldığı görülmektedir. Yüksek lisans tezlerinde ise Türkçe-İngilizce (f=4) ve yine aynı sayıda Türkçe- Kürtçe dilleri üzerine yoğunlaşan çalışmalar yapılmıştır. Makaleleri incelediğimizde ise en büyük payın Türkçe ve İngilizce iki dilliliği (f=6) üzerine yapılan çalışmalar olduğunu bulunmuştur.

Tablo 8. Lisansüstü tezlerin yapıldığı bölümlere göre dağılımı

Lisansüstü Tezlerin Yapıldığı Bölümler	Çalışmanın Türü			
	Doktora	Yüksek Lisans	f	%
Çocuk gelişimi	2	2	4	16
Eğitim programları ve öğretimi	1	1	2	8
İngiliz dili eğitimi	1	4	5	20
Okul öncesi eğitimi	0	6	6	24
Psikoloji	0	3	3	12
Eğitim yönetimi	0	1	1	4
Dil ve konuşma terapisi	0	3	3	12
Özel eğitim	0	1	1	4
Toplam	4	21	25	

Tablo 8’deki veriler incelendiğinde okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili yapılan araştırmalar çeşitli bölümlerin dikkatini çekmiştir. Çalışmalar bir bütün olarak ele alındığında en çok çalışmanın %24 ile okul öncesi eğitimi (f=6) alanında yapıldığı, bunu %20 ile İngiliz dili ve eğitimi (f=5) takip etmektedir. Doktora tezlerini ele alırsak çocuk gelişimi alanı (f=2) yapılan çalışmaların yarısı ile başı çekmektedir. Yüksek lisans tezlerinde ise okul öncesi eğitimi (f=6) alanında yapılan çalışmalar birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise İngiliz dili eğitimi

alanında (f=4) çalışmalar yapılmıştır. Zaten az çalışma olan doktora tezlerinde eğitim programları ve öğretimi (f=1) ve İngiliz dili eğitimi (f=1) alanında sadece birer tez yazılmıştır. Yüksek lisans tezlerinde ise diğer bölümlerle karşılaştırıldığında eğitim programları ve öğretimi (f=1), eğitim yönetimi (f=1) ve özel eğitim (f=1) en az çalışma yapılan bölümler olmuşlardır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Türkiyede 2007-2021 yılları arasında okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili yapılmış olan lisansüstü tezlerin ve makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Okul öncesi dönemi ele almayan, iki dillilik üzerine yapılmamış, tek başına yabancı dil öğretimi üzerine duran ve Türkiyede yapılmamış çalışmalar elenerek geriye kalan çalışmalarla bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

Lazzarino (2017)'nin de belirttiği gibi okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili çalışmalar az bulunmakla beraber araştırmacıların bu alanda daha fazla çalışma yapmaya ihtiyacı vardır. Özellikle Bae (2007)'nin yaptığı Korece/İngilizce çalışmasında olduğu gibi ana dil ve ikinci dil arasında dil bilimsel farklılıkları olan diller arasında benzer çalışmaların yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bundan dolayı Türkçe ve İngilizce de aynı benzer farklılıkları taşıdığından, bu araştırma şimdiye kadar Türkiyede bu konuda hangi alanlarda ne tür araştırmaların yapıldığını ortaya koyması açısından önemlidir. Böylece araştırmacılar gelecekte okul öncesi dönemde iki dillilik konusunun hangi açılardan incelenip incelenmediğini görecektir ve çalışılmamış alanlarda çalışma fırsatı bulabilecektir. Bu çalışmanın verilerine de bakıldığında Türkiyede de durumun pek farklı olmadığını, özellikle doktora ve yüksek lisans araştırmaları konusunda yabancı literatüre oranla Türkiyede çok sınırlı konuda çalışma yapıldığı ve okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu çok açıktır.

Ülkemizde okul öncesi dönemde yabancı dil öğrenimi, iki dillilik ve çok dillilik gitgide önem kazanmaktadır. Son yıllarda ülkemizde eğitimde uygulanan AB politikalarıyla beraber okul öncesi dönemde yabancı dil eğitimi özellikle İngilizce olarak daha fazla anaokulunda vermeye başlamıştır. Bununla beraber bazı üniversitelerin İngilizce öğretmenliği veya yabancı dil öğretimiyle ilgili diğer bölümler de okul öncesi dönemde yabancı dil öğretimiyle ilgili dersler konulmuş ve öğretmen adayları 3-6 yaş arası yabancı dil öğrenme/öğretme konularında bilgilendirilmeye başlanmıştır. Tüm bunlarla beraber bu araştırmada da görüldüğü üzere 0-6 yaş arası iki dillilik veya çok dilli olma konularında yeterince ve çeşitli çalışmalar yapılmamıştır. Ayrıca, okul öncesi dönemde iki dilli eğitim veren kurumların yaygın olmayıp İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi illerde sayılı anaokullarında veriliyor olması araştırmacıların araştırma yapacak kurumlara ulaşamamalarından kaynaklanıyor olabilmektedir.

Bu araştırmada yapılan incelemelerde iki dillilikle ilgili yapılan araştırmaların yıllarına bakıldığında doktora tezlerindeki çalışmaların çok az yapılmasıyla beraber 2021 yılı hariç son 5 yılda tercih edilmediği görülmektedir. Bir nevi uzmanlık alanının ilanı sayılabilecek doktora tezlerinde iki dilliliğin tercih edilmemesi kişilerin özellikle bu alanda uzmanlaşmak istemediklerinden dolayı olabilmektedir. Doktora tezlerinin aksine yüksek lisans tezlerinde ve makale çalışmalarında 2020 ve 2021 yıllarında istikrarlı ve diğer yıllara nazaran daha fazla çalışma yapılmıştır. Bu da okul öncesi dönemde iki dilli eğitimle ilgili çalışmaların Türkiyede git gide dikkat çektiğini göstermektedir. Bundan dolayı, özellikle doktora tezleri başta olmak üzere okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili çalışmaların yapılması literatüre büyük katkılar sağlayacaktır.

Yapılan araştırmaların yöntemlerine bakıldığında doktora tezlerinde daha çok deneysel çalışmaların, yüksek lisans ve makale çalışmalarında ise vaka incelemelerinin tercih edildiği görülmektedir. Doktora tezlerinde deneysel çalışmaların tercih edilmesinin sebebi araştırmacıların özgün bir çalışma yapma ve bir teoriyi kanıtlama isteğinden ileri gelebileceği düşünülmektedir. Diğer çalışmalarda vaka incelemelerinin tercih edilmesi 0-6 yaş döneminde farklı iki dili birden öğrenen çocukların sayısının az olması ve çalışmaya özgünlük katmasıdır. Bu çalışmalarda aynı zamanda büyük oranda yöntemler açıkça belirtilmemiştir. Bu da araştırmacıların yaptıkları çalışmalarda metodolojik olarak disiplinli ve açık olmayışları ve makalelerini yayınlattıkları dergilerin iyi bir metot inceleme kriterlerinin olmayışından dolayı olabileceği düşünülebilir.

Çalışmalar konularına göre incelendiğinde; özgün çalışmaların önemli olduğu doktora tezlerinde konular tamamen birbirinden farklı seçilmiştir. Yüksek lisans tezlerinde ise en çok dil gelişiminin çeşitli açılardan incelenmesi konusu seçilmiş ve bunu iki dilli olmanın bazı bilişsel teorilere göre incelenmesi gelmektedir. Makalelerde ise en çok tercih edilen konu dil gelişiminin çeşitli açılardan incelenmesi konusundan sonra iki dillilikle ilgili ebeveyn ve öğretmen görüşleri gelmektedir. Bu da bize araştırmacıların okul öncesi dönemde uygulanan programların iki dilli çocuklar için ne derece yararlı olup olmadığı konusunda açıklama getirmeye çalıştıklarını ve bunun altında da Türkiyede okul öncesi dönemde iki dilli eğitim konusunun halen araştırmaya çok açık ve bilinmezliklerle dolu olan bir konu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda ebeveyn ve öğretmen görüşleriyle ilgili yapılan çalışmaların sıklığının fazla olması da araştırmacıların yeni yeni filizlenen bu konu hakkında madalyonun diğer tarafı olan öğretmen ve veli tarafından iki dilli eğitimin nasıl karşılandığını merak ettiklerini göstermektedir. Öğretmen öğrenci ve velileri aynı anda elen alan çalışmaların yapılması literatürdeki eksikliğin kapanması açısından fayda sağlayacaktır.

Okul öncesi dönemde iki dillilik üzerine yapılan çalışmaların örneklem/çalışma grubu seçim grubuna göre dağılımlarında doktora tezlerinde sadece çocuklar üzerine çalışmalar yapılmışken, yüksek lisans tezlerinde ve makalelerde çalışmaların yine büyük çoğunluğunun çocuklar üzerine yapılmasıyla beraber, yüksek lisans tezlerinde sadece öğretmenler, makalelerde ise sadece öğretmenler ya da sadece veliler üzerine yapılan çalışmalar az da olsa görülmektedir. Yeni araştırmalar bağlamında çocuğu bir bütün olarak ele almalı ve Bronfenbrenner'in de (1979) belirttiği gibi çocuk tek başına değil etrafındaki onu etkileyen çevreyle beraber ele alınarak, çocuğun ailesi, kardeşleri, eğitim aldığı ülkedeki politikalar, öğretmen bilgi ve tutumu da dahil edilerek daha kapsamlı araştırmaların yapılması gibi öneriler getirilebilir.

İncelenen lisansüstü tezlerde ve makalelerde kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde doktora tezlerinde çok farklı ölçme araçları kullanılırken, yüksek lisans tezlerinde en çok ölçek ve görüşme formları, makalelerde ise ölçek ve dil örneği analizi kullanılmıştır. Yine benzer bir durum veri analiz tekniklerinde de görülmektedir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinde testler daha çok kullanılırken, makalelerde ise dil örneği analizinden sonra testler daha çok tercih edilmiştir. Ölçeklerin standart oluşu, hesaplanmasının kolay olması ve net sonuçlar vermesinin araştırmacılar tarafından tercih edildiği düşünülmektedir. 0-6 yaş arasında iki dilli dil gelişiminin her açıdan incelenmesi için nitel ve nicel veri toplam araçlarının bir arada yapıldığı araştırmaların yapılması önerilebilir.

Çalışmaların incelediği dillere bakıldığında çok çeşitli dillerin incelendiğini görülmektedir. Doktora tezlerinde birbirinden farklı dil grupları incelenirken, yüksek lisans tezlerinde en çok Türkçe- Kürtçe, makalelerde ise Türkçe-İngilizce incelenmiştir. KONDA Araştırma ve Danışmanlık'ın 2006 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye'de Türkçeden (%84,54) sonra en çok konuşulan dil %11,97 ile Kürtçedir. Bunun için Türkiye'de Türkçe-Kürtçe iki dilli okul öncesi çocukların olması araştırmacıları bu iki dili araştırmaya yönelttiği düşünülmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi lingua franca olarak kabul edilen İngilizce, Türkiye'de de yoğun bir şekilde ilgi görmekte ve aileler anaokullarında çocuklarının her iki dili de hemen hemen aynı seviyede öğrenmesini istemektedirler. Bunun için, Türkçe-İngilizce iki dilli öğretim programları revaçta olup bu iki dil üzerinde yapılan araştırmalar başı çekmektedir. Yakar & Temurçin'in (2013) de belirttiği üzere Türkiye'ye 2000 yılından itibaren yoğun bir şekilde göç edilmektedir ve göç eden ailelerin çocuklarının da iki dilli olacağı varsayılarak, okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili araştırmaların farklı açılardan yapılması önerilebilir.

Lisansüstü tezlerin yapıldığı bölümler incelendiğinde ise iki dilliliğin disiplinler arası bir çalışma olduğu görülmektedir. Doktora tezlerinde çocuk gelişimi başta olmak üzere eğitim programları ve yönetimi ve İngiliz dili eğitimi bölümlerinden araştırmalar yapılmıştır. Yüksek lisans tezlerinde ise başı okul öncesi eğitimi çekmekle beraber bunu İngiliz dili eğitimi ve psikoloji bölümleri takip etmektedir. Bu çalışma, Agvan & Dönger'in (2016) de çalışmalarında belirttiği gibi iki dilliliğin disiplinler arası bir araştırma haline geldiğini ve her disiplinin iki dillilik olgusunu kendi çerçevelerinden izlediklerini göstermektedir. Li (2015) de iki dillilikle ilgili disiplinler arası çalışmaların birden fazla dil öğrenmeden sorumlu bilişsel ve sinirsel mekanizmaların daha derin anlaşılmasını sağlayacağını belirterek iki dilliliğin bilişsel bilim, eğitim, psikoloji ve sinirbilime sunacağı çok şey olduğunu belirtmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak, Türkiye'de de okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili disiplinler arası çalışmaların beraber yapıldığı araştırmaların yapılması yarar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abais, H. F. (2021). *A case study: Bilingual children's code-switching mechanisms* (Yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Açelya Keleş, N. & Sabuncuoğlu, O. (2021). The impacts of bilingualism on pre-schoolers. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 191-208. doi: 10.17932/IAU.EFD.2015.013/efd_v07i009
- Agvan, Ö., & Dönger, A. (2016). Bireyde iki dillilik olgusu. *Science Committee*, 152.
- Ağca, Ö. (2012). *Normal gelişim gösteren ve dil bozukluğu olan tek dilli çocuklar ile iki dilli çocukların kavram gelişimlerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akgül, E., Yazıcı, D. & Akman, B. (2019) Views of parents preferring to raise a bilingual child. *Early Child Development and Care*, 189(10), 1588-1601. doi: 10.1080/03004430.2017.1400541
- Aktan-Erciyes, A. (2020). Longitudinal effects of second language on first language narrative skills and executive functions of preschool children. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 16(1), 42-58. doi: 10.17263/jlls.712638
- Akyol, Ö. (2019). *Acquisition of Turkish by a bilingual child: A case study* (Yüksek lisans tezi) Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akyol Bal, Ö. & Sofu, H. (2015). Realization of subjects of an English-Turkish bilingual child. *Journal of Language*

and *Literature Education*, 14, 115-134.

- Ayanoğlu, M. (2015). *Okul öncesi eğitimde iki dilli çocukların sosyal gelişimi* (Yüksek lisans tezi). Zirve Üniversitesi, Gaziantep.
- Bae, J. (2007). Two-way immersion shows promising results: Findings from a new study. *Language Learning*, 57(2), 299–332. doi: 10.1111/j.1467-9922.2007.00410.x.
- Banko Bal, Ç., Ketenci Tona, F. M. & Akman B. (2020). Okul öncesi dönemdeki iki dilli çocukların ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin iki dillilik ile ilgili görüşleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1695 doi: 10.29299/kefad.85400
- Bezcioğlu Göktolga, İ. (2016). Home language skills of the third-generation Turkish-Dutch bilingual children in the Netherlands. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 1-15.
- Bialystok, E. (2016). Bilingual education for young children: review of the effects and consequences. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 1-14. doi: 10.1080/13670050.2016.1203859
- Bican, G. (2017). İki dilliliğin tanımlanması: Kuramsal tartışmalar ve güncel yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 353-366. <https://doi.org/10.16916/aded.298779>
- Biçer, N. ve Alan, Y. (2019). Türk soylulara Türkçe öğretimi ile ilgili çalışmalara genel bir bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 143-157. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538665>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. Baskı). Pegem Yayınları
- Canan, N. (2012). *Okul öncesi dönem çocuklarda iki dilliliğin zihin kuramı gelişimi üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Costa, A., & Sebastián-Gallés, N. (2014). How does the bilingual experience sculpt the brain? *Nature Reviews Neuroscience*, 15(5), 336-345. doi:10.1038/nrn3709
- Coşkun, İ., Dündar, Ş. & Parlak, Ş. (2014). Türkiye’de özel eğitim alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(15), 375-396. <https://doi.org/10.12984/eed.49993>
- Çabuk, B., Er, B., Karageyik, S., & Tokgöz, K. (2018). Okul öncesi dönemdeki iki dilli olan ve olmayan çocukların okuma yazmaya hazırlık becerileriyle ilgili öğretmen algılarının incelenmesi. *Karabük University Institute of Social Sciences Journal Special Issue*, 4, 12-43.
- Çetintaş, B. G. & Yazıcı, Z. (2016). Erken çocukluk döneminde anaokulu ve anasınıflarında iki dilli eğitim uygulamaları ve deneyimleri üzerine öğretmen görüşleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(2), 173-187. doi: 10.13114/MJH.2016.292
- Çiftçi, S. (2021). *Okul öncesi eğitim programındaki etkinliklerin iki dilli çocukların Türkçe dil gelişimine etkisinin incelenmesi* (Doktora tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Dennaoui, K., Nicholls, R. J., O’Connor, M., Tarasuk, J., Kvalsvig, A., & Goldfeld, S. (2016). The English proficiency and academic language skills of Australian bilingual children during the primary school years. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 18(2), 157-165. <https://doi.org/10.3109/17549507.2015.1060526>
- Dikilitaş, K. (2017). Acquisition of pro drop by a Turkish-English bilingual child. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 33-45. doi: 10.16986/HUJE.2016019934

- Düzen, N. (2017). *Ana dili Türkçe olan ve olmayan okul öncesi dönem çocuklarının Türkçe erken okuryazarlık becerilerinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Erbakan, N. T. (2020). *Translanguaging for bilingual acquisition of Turkish and English in a kindergarten context* (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Erdil, Z. (2012). *Hollanda'da yaşayan iki dilli ve Türkiye'de yaşayan tek dilli Türk çocukların dil özelliklerinin sobbet ve yüküleme dil örneği bağlamlarında karşılaştırılması* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erdoğan, E. (2015). *İngiltere'de yaşayan Türkçe ve İngilizce konuşucusu sıralı ikidilli çocukların dil gelişim performanslarının özgül dil bozukluğu riski açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ersin, S. (2017). *Tek dilli Türkçe ve iki dilli Türkçe-Kürtçe konuşan dil bozukluğuna sahip çocukların morfolojik ve sentaktik özelliklerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Genc, E. & Savasci, M. (2014). İkidilli çocuklarda zihinsel sözlük yapılandırması. *27. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 116-125.
- Genç, İ. B. & Er, S. (2007). Erken yaşta yabancı dil öğretimi üzerine veli ve öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 21-30.
- Grover, V., Lawrence, J., & Rydland, V. (2018). Bilingual preschool children's second language development: The role of first-language vocabulary skills and second language talk input. *International Journal of Bilingualism*, 22(2), 234-250. <https://doi.org/10.1177/1367006916666389>
- Gordon Millett, K. R. (2010). *The cognitive effects of bilingualism: does knowing two languages impact children's ability to reason about mental states*. (Doctoral dissertation) University of Minnesota, Minneapolis.
- Günaydın, Y. (2020). İki dillilik ile ilgili yayımlanan makalelerin incelenmesi (2010-2020). *International Journal of Language Academy*, 8(5), 352-365. doi:10.29228/ijla.48083
- Hamarat, H. (2019). *İkinci dil eğitimi almayan tek dilli okul öncesi dönem çocukları ile iki dilli veya ikinci dil eğitimi alan okul öncesi dönem çocuklarının alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeylerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Hamarat, H., & Ergin, B. (2020). İkinci dil eğitimi alan veya iki dilli ve ikinci dil eğitimi almayan tek dilli okul öncesi dönem çocuklarının alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeylerinin karşılaştırılması. *Kastamonu Education Journal*, 28(6), 2497-2509. doi: 10.24106/kefdergi.4099
- İlyasoğlu, N. T. (2007). *Effect of bilingualism on inhibitory control and theory of mind development* (Yüksek lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- İnceçay, G. & Soruç, A. (2013). The role of oral language proficiency in phonological awareness of early bilinguals. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 7(2), 106-116.
- Karlı, Y. (2015). *Bilişsel esneklik, iki dillilik ve üstbilişsel kararlar arasındaki gelişimsel bağlantılar* (Yüksek lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kearney, E. & Barbour, A. (2015). Embracing, contesting ve negotiating new languages: Young children's early socialization into foreign language learning. *Linguistic and Education*, 31, 159- 173. doi: 10.1016/j.linged.2015.07.005
- Kesmez, A. (2015). İki dillilik, Zazaca-Türkçe iki dilli akademisyenlerde dil kullanımı ve tercihler. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 157-165.
- Kıldan, A. O. & Ahi, B. (2013). Türkiye'de okul öncesi eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi

- (2002-2011). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (27), 23 – 46.
- Kiremit, R. F. (2019). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Dil Gelişimi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 159-174.
https://doi.org/10.17494/ogusbd.548314
- KONDA, (2006, 16 Temmuz). “Toplumsal Yapı Araştırması 2006. Biz Kimiz?”.
Erişim:http://www.konda.com.tr/html/dosyalar/ttya_tr.pdf.
- Korkut, G. E. (2014). *Erken çocukluk dönemindeki çift dilli çocuklar için farklı ülkelerde geliştirilmiş olan eğitim modelleri* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Koşan, Y. (2015). *Okul Öncesi Eğitimin İki Dilli Çocukların Okula Hazır Bulunuşluklarına Etkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Lazzarino, L. (2017). *Language related outcomes of bilingual education in preschool and primary school a systematic review from 2000 to 2016*. (Master thesis). Jönköping University, Sweden.
- Li, P. (2015). Bilingualism as a dynamic process. *The handbook of language emergence*, 511-536.
- Oğuz, S. K. (2021). *A descriptive study of Turkish-English bilingual development of a 4-year-old child* (Yüksek lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Oturak, E. H. (2021). *Okul öncesi öğretmenlerinin iki dillilik, iki dilli çocuklar ve iki dilli eğitim ile ilgili inançlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Öncül, V. & Öztürk, S. (2019). Çocuk dil gelişiminde iki dillilik (Çince-Türkçe örnekleme). *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 44-61. doi: https://doi.org/10.32579/mecmua.523575
- Özge, D. (2010). *Mechanisms and strategies in the processing and acquisition of relative clauses in Turkish monolingual and Turkish-English bilingual children* (Doktora tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Özpolat, M. (2020). *Erken çocukluk döneminde iki dilliliğin çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimine etkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Özpolat, M. & Sağlam, M. (2020). Erken çocukluk döneminde iki dilliliğin çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimine etkisinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 788-814.
https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202043282
- Rezzagil, M. (2010). *5-8 yaş iki dilli çocukların Türkçe artikülasyon özelliklerinin sesbilgisel (fonolojik) süreçler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Rezzagil, M. & Akman, B. (2014). 5-8 yaş iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel (fonolojik) süreçlerin İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3(2), 317-356.
- Sağın-Şimşek, Ç. & Antonova, E. (2021). At the syntax-pragmatics interface: Acquisition of Turkish word order by Turkish-English, Turkish-German and Turkish-Russian bilingual children. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 3, 71-87. https://doi.org/10.18492/dad.764149
- Sahlan, N.A.I.B.M., Osman, Z., Sarudin, A. & Redzwan, H.F.M. (2020). A systematic review of second language learning: Trends and suggestions. *Palarch's Journal Of Archaeology Of Egypt/Egyptology* 17(6).
- Schoder, S. (2010). *Language learning in three childhood programmes in Austria, Germany and the United States*. (Doctoral dissertation). West Virginia University, Morgantown.
- Seçer, F. (2015). *Tek dil ve iki dille büyüyen çocukların sosyal gelişimleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma* (Yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.

- Şeker, E. (2018). Bilingual acquisition of English and Turkish languages: A case study of a Turkish infant. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 14(2), 183-192.
- Temel, F., Genç Çopur, H., Akpınar, Ü., İnci, M. A., Özdemir, E. B., Balcı, A., Ertör, E., Kaya, G., Aktemur Gürler, S., Kurupınar, A. & Ertürk, Z. (2021). İki dilli çocuklar için Türkçe değerlendirme aracı (İÇ-TDA)'nın geliştirilmesi ve geçerlik-güvenirlilik çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 686-707. doi:10.16916/aded.857191
- Tercan, H. & Tercan, C. (2020). Erken yıllarda iki dilde eğitim: Öğretmenlerin bakış açısıyla etki ve sonuçların incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Fakültesi*, 7(3).doi: 10.21020/husbfd.644117
- Tulu, Y. (2009). *Ana dili Türkçe olan ve ana dili Türkçe olmayan (iki dilli) 4-7 yaş çocukların dil düzeylerine etki eden faktörlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Turan, Z. & Akdag-Cimen, B. (2019). Flipped classroom in English language teaching: a systematic review. *Computer Assisted Language Learning*, 32(5). doi: 10.1080/09588221.2019.1584117
- Yakar, M. & Temurçin, K. (2013). Yurtdışından Türkiye'ye kim, nereye göç ediyor? *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(1).
- Yalçın Su, F. (2020). *Okul öncesi eğitime iki dilliliğin yansımaları: Etnografik bir durum çalışması* (Yüksek lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Yalçın Su, F., & Çetin, A. (2021). Reflections of bilingualism on preschool education: An ethnographic case study. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(Special Issue 1), 268-289.
- Yazıcı, Z. G. (2007). *Birinci ve ikinci dili Türkçe olan iki dilli çocukların Türkçeyi kazanımlarına dil merkezli okul öncesi eğitim programının etkisi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yazıcı, Z. & Fulya Temel, Z. (2011). İkidilli ve tek dilli çocuklarda dil gelişimi okuma olgunluğu ilişkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 145 – 158.

Resimli Öykü Kitaplarının Beslenme Alışkanlıkları ve Yeme Davranışları Açısından İncelenmesi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Beyhan Özge YERSEL, Başkent Üniversitesi

 Ender DURUALP, Ankara Üniversitesi

Öz

Araştırmanın amacı, erken çocukluk dönemine yönelik resimli öykü kitaplarının çocukların beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışları açısından incelenmesidir. Nitel araştırma modeliyle desenlenen çalışmada, doküman analizi veri toplama tekniği olarak kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem seçiminde, amaçsal örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Son 15 yılda basılan, erken çocukluk dönemine yönelik, Türkçe veya farklı bir dilden çevirilmiş, beslenme ve yeme davranışlarını konu alan 50 çocuk kitabı araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşleri doğrultusunda nihai halini alan “Kitap Değerlendirme Formu” ile Şubat 2020-Nisan 2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre; kitapların çoğunda (muğlak ifade) “tüm besin gruplarına ve tüm öğünlere” yer verildiği, “beslenme ve yeme problemlerinin” olmadığı saptanmıştır. “Gelişim dönemlerine uygun yeme” en sık rastlanan olumlu yeme davranışyken, “yanlış besin tercihleri” en sık görülen olumsuz davranışlardandır. Kitapların çoğunda ebeveyn figürü “anne” iken, ebeveynin çocuğun beslenmesine yönelik algısı hakkında bilgi çoğu kitapta yoktur. Kitapların çoğunda “öğün sırasında çocuğun yetersiz beslenmesinden dolayı çocuğa ve kendine öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı” gibi durumlar saptanmamış, “öğün zamanı dışında çocuklara yemek verme” davranışına rastlanılmamıştır. “Çocuğu korkutarak/ tehdit ederek veya fiziksel/psikolojik şiddet uygulayarak yedirme” davranışına bir kitapta yer verildiği görülmüş, kitapların çoğunda ebeveynin “sözel olarak olumlu ikna tutumu” sergilemediği saptanmıştır. Çoğu kitapta ebeveynin model olmasına rastlanmazken, bazı kitaplarda yemeğin ödül olarak kullanılması davranışına rastlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Beslenme,
ebeveyn,
erken çocukluk,
resimli öykü kitapları,
yeme davranışı.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 15.05.2022

Kabul Tarihi: 19.07.2022

E-Yayın Tarihi:28.12.2022

Examination of Illustrated Storybooks In Terms of Nutritional Habits and Eating Behaviors

Abstract

This study aims to analyze the illustrated storybooks for early childhood in terms of children's eating habits and eating behaviors. In the research designed with a qualitative research model, document analysis was used. For the sample selection of the research purposeful sampling method was used. 50 children books published in the last 15 years, which are about early childhood, on Turkish or translation, nutrition and eating behaviors are examples of the research. The data were collected between February 2020 and April 2020 with the "Book Evaluation Form" developed by researchers and shaped in line with expert opinions. According to the findings; It was determined that most of the books include “all food groups and all meals”, and there are no “nutrition and eating problems”. While “eating appropriately for developmental periods” is the most common positive eating behavior, “wrong food preferences” are the most common negative behaviors. While the parent figure is “mother” in most of the books, information about the parent's perception of the child's nutrition is not found in most of the books. In most of the books, situations such as “anger, huffiness and frustration towards the child and self due to malnutrition during the meal” were not detected, and the behavior of “giving food to children outside of mealtime” was not encountered. "Feeding the child by frightening/threatening or using physical/psychological violence" behavior is seen in a book, and_in most of the books it was found that the parent did not exhibit a “verbally positive persuasion attitude”. While the parent is not a model in most of the books, the behavior of using food as a reward was found in some of the books.

Keywords

Eating behaviour,
early childhood,
family,
illustrated storybooks,
nutrition.

Article Info

Received: 05.15.2022

Accepted:07.19.2022

Online Published:12.28.2022

Atıf (How to cite)

Yersel, B.Ö & Durualp, E. (2022). Resimli Öykü Kitaplarının Beslenme Alışkanlıkları ve Yeme Davranışları Açısından İncelenmesi). Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(10), 53-68.

Sorumlu Yazar: Beyhan Özge Yersel, b.ozge2626@gmail.com

Giriş

Çocukların sağlıklı büyüme ve gelişmesi, sağlıklı yetişkinler olabilmesi anne karnından başlayarak sağlıklı bir ortamda büyümesine bağlıdır. Erken çocukluk yılları yaşamın en duyarlı dönemlerinden biridir. Bu dönemdeki çocukların büyüme ve gelişmesini etkileyen, sağlıklı bir büyüme süreci yaşamasına katkı sunan en önemli gereksinimlerden biri beslenmedir (Merdol, 2017). Çocuklarda beslenmenin yetersiz ve düşük kalitede olması, hızla gelişen beyin ve bilişsel işlevlerinin gelişimini olumsuz etkileyerek, ilerleyen yıllarda akademik başarılarının düşmesine neden olabilir. Çocukların akademik başarılarının ise, onların gelecekteki sağlık ve sosyal sonuçları üzerine etkisi vardır. Bu nedenle, çocuklarda erken yaşlarda besin tüketimi ve beslenme davranışlarının bilinmesi oldukça önemlidir (Prado ve Dewey, 2012). Bu yıllarda kazanılacak yeterli ve dengeli beslenme alışkanlığı, yetişkinlik döneminde de etkisini sürdürecektir, erken dönemde müdahale edilecek beslenme sorunları çocukların ileriki yaşamlarında da kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olacaktır (Doğan ve Ertem, 2005; Küçükkömürler, 2017). İlgili alanyazın incelendiğinde, beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışlarıyla ilgili çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Ataman, 2009 ; Kano ve ark., 2020; Kobak ve Pek, 2015; Ünver ve Ünüsan, 2005; Throop ve ark., 2014; Ray ve ark., 2016; Ziesmann ve ark., 2019). Bu çalışmalar, hem sağlıklı bir beslenme alışkanlığı kazandırmak, hem de görülebilecek beslenme sorunlarına müdahale için sağlık alanında çalışan uzmanların ve okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin, çocuklara ve ailelere yönelik beslenme eğitimi yürütmelerinin önemini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda yapılabilecek çalışmalardan biri de çocuklara doğru model olabilecek kahramanların yer aldığı basın ve yayın faaliyetlerinin, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun çocuk kitaplarının hazırlanmasıdır (Aktaç, 2016).

Erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik en önemli medya araçlarından biri de çocuk kitaplarıdır. Rideout (2013), iki-dört yaş arası çocukların aileleriyle okumaya ayırdıkları zamanın günde ortalama yarım saat olduğunu ve televizyonun ardından en sık kullanılan aracın çocuk kitapları olduğunu ifade etmiştir (Goldman ve Descartes, 2016). Ülkemizde de çocukların bir buçuk-iki yaş civarında televizyon izlemeye başladığı ve gün geçtikçe artan saatlere kadar televizyon izledikleri bildirilmiştir (Kardeş, 2020). Çocukların resimli öykü kitaplarıyla tanışması, televizyonla tanışmasından daha geç olabilmektedir. Resimli öykü kitapları, erken çocuklukta başta dil ve okuma becerilerini desteklemekle birlikte bilişsel becerilere, sosyal ve duygusal gelişime yönelik katkı sunmaktadır (Yükselen, 2013). Çocukların hayatında önemli yer tutan resimli öykü kitapları; eğlendirici işlevinin yanı sıra beslenme sorunları, korku, hastalık, aile, kardeş, çevre gibi konuların işlenmesiyle öğretici işlev de üstlenmektedir. Çocuklar kendileriyle benzer durum ve problemleri yaşayan kahramanların olduğunu fark ederek, sorunlarını çözme noktasında cesaret bulmakta ve özgüvenleri artmaktadır (Szeremy, 2018). Bu nedenle nitelikli bir olay örgüsüne, içeriğe sahip, fiziksel özellikleri çocukların yaşına ve gelişim düzeyine uygun beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışları temalı çocuk kitapları, çocuklara doğru alışkanlıkları kazandırmada faydalı olabileceği düşünülmektedir. Yürütülen bir araştırmada, resimli çocuk kitapları Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2006 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda, 36-72 aylık çocukların eğitimleri için belirlenen amaç ve kazanımlar açısından incelenmiştir. Alınan resimli çocuk kitaplarının, programda yer alan beş gelişim alanına ait 264 kazanımı %18,5 oranında karşıladığı görülmüştür (Veziroğlu ve Gönen, 2012). Bir başka araştırmada ise araştırmacılar okul öncesi

çocuklara yönelik basılmış kitaplarda yiyecek ve içecek tasvirini incelemiş ve kitapların %66'sında en az bir yiyecek ve içeceğin tasvir edildiği, boş kalorili yiyecek ve içecekleri barındıran kitapların ise yaklaşık üçte birinin sağlıksız yiyeceklerden oluştuğu sonucuna ulaşmışlardır (England ve ark., 2015). Kurgusal olmayan beş kitap olan MyPlate Gıda Grubu Kitapları hakkında yürütülen bir araştırmada, kitaplar öğretmenler tarafından iki hafta boyunca günde bir kez okunmuş, ardından, kitabın gıda tüketimine olan etkisi test edilmiştir. Gıda tüketimi davranışlarında değişiklik gözlenirse de öğretmenler çocukların yeni yiyecekleri denemeye yönelik tutumlarında değişiklikler olduğunu ifade etmiştir (Barnes ve Warren, 2017). Bu araştırmalar, resimli öykü kitaplarının çocukların gelişimlerini desteklemede önemli araçlar olabileceğini göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, araştırmada erken çocukluk yıllarına yönelik hazırlanan beslenme konulu resimli öykü kitaplarının beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışları açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Erken çocukluk dönemine yönelik beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışı konulu resimli öykü kitaplarının incelendiği araştırma, nitel araştırma modelindedir. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır. Ayrıca araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yönteminden faydalanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması planlanan olgu veya olaylarla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışma grubu - Evren Örnekleme

Araştırmanın çalışma evrenini, son 15 yılda basılan, internet sitelerinden ulaşılabilen, Türkçe veya çeviri resimli öykü kitapları oluşturmuştur. Bu doğrultuda, kitap satışı yapan internet sitelerinin “okul öncesi çocuk kitapları” bölümünde yer alan toplam 960 resimli öykü kitabı belirlenmiştir. Bu kitapların konusu, internet sitelerinde yer alan konu açıklamaları bölümünden tek tek incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubuna alınacak kitapların seçiminde amaçsal örneklemeden yararlanılmıştır. Amaçsal örnekleme, araştırmanın amacı doğrultusunda bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına imkân sağlamaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2018). Araştırmanın çalışma grubuna, son 15 yılda basılan, konusu beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışlarıyla ilgili olan 50 resimli öykü kitabı dâhil edilmiştir. Kitaplar sırasıyla “K1, K2, K3, ..., K50” olarak kodlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kitap Değerlendirme Formu” kullanılmıştır. Bu form, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş, beslenme ve diyetetik ile çocuk gelişimi uzmanlarının görüşleri doğrultusunda son şeklini almıştır. Kitap Değerlendirme Formu “Kitap Künyesi, Kitapta Yer Alan Besin Grupları, Kitapta Yer Alan Öğün Zamanları, Kitapta Yer Alan Kahramanın Beslenme ve Yeme Sorunlarının Sınıflandırılması, Kitapta Yer Alan Kahramanın Olumlu Yeme Davranışları, Kitapta Yer Alan

Kahramanın Olumsuz Yeme Davranışları ve Kitapta Yer Alan Aile Bireylerinin Tutumları” olmak üzere toplam yedi bölümden oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle elde edilen veriler, daha önceden tespit edilen temalara göre kısa bir şekilde özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analiz yönteminde bulgular sınıflandırılmış ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulur ve çoğu zaman doğrudan alıntılara yer verilir. Bu amaç doğrultusunda toplanan veriler, mantıksal bir çerçeve içinde ve karmaşık olmayan bir şekilde betimlenir. Bu betimlemeler açıklanır, sebep-sonuç ilişkileri detaylandırılır ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda, resimli öykü kitaplarının betimsel analizi dört basamakta yapılmıştır:

1. Betimsel analiz için çerçeve oluşturmak: Bu araştırmanın konusu, erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan çocuk kitaplarında beslenme ve yeme davranışlarının incelenmesidir. Bu çerçeveye göre, veriler araştırmanın alt amaçları doğrultusunda “Kitap Künyesi, Kitapta Yer Alan Besin Grupları, Kitapta Yer Alan Öğün Zamanları, Kitapta Yer Alan Kahramanın Beslenme ve Yeme Sorunlarının Sınıflandırılması, Kitapta Yer Alan Kahramanın Olumlu Yeme Davranışları, Kitapta Yer Alan Kahramanın Olumsuz Yeme Davranışları ve Kitapta Yer Alan Aile Bireylerinin Tutumları” başlıkları belirlenerek bir form oluşturulmuştur.

2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Araştırmanın örnekleminde yer alan kitaplar, doküman incelemesi metoduyla incelenmiş, araştırma soruları doğrultusunda elde edilen veriler işaretlenmiştir.

3. Bulguların tanımlanması: Bu aşamada elde edilen veriler tanımlanmış, gerek görülen kimi verilerde doğrudan alıntılar yapılarak tanımların anlaşılabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

4. Bulguların yorumlanması: Bu aşamada “Kitap Değerlendirme Formu” doldurularak elde edilen veriler açıklanmış, yorumlanmıştır ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde, resimli öykü kitaplarında bulunan beslenme alışkanlıklarının ve yeme davranışlarının tespit edilmesi amacıyla incelenen 50 resimli öykü kitabına ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.1: Araştırmaya Dâhil Edilen Kitapların Künyesi

Künye Bilgisi	f	%
Kitabın Orijinal Dili		
Türkçe	18	36
Çeviri	32	64
Kahramanın Cinsiyeti		
Kız	19	38
Erkek	17	34
İnsan Dışı	14	28
Kahramanın Yaşı		
İki-Üç Yaş	1	2
Bilgi Yok	49	98

Kahramanın Okula Gitme Durumu		
Gidiyor	17	34
Bilgi Yok	33	66
Olumsuz Bir Davranışın Olumlu Sonuçlanması		
Var	32	62
Yok	19	38
Toplam	50	100

Tablo 3.1. incelendiğinde, Türkçe olarak hazırlanan 18 kitabın bulunduğu ve kitapların yarısından fazlasının çeviri olduğu görülmektedir. Araştırmaya alınan 19 kitapta kız çocuk karakterine yer verildiği, kahraman yaşının yalnızca bir kitapta belirtildiği, 17 kitapta ise kahramanın okula gittiği bilgisi yer almaktadır. Araştırmaya dâhil edilen kitapların çoğunda ise olumsuz bir davranışın olumlu bir davranışa dönüştüğü vurgulanmaktadır. Beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışlarının olumsuzdan olumlu bir hale dönüştüğü kitaplardan bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

K8: “Gün sonunda annesi Ali’yi almaya geldiğinde, Ali sevinçle “Anneciğim, ben bugün bamya yedim.” dedi. Annesi hem çok şaşkın, hem de çok mutluydu.”

K9: “Annem harika bir kahvaltı hazırlamıştı, kahvaltayı afiyetle yedim. Hızla iyileştim. Artık yemekleri ayırt etmeden yiyorum. Yaşasın sağlık!”

Tablo 3.2: Araştırmaya Alınan Resimli Öykü Kitaplarında Yer Alan Besin Grupları

Besin Grubu	f	%
Et, yumurta, kurubaklagil ve yağlı tohumlar	7	14
Süt ve süt ürünleri	5	10
Ekmek ve tahıllar	13	26
Sebze ve meyveler	21	42
Bütün besin grupları	22	44

Tablo 3.2’de, resimli öykü kitaplarında en fazla yer alan besin grubunun et, yumurta, kurubaklagil ve yağlı tohumlar, süt ve süt ürünleri, ekmek ve tahıllar, sebze ve meyvelerin tümünü içine alan “bütün besin grupları” (%44) olduğu görülmektedir. Sebze ve meyve grubuna yer verilme oranı %42 iken, en az yer verilen grubun süt ve süt ürünleri (%10) olduğu saptanmıştır.

K3: “Çocuk bir köşede oturmuş, elindeki kocaman hamburgeri iştahla yiyordu. Yanındaki patates kızartmaları da harika görünüyordu. Aysenaz’ın ağzı sulandı. Koşarak annesinin yanına gitti. ‘Anneciğim, ben de o çocuğun yediği hamburgerden yemek istiyorum.’ dedi.” (Et, yumurta, kurubaklagil ve yağlı tohumlar)

K31: “Babası Ege’nin beslenme çantasına peynirli ekmek ve salatalık koydu.” (Süt ve süt ürünleri, ekmek ve tahıllar, sebze ve meyveler)

K25: “Aç sonra bütün çocuklar doğum günü pastasının etrafında toplandılar. Batuban arkadaşlarının tabaklarına şeker dağıttı.” (Ekmek ve tahıllar)

K7: “Kurt, ‘Ben en çok elmayı severim,’ diye ekledi. (Sebze ve meyveler)

Tablo 3.3: Resimli Öykü Kitaplarında Yer Alan Öğün Zamanları

Öğün Zamanları	f	%
Kahvaltı	6	12
Öğle	12	24
Akşam	8	16
Ara öğün	5	10
Tüm öğünler	25	50

Resimli öykü kitaplarında öğün zamanlarına yer verilen Tablo 3.3. incelendiğinde, tüm öğünlere yer verildiği dikkat çekici bir bulgudur. Resimli öykü kitaplarında en çok yer alan ikinci öğün olan “öğle” ise %24'lük bir oranı oluşturmaktadır. Akşam yemeğine yer veren kitap oranı %16, kahvaltıya yer veren kitap oranı %12, ara öğüne yer veren kitap oranı ise %10 olarak tespit edilmiştir. Aşağıda, kitaplarda yer alan bazı öğünlere örnek verilmiştir.

K9: “Annem harika bir kahvaltı hazırlamıştı. Kahvaltıyı afiyetle yedim. Hızla iyileştim! Yaşamın sağlık!” (Kahvaltı)

K6: “Annesi mutfakta öğlen yemeği hazırladı. Yemekte ıspanak vardı. Cemre, annesinin çağırması üzerine masaya gitti ve oturdu.” (Öğle)

K50: “O akşam Can’da bir tubaflık vardı. En sevdiği akşam yemeğine elini sürmemişti.” (Akşam).

K16: “‘Aaa! Lukas gelecekti. Onu da yemeğe davet etmiştim. Çilekli pasta da yaptığımı duyunca çok sevindi.’ Diyor annesi.” (Ara Öğün)

Tablo 3.4: Kahramanın Beslenme ve Yeme Problemi Yaşama Durumu

Beslenme ve Yeme Sorunu	f	%
Çok az yeme	1	2
Kısıtlı miktarda yiyecek tüketme	1	2
Yemeklere karşı korku	2	4
Seçici olma	15	30
Alerji nedeniyle	1	2
Obezite	1	2
Tıkanırçasına yeme bozukluğu	7	14
Yok	24	48

Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışlarını konu alan kitapların %48’inde “beslenme ve yeme problemi” konusunun ele alınmadığı görülmüştür. Yer verilen beslenme ve yeme problemlerinden ise, en fazla “seçici yeme (%30)” davranışı kitaplarda yer bulmuştur. Tıkanırçasına yeme bozukluğuna yedi kitapta yer verilmiş, “çok az yeme, kısıtlı miktarda yiyecek tüketme, alerji ve obezite” ile ilgili sadece birer kitap olduğu görülmüştür. Araştırmaya dâhil edilen kitaplar arasında DSM-V tanı grubunda yer alan “anoreksiya nervoza, bulumiya nervoza, pika ve ruminasyon” yeme bozukluğunun yer almadığı dikkat çekmektedir. Resimli öykü kitaplarında görülen beslenme problemlerine aşağıda örnek verilmiştir.

K8: “Ali ellerini yıkadı, sofraya geldi ve mutsuz bir ifadeyle ‘Yine mi bamya!’ diye söylendi. Annesi ‘Ne demek yine mi bamya!’ Seni gören de her gün bamya yiyoruz zannedecek.’ diyerek Ali’yi uyardı. ” (Seçici Yeme)

K17: “...Ertesi gün sınıfta yiyecek kokusu dolmuş her yana. İçindeki canavar yüzünden Henry dikkat edememiş öğretmenin anlattıklarına. Koşmuş doğrudan yemekhaneye, tepelere yiyecekleri silip süpürmüş saniyesinde. Cıvır cıvır kızaran sosisler açlık canavarının iştahını kabartmış, Henry hepsini tek lokmada bitirdiğiçe açlık canavarı daha çok acıkmış.” (Tıkanırçasına Yeme).

Tablo 3.5: Kahramanın Olumlu Yeme Davranışları

Olumlu Yeme Davranışları	f	%
Gelişim dönemlerine uygun yeme	34	68
Yemek öncesi/sırası/sonrası temizlik ve hijyen kurallarına uyma	12	24
Öğün zamanlarına dikkat etme	13	26
Yeni yiyecek/içeceklere karşı önyargılı olmama	8	16
Besin değeri yüksek besinleri tüketmek (tüketmek istemek)	8	16
Besinlere merak	14	28
Yemek öncesi/sonrası yardım	7	14
Yok	3	6

Tablo 3.5. incelendiğinde, kahramanların “gelişim dönemlerine uygun yeme (kaşık, çatal kullanma, ellerini yıkayıp kurulayabilme, kendi yemek istediği miktarda yiyeceği alma, yetişkin desteği olmadan yemeğini yiyip tabağını kaldırabilme vb.)” davranışını sergiledikleri görülmüştür. Resimli öykü kitaplarının 13’ünde kahramanların “besinler hakkında merak duyduğu, 13 kitapta kahramanların “öğün zamanlarına dikkat

ettiği” görülmüştür. Sadece üç kitapta kahramanların olumlu yeme davranışı sergilemediği tespit edilmiştir. Aşağıda en sık görülen olumlu yeme davranışlarına örnek cümleler yer almaktadır.

K2: “Kabıltı hazır küçük zebra! Biberonunu ister misin?”- “Hayır, teşekkürler.” Dedi küçük zebra. Sütümü bardağımda içeceğim. (Gelişim dönemlerine uygun yeme)

K1: “Annemin pişirdiği yemekler çok güzel oluyor. Hımm! Misler gibi kokuyor. Ellerimi yemekten önce ve sonra köpük köpük yıkarım. İşte şimdi mis gibi ellerimle yemeğe hazırım.” (Yemek öncesi, sırası ve sonrasında temizlik ve hijyen kurallarına uyma)

K4: Tibi ve Lili anneleriyle sebze ve meyve almak için markete gidiyor. Anneleri patlıcanların iyilerini seçerken, Tibi daha önce hiç patlıcan yemediğini fark ediyor ve tadını çok merak ediyor. (Besin değeri yüksek besinleri tüketmek istemek, yeni yiyecek ve içecekleri önyargılı olmama).

Tablo 3.6: Kahramanın Olumsuz Yeme Davranışları

Olumsuz Yeme Davranışları	f	%
Telefon, televizyon vb. nesnelere birlikte yeme	3	6
Çevredeki insanların şikâyeti	8	16
Yanlış besin tercihleri	13	26
Yemekleri gizleme/atma	5	10
Duygusal değişikliklerden etkilenerek yeme	3	6
Tabağında/bardağında besin bırakma	9	18
Ortalığı kirleterek yeme	5	10
Yok	20	40

Tablo 3.6’da yer alan “kahramanın olumsuz yeme davranışları” incelendiğinde, 20 kitapta olumsuz yeme davranışına rastlanılmadığı görülmektedir. Yanlış besin tercihleri ise, çocuk kitaplarında en sık rastlanan olumsuz yeme davranışı olarak saptanmıştır. Tabağında/bardağında besin bırakma davranışı dokuz kitapta yer almaktayken, en az rastlanan olumsuz yeme davranışlarının “telefon, televizyon tablet ile yeme” ve “duygusal değişikliklerden etkilenerek yeme” davranışı olduğu görülmüştür (f=3).

Araştırmaya dâhil edilen kitaplardan olumsuz yeme davranışlarına örnekler aşağıda yer almaktadır.

K11: “Masaya oturan çocuklar yemeklerini yemeye başlamış. Ama Bizdik Papağan bir türlü yemiyormuş. Çünkü yemekleri hiç beğenmemiş. Neden yemediği sorulunca, Bizdik Papağan peynir ve zeytin sevmediğini söylemiş. Camı cips ve gofret istiyormuş.” (Yanlış besin tercihleri).

K5: “Başka bir gün okulda, sandviçleri siler süpürür. Acıkan diğer çocuklar kızar, küser, köpürür. Bunu gören öğretmen kaşlarını çatar. ‘Oburluk yapma Umur!’ deyip sınıftan atar.” (Çevredeki insanların şikâyetleri)

Tablo 3. 7: Kitapta Yer Alan Aile Bireyleri

Aile Bireyleri	f	%
Anne	23	46
Baba	2	4
Anne-Baba	13	26
Aile Büyükleri	3	6
Abi/Abla/Kardeş	4	8
Yok	7	14

Tablo 3.7 incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen resimli öykü kitaplarında yer alan aile bireylerinin büyük bir çoğunluğunda sadece annenin yer aldığı görülmektedir. Anne babanın birlikte yer aldığı kitap sayısı 13 iken, kitapların %14’ünde aile bireylerinin olmadığı, dört kitapta ağabey/abla/kardeşin yer aldığı görülmüştür. Resimli öykü kitaplarının üç tanesinde aile büyüklerinin de yer aldığı görülmüştür. Sadece baba karakterinin yer aldığı kitap sayısı ise ikidir.

Tablo 3.8: Kitapta Yer Alan Aile Bireylerinin Davranışları

Davranışlar	f	%
Çocuğun Beslenmesine Yönelik Algı		
Yeterli	3	6
Yetersiz	3	6
Fazla	7	14

Bilgi Yok	37	74
Öğün Sırasında Çocuğa ve Kendisine Yönelik Kızgınlık, Yorgunluk, Tahammülsüzlük Gibi Duygular Hissetme		
Var	9	18
Yok	41	82
Çocuğa Öğün Zamanları Dışında da Yemek Verme		
Var	1	2
Yok	49	98
Çocuğun Yetersiz Beslenmesinden Dolayı Çocuğa Öfke, Kızgınlık, Hayal Kırıklığı vb. Duygular Hissetme		
Var	8	16
Yok	42	84
Çocuğu Korkutarak ve/veya Tehdit Ederek Yedirme		
Var	1	2
Yok	49	98
Çocuğun Beslenme ve Yeme Alışkanlıkları Nedeniyle Çocuğa Fiziksel/Psikolojik Şiddet		
Var	1	2
Yok	49	98
Aile Bireylerinin Sözel Olarak Olumlu İkna Tutumu Sergilemesi		
Var	19	38
Yok	31	62
Aile Bireylerinin Model Olması		
Var	11	22
Yok	39	78
Yemeği Ödül Aracı Olarak Kullanma		
Var	8	16
Yok	42	84

Tablo 3.8’de kitapta yer alan aile bireylerinin davranışları incelendiğinde, 37 kitapta ebeveynin çocuğun beslenme algısına yönelik herhangi bir bulgunun olmadığı görülmektedir. Kahramanın beslenmesinin “fazla” olduğunu düşünen aile bireyinin olduğu kitap sayısı yedi, yeterli ve yetersiz olduğunu düşünen aile bireyini içeren kitaplar ise üçer tanedir. Aşağıda, kitaplardaki ebeveynlerin algılarına yönelik örnekler mevcuttur.

K27: “...Kübra, okuldan önce her sabah kahvaltısını yapıyor. Sağlıklı bir kahvaltıyla, öğle yemeğine kadar tok kalacağını biliyor. ... Kübra’nın annesi besleyici bir akşam yemeği hazırlıyor.” (Yeterli)

Resimli öykü kitaplarında yer alan, aile bireylerinin “Öğün sırasında çocuğa ve kendisine yönelik kızgınlık, yorgunluk, tahammülsüzlük gibi duygular hissetme” ile ilgili sorusunda dokuz kitapta bu duygulara yer verildiği görülmüş, 41 kitapta ise duygularla ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

K12: “Süper Yaramaz gülümseyerek ‘büyümek için iyi beslenmek gerekir.’ dedi. Herkes Süper Yaramaz’a hayranlıkla baktı. Babam bile, ‘Çok doğru söylüyor’ dedi. ‘Büyümek mi? Ben, patates kızartması ve şekerleme seviyorum. Üstelik Süper Yaramazla aynı boydayım!’ dedim. Annem ve babam öfkelenmek üzereydi.” (Öğün sırasında kızgınlık, yorgunluk, tahammülsüzlük vb. duygular)

Resimli öykü kitaplarında aile bireylerinin çocuğa “öğün dışında da yemek verme” ile ilgili davranışlarına sadece bir kitapta yer verilmiştir. Resimli öykü kitaplarının 49 ‘unda ise öğün dışında yemek verme davranışı gözlenmemiştir. “Çocuğun yetersiz beslenmesinden dolayı çocuğa öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı vb. duygular hissetmesi” ile ilgili duygulara 42 kitapta yer verilmemiştir.

K22: “... Nora açtı ağzını, yumdu gözünü: ‘Karpuzuz... Karpuzuz... sadece karpuz istiyorum ben!’ Annesi kızdı ve kararlı bir şekilde: ‘Önce o ispanak yenecek! Ondan sonra karpuz!’ dedi. (Çocuğa yönelik kızgınlık, öfke, hayal kırıklığı vb. duygu)

Bir kitapta çocuğu “korkutarak/tehdit ederek yedirme” davranışına rastlanmış, 49 kitapta ise bu davranış görülmemiştir.

K15: “Annem ‘Kahvaltı yapmadan okula gidemezsin.’ dedi. ‘Canım istemiyor, süt içtim karınım tok’ dedim ama annem ‘hiç sütle karın doyar mı? Güçsüz kalır, derslerini dinleyemezsin, oyun oynayamazsın, büyüyemezsin.’ diyordu. (Çocuğu korkutarak/ tehdit ederek yedirme.)

Tablo 3.8’de “beslenme alışkanlığı ve yeme davranışından dolayı çocuğa fiziksel/psikolojik şiddet” davranışına bir kitapta yer verildiği görülmüş, 49 kitapta ise bu bulguya rastlanmamıştır. “Aile bireyinin sözel olarak olumlu ikna tutumu sergilemesi” davranışına 19 kitapta rastlanmış, 31 kitapta ise bu davranışa yer verilmediği görülmüştür.

K34: “İçinde şeker olan yiyeceklerin tadı güzel olur,” dedi babam. “Ama sadece onlarla beslenmek olmaz, kuru üzüm de sağlıklı bir seçenek olabilir. Onlar meyve grubundandır ve enerji doludur.” (Aile bireyinin sözel olarak olumlu ikna tutumu sergilemesi)

“Aile bireylerinin model olmasına” yönelik bulgular incelendiğinde, 11 kitapta bu davranışa rastlanmış, 39 kitapta ise bu davranış yer almamıştır. Araştırmaya alınan sekiz kitapta “yemeğin ödül olarak kullanılması” davranışına yer verilmiş, 42 kitapta ise bu durum gözlenmemiştir.

K23: “Büyüdüğümde sağlıklı biri olmak istemiyordum. Güçlü olmak istiyordum, tıpkı babam gibi.” (Aile bireylerinin model olması)

K3: Annesi, “Şimdi yemeğini güzelce bitirirsen, yarın akşam yemekte senin için bir sürpriz hazırlayacağım.” dedi. (Yemeği ödül olarak kullanma)

Tartışma

Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan ve araştırmaya dâhil edilen beslenme ve yeme davranışlarını içeren kitapların %44’ünde bütün besin gruplarına yer verildiği görülmüştür. Ardından, 21 kitapla “sebze ve meyve” grubunun yer almıştır. Alanyazın incelendiğinde, dört-altı yaş arası çocuklara yönelik hazırlanan 100 çocuk kitabının incelenmiş ve bu kitapların %28’inde beslenmeyle ilgili mesajlara rastlanmış, besin çeşitliliğine yer veren 24 kitabın olduğu ve yalnızca bir kitapta tüm besin gruplarının yer aldığı görülmüştür (Kantarci ve Angın, 2018). Bu araştırmada, kitapların çoğunda tüm besin gruplarının yer alması dikkat çekici bir bulgudur. Erken çocukluk yıllarına yönelik hazırlanan kitaplarda yeterli ve dengeli beslenmenin önemine dikkat çekebilmek için tüm besin gruplarına yer verilmesinin önemli olduğu ve kitaplar hazırlanırken bu durumun göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen resimli öykü kitaplarının yalnızca beş tanesinde “süt ve süt ürünlerine” yer verildiği görülmüştür. Süt ve süt ürünleri grubunda yer alan “yoğurt, peynir, süt vb.” besinlerin erken çocukluk beslenmesinde beyin gelişimi, kemik gelişimi, dişlerin sağlıklı gelişimi gibi pek çok gelişim alanını desteklemede önemli yeri vardır ve bu besinler, ileride yaşanacak osteoporozdan korunmada da büyük fayda sağlayacaktır (Ünal ve Besler, 2008).

Araştırmada yer alan resimli öykü kitaplarında geçen öğünler incelendiğinde, kahvaltı, öğle, akşam ve ara öğünlerinin “tümüne” yer veren kitapların çoğunluğu oluşturduğu saptanmıştır. Öğle öğününün de sıklıkla yer alan ikinci öğün olduğu tespit edilmiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının mide kapasitelerinin küçük olması ve yeterli ve dengeli beslenmenin önemi göz önünde bulundurulduğunda, günde dört- altı öğün tüketmeleri tavsiye edilmektedir ve ara öğünlerde de sağlıklı tercihlerin yapılması gerekmektedir (Mahan ve ark., 2012; Samour ve King, 2012). Çocuk kitaplarının beslenme eğitiminde değerli bir araç olabileceği bilinmektedir. Bu nedenle, resimli kitaplarında, beslenme konusuna yer verirken tüm öğünlere vurgu yapılması, kitapların eğiticiliğine katkı sağlayacaktır (Jung ve Lee, 2007).

Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan, beslenme ve yeme konulu resimli öykü kitaplarının çoğunda beslenme sorunu olmadığı görülmüştür. Ancak tespit edilen sorunlar içerisinde “seçici yeme” problemi birinci sıradadır. DSM-V tanı grubunda yer alan “anoreksiya nervoza, bulumiya nervoza,” pika ve ruminasyon bozukluklarına ise araştırmaya alınan çocuk kitaplarında rastlanmamıştır. Çocuk kitaplarında özellikle DSM-V tanı grubunda yer alan beslenme ve yeme bozukluklarına yer verilmesi, bu konuda çözüm önerilerinin sunulması çocukların ve ailelerin farkındalıklarını arttırabilir. İki-beş yaş arası çocuklarda sebze alımını iyileştirmek için ev merkezli bir müdahale programının etkisini incelemeyi amaçlayan ve programında çocuk kitapları ve bültenlerden yararlanılan bir araştırmanın sonucunda, seçici alımın önüne geçebilmek için geliştirilecek müdahale programlarında çocuk kitaplarının da etkili olabileceği ortaya çıkmıştır (Tabak ve ark., 2012). Sonuçta besinleri tanıtmak, besinleri sevdirmek için çocuk kitapları etkili araçlar olabilir (Owen ve ark., 2018).

Araştırmaya alınan resimli öykü kitaplarında, kahramanın olumlu yeme davranışları incelendiğinde, kitapların büyük bir çoğunluğunda kahramanların “gelişim dönemlerine uygun yeme (kaşık, çatal kullanma, ellerini yıkayıp kurulayabilme, kendi yemek istediği miktarda yiyeceği alma, yetişkin desteği olmadan yemeğini yiyip tabağını kaldırabilme vb)” davranışına sahip olduğu saptanmıştır. Yine sıklıkla görülen diğer davranışlar ise “besinlere merak, yemek öncesi/sırası/sonrasında hijyen kurallarına uyma ve öğün zamanlarına dikkat etme” davranışlarıdır. Okul öncesi dönemde çocukların öğün zamanları önemlidir. Günde üç ana iki ara öğünün olması ve özellikle kahvaltı öğününün atlanmaması önerilmektedir (Kadıoğlu, 2019). Çocukların sağlıklı beslenme ve yeme alışkanlığı kazanmalarında ailelerin bilinçlendirilmeleri ve çevresel faktörlerin pozitif olması etkili olacaktır (Büyükbakkal, 2007). Çocuklar için bir uyaran olarak sunulan çocuk kitaplarındaki karakterlerde ölçü, çocuk olmalıdır. Gerçekçi, idealize olmayan, çocuğa uygun değerleri, sağlıklı davranışları aktarmaya çalışan çocuk kitapları, çocukların beslenme alışkanlıklarında da ailelere, eğitimcilere ve uzmanlara yardımcı olacaktır (Karataş, 2014).

Kitaplarda yer alan “kahramanın olumsuz beslenme ve yeme tutumları” incelendiğinde; “yanlış besin tercihleri, tabağında/bardağında besin bırakma ve çevredeki insanların şikâyeti” tutumlarının yaygın biçimde yer aldığı görülmüştür. Türkiye’deki çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerde obezite ile ilgili davranış ve tutumların yaygınlığının araştırıldığı bir çalışmada, filmlerin %10,5’inde fast-food, %12,9’unda şekerle tatlandırılmış meşrubat tercihlerinin olduğu görülmüştür (Sıpçık ve ark., 2019). Çocukların gelişim sürecinde, anne-baba, öğretmen, arkadaş vb. gibi unsurların yanı sıra medyadaki karakterleri de model olarak öğrenme gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Günümüzde çizgi film, çocuk kitapları gibi pek çok araçtaki kahramanlar da çocuğun çevresindeki bireylere kıyasla daha fazla model olabilmektedir. Bu nedenle, çocuk kitaplarının da yaşamı biçimlendirici bir rolü olabilecektir (Pekşen Akça ve Baran, 2018; Yorulmaz, 2013). Bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda, olumlu davranışları olan kahramana sahip çocuk kitaplarının yaygınlaşması, çocuk kitaplarının işlevini değerli hale getirebilir.

Araştırmaya alınan kitaplarda yer alan ebeveynler incelendiğinde; en çok “anne” figürünün yer aldığı görülmektedir. Resimli öykü kitaplarının 13’ünde “anne ve baba” figürü birlikte yer almaktayken, yalnızca baba figürünün yer aldığı kitap sayısı ise ikidir. Resimli çocuk kitaplarının çocukların cinsiyet rollerini benimsemesinde oldukça önemli bir rolü vardır ve kitaplarda yer alan kahramanların, davranış biçimlerinin, mesleklerin, cinsel kimliklerinin gelişmesini etkileyeceği bilinmektedir (Bencik Kangal ve ark.,

2018). Bu araştırmadaki çocuk kitaplarında anne figürünün daha çok olması, kitaplarının içeriğinin “beslenme ve yeme” davranışları olması ve annenin en önemli görevi çocuklarını büyütmek ve aile yaşamının devamlılığını sağlamak olarak görülmesi olarak yorumlanabilir (Moya ve ark., 2000). Yapılan bir araştırmada 50 resimli çocuk kitabında baba figürünü incelemiş ve yalnızca yedi kitapta baba figürüne rastlamıştır (Bencik Kangal ve ark., 2018). Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan resimli çocuk kitapları, doğru modeller oluşturulduğunda önemli bir eğiticiliğe sahip olabilirken, yanlış modeller olduğunda çocuğun gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar yaratabilecektir (Gürşimşek ve Günay, 2005). Bu nedenle, erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan çocuk kitaplarında daha fazla baba figürüne yer verilmesi, yer verilen ebeveynlerin olumlu davranışlar sergilemesi, çocuklara doğru beslenme alışkanlıkları kazandırmada faydalı olabilir.

Kitaplarda yer alan ebeveynlerin çocuklarının beslenme algısıyla ilgili bir algıya çoğu kitapta ulaşılamamış, yedi kitapta ise “fazla beslendiği” algısına dair bulgulara rastlanmıştır. Ebeveynler, çocuklarının beslenmesi hakkındaki görüşlerini “çocuğum hiçbir şey yemiyor, az yiyor, emziremiyorum, yemeği reddediyor, yemeğe karşı isteksiz, iştahsız, kusuyor, yediklerini çıkarıyor, yemek zamanlarında çok öfkeleniyor.” gibi şikâyetlerle ifade edebilirler (Doğan ve Ertem, 2005). Ebeveynlerin çocuklarının beslenme algısına yönelik bazı araştırmalara rastlanmıştır. Bir araştırmada, olgu-kontrol çalışmasıyla; ailesi tarafından “iştahsız” olarak tanımlanan çocukların büyüme ve gelişmesini, beslenmeyi etkileyen faktörleri ve iştahsızlık için risk faktörlerini incelenmiş ve özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerde yapılan beslenme hatalarının çocukların iştahsız olmasında önemli olduğunu ve bu konuda ailelere daha fazla destek olunması gerektiği vurgulanmıştır (Bıçlıoğlu ve ark., 2015). Yine bir ilkokulun bir, iki, üç ve dördüncü sınıflarında öğrenim gören 237 öğrenci ve onların ebeveynleriyle “ebeveynlerin çocuklarının beslenme ve kilo durumlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi” amaçlı bir araştırmada ebeveynlerin büyük bir bölümünün, çocuklarının kilo durumlarını yanlış olarak algıladığı saptanmıştır. Yapılan ölçümlerde aşırı kilolu olarak belirlenen çocukların ebeveynlerinin çocuklarını kilolu sınıfta görmemesi ve gelecekte de buna ilişkin bir endişe taşımamaları dikkat çekici bulgular olarak yorumlanmıştır (Arslan ve Şahin, 2017). Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan resimli çocuk kitaplarında yer alan ebeveynlerin, gerçekte de ebeveynlere yol gösterebileceği, bu nedenle bu döneme yönelik çocuk kitapları hazırlanırken ebeveynlerin algılarını da içeren öğelere yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

“Öğün sırasında çocuğa ve kendisine yönelik kızgınlık, yorgunluk, tahammülsüzlük gibi duygular hissetme” ile ilgili bulgulara dokuz kitapta yer verilmiştir. Özellikle “seçici yeme” gibi davranışlar gösteren çocuklar ebeveynlerinde kaygı ve anksiyeteye neden olabilmektedir (Mascola ve ark., 2014; Wright ve ark., 2007). Yine “iyi ebeveynlik” kaygısıyla çocuğa fazla yemesi için baskı uygulama, aşırı titiz ve kontrolcü olma gibi nedenler de ebeveyn ve çocuk arasında öğün zamanlarında çatışma yaratabilir (Doğan ve Ertem, 2005). Bu durumlara çocuk kitaplarında da rastlanması, çocukların korku, isteksizlik gibi duyguları yaşamalarına neden olabilir. Bu durumların kontrolsüz verilmesi aynı zamanda ebeveynlere de yanlış rehber olabilir.

Sadece bir kitapta “öğün zamanları dışında da çocuğa yemek verme” davranışı gözlenmiştir. Araştırmaya alınan 49 kitapta ise öğün zamanları haricinde çocuğa yemek verme davranışına rastlanmamıştır. Okul öncesi dönemde çocuklar düzenli ve sağlıklı bir beslenmeye gereksinim duyarlar.

Çocuğun her öğünde sofrada en az on dakika oturması teşvik edilmeli ve çocuk yemek yerken belli sınırlar dâhilinde özgür bırakılmalıdır. Çocuklar için ayrı öğün saatlerinden mümkün olduğunca kaçınmak ve erişkin ve çocuğun beraber yemek yemeye özendirilmesi sağlanmalıdır (Özmert, 2005). Bu araştırmada da sadece bir kitapta öğün saatleri dışında çocuğa yemek verilmesi, çocuk kitaplarının çocuklara ve ailelere doğru bir rehber olabileceğini gösterebilir.

Çocuğu korkutarak/tehdit ederek yemek yedirme davranışlarına yalnızca bir kitapta yer verilmiş, araştırmaya dâhil edilen 49 kitapta ise bu durum tespit edilmemiştir. Yine bir kitapta “çocuğun beslenme ve yeme alışkanlıkları nedeniyle çocuğa fiziksel/psikolojik şiddet” bulgusuna rastlanmıştır. Öğün zamanlarına dikkat ederek ve yeterli miktarda yemediği, etrafı kirlettiği, çok yediği için ya da başka nedenlerle çocuğa psikolojik baskı yapmak, bağırarak, korkutmak, zorla yedirmeye çalışmak, fiziksel şiddet uygulamak, cezalandırmak gibi davranışlar çocukta çok daha fazla olumsuz etkilere yol açmaktadır (Demiriz ve Dinçer, 2000). Araştırmaya dâhil edilen kitapların sadece birinde bu davranışlara rastlamak olumlu olarak değerlendirilse de şiddet içeren bulguların çocuk kitaplarında hiç yer almamasının daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çocuklara sağlıklı beslenme ve yeme alışkanlığı kazandırmada çocuk kitaplarından yararlanmak isteyen çocuklara ve ebeveynlere olumlu katkılar sağlayabilir.

Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan beslenme alışkanlıkları ve yeme davranışları konulu resimli öykü kitaplarının 19’unda “ebeveynin sözel olarak olumlu ikna tutumu sergilemesi” davranışı tespit edilmiş, 31 kitapta ise bu davranışların olmadığı görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarda sağlıklı beslenme ve yeme alışkanlığı oluşturmada rolü son derece önemlidir. Araştırmaya alınan 11 kitapta, “ebeveynin kahramana model olması” davranışına rastlanmıştır. Okul öncesi dönemde çocuğun sağlıklı bir beslenme alışkanlığı kazanmasında anne babanın tutarlılığı ve iyi bir rol model olması temel koşuldur, aksi takdirde çocuğun sağlıklı bir beslenme alışkanlığı ve yeme davranışı sergilemesi çok zordur (Merdol, 2017). Bu doğrultuda, çocuk kitaplarında da doğru beslenme alışkanlıklarıyla çocuğa model olan ebeveyn karakterlerinin yaygınlaşması, çocuğa olumlu davranışlar kazandırmada yardımcı olacaktır.

Araştırmaya alınan resimli öykü kitaplarından sekizinde ebeveynlerin “yemeği ödül aracı olarak kullanma” davranışı gözlenmiş, 42 kitapta ise bu durumla ilgili bulgular görülmemiştir. Çocuğun aile bireyleri ile aynı sofrada yediği ve herhangi bir teknolojik araç veya oyuncaktan yararlanmadan çocuğun yemeğini bitirerek sofradan kalkması, tipik olarak beklenen yeme davranışlarıdır. Yemek yedirmek için bir nesneden faydalanmak, çocuğa sevdiği herhangi bir şeyi ödül olarak sunmak, ısrar etmek çocuğun ekrana odaklandığı süreçte bilincinin yemekte olmadığı, sağlıksız bir beslenme alışkanlığına yol açmaktadır. Bu duruma benzer bir yeme davranışı olan bir çocuğun beklenen yeme davranışlarını kazanması oldukça güç olduğu düşünülmektedir (Öz, 2019). Çocuk kitaplarının çocuklara olduğu kadar ebeveynlere de rehber olabileceği düşünülürse, yemeği ödül olarak kullanma davranışının kitaplarda daha kontrollü, daha seyrek olması önerilebilir. Lisansüstü tezlerin yapıldığı bölümler incelendiğinde ise iki dilliliğin disiplinler arası bir çalışma olduğu görülmektedir. Doktora tezlerinde çocuk gelişimi başta olmak üzere eğitim programları ve yönetimi ve İngiliz dili eğitimi bölümlerinden araştırmalar yapılmıştır. Yüksek lisans tezlerinde ise başı okul öncesi eğitimi çekmekle beraber bunu İngiliz dili eğitimi ve psikoloji bölümleri takip etmektedir. Bu çalışma, Agvan & Dönger’in (2016) de çalışmalarında belirttiği gibi iki dilliliğin disiplinler arası bir araştırma haline geldiğini ve her disiplinin iki dillilik olgusunu kendi çerçevelerinden izlediklerini göstermektedir. Li

(2015) de iki dillilikle ilgili disiplinler arası çalışmaların birden fazla dil öğrenmeden sorumlu bilişsel ve sinirsel mekanizmaların daha derin anlaşılmasını sağlayacağını belirterek iki dilliliğin bilişsel bilim, eğitim, psikoloji ve sinirbilime sunacağı çok şey olduğunu belirtmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak, Türkiyede de okul öncesi dönemde iki dillilikle ilgili disiplinler arası çalışmaların beraber yapıldığı araştırmaların yapılması yarar sağlayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak erken çocukluk döneminde bulunan çocuklar ve aileleri için hazırlanmış beslenme ve yeme davranışlarını konu alan resimli öykü kitaplarının büyük bir çoğunluğunda tüm besin gruplarına yer verildiği görülmüştür. Kitapların çoğunda öğün olarak “tüm öğünlere” yer verilmiş, yine kitapların birçoğunda “beslenme ve yeme probleminin olmadığı” görülmüştür. “Gelişim dönemlerine uygun yeme” en sık rastlanan olumlu yeme davranışyken “yanlış besin tercihleri” en sık tespit edilen olumsuz davranışlardandır. Çocuk kitaplarının çoğunda ebeveyn figürü olarak “anne” yer almaktayken, ebeveynin çocuğun beslenmesine yönelik algısı hakkında bilgi çoğu kitapta yer almamaktadır. Araştırmaya alınan kitapların çoğunda “öğün sırasında çocuğun yetersiz beslenmesinden dolayı çocuğa ve kendine öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı” gibi durumlar tespit edilmemiş, yine kitaplarda öğün zamanı dışında çocuklara yemek verme davranışına rastlanmamıştır. Çocuğu korkutarak/ tehdit ederek veya fiziksel/psikolojik şiddet uygulayarak yedirme davranışına sadece bir kitapta yer verildiği görülmüş, kitapların çoğunda ebeveynin “sözel olarak olumlu ikna tutumu” sergilemediği saptanmıştır. 39 kitapta ebeveynin model olmasına rastlanmazken, 11 kitapta da yemeğin ödül olarak kullanılması davranışına rastlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bu bulgular doğrultusunda;

- Resimli öykü kitaplarında, süt ve süt ürünlerinin vurgulanması arttırılabilir.
- Resimli öykü kitaplarında tüm öğünlerin önemine dikkat çekilebilir.
- Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan beslenme alışkanlıklarını ve yeme davranışlarını konu alan resimli öykü kitaplarında, DSM-V tanı grubunda yer alan diğer beslenme bozukluklarına da uygun biçimde yer verilebilir.
- Resimli öykü kitaplarında kahramanların olumlu beslenme alışkanlıkları ve yeme alışkanlıkları vurgulanabilir.
- Beslenme alışkanlıklarını ve yeme davranışlarını konu alan resimli öykü kitaplarında kahramanların olumsuz beslenme alışkanlıklarına dikkat çekilse de olumlu bir davranışla sonuçlanması sağlanabilir.
- Resimli öykü kitaplarında “baba” karakteri yaygınlaştırılabilir, baba karakterine de çocuğun beslenme alışkanlıklarıyla ilgili roller verilebilir.
- Kitaplarda yer alan ebeveynlerin kahramana model olması, sağlıklı beslenme ve yeme alışkanlıklarını vurgulaması arttırılabilir.
- Çocuk kitaplarının hazırlanışında çocuk gelişimi uzmanlarından, psikologlardan, beslenme ve diyetetik uzmanlarından destek alınması sağlanabilir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2016). *Okul öncesi çağ çocuklar için aile katılımı beslenme eğitim modelinin geliştirilmesi ve çocukların beslenme bilgi ve davranışları üzerine etkisinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Arslan, F., Ercan Şahin, N. (2017). Ebeveynlerin çocuklarının beslenme ve kilo durumlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 20- 28.
- Ataman, Ü. (2009). *Okul öncesi beslenme eğitiminde çocuktan çocuğa eğitim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Barnes, J.L., Warren, C.A. (2017). Development of food group books for three- and four-year-old children. *Family-Consumer Sciences*, 45(3), 272-284.
- Bencik Kangal, S., Karaarslan, A., Arslan, S. (2018). Okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarında yer alan baba figürünün incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 18-31.
- Bıçlıoğlu, Y., Eliaçık, K., Astarçioğlu, G., Sarıtaş, S., Bakiler, A.R. (2015). Ebeveynler haklı mı? İştahsız çocukta risk faktörlerinin ve büyümenin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 5(2), 95-100.
- Büyükbakkal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 31-44.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demiriz, S., Dinçer, Ç. (2000). Okul öncesi dönem çocuklarının öz bakım becerilerinin annelerin çalışıp çalışmama durumuna göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 58-65.
- Doğan, D.G, Ertem, İ.Ö. (2005). Bebeklik ve erken çocukluk döneminde yeme sorunları: İ.Ö. Ertem (Ed.), *Gelişimsel Pediatri*, içinde (s. 229-246). Ankara:Çocuk Hastalıkları Araştırma Vakfı.
- England, J.L, Linchey, J., Madsen, K.A., Patel, A.I. (2015). Reach out and eat: food and beverages depicted in books for preschoolers. *Clinical Pediatrics*, 54(13), 1257-1264.
- Goldman, J.A., Descartes, L. (2016). Food depictions in picture books for preschool children: Frequency, centrality, and affect. *Appetite*, 96, 203-208.
- Gürşimşek, I., Günay, D. (2005). Çocuk kitaplarında cinsiyet rollerinin işlenişinde kullanılan dilsel ve dildışı göstergelerin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 53-63.
- Jung, S.A., Lee, K.A. (2007). Effects of a nutrition education program using children's books on elementary school students' food preferences and eating behavior. *J Korean Soc Food Sci Nutr*, 36(9), 1161-117.
- Kadıoğlu, B.U. (2019). Okul öncesi dönemde çocuğun beslenmesi. H. Özlü (Ed.), *Çocuk beslenmesi* içinde (s.151-170). Erzurum: Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kano, M., Tanı, Y., Ochi, M., Sudo, N., Fujiwara, T. (2020). Association between caregiver's perception of “good” dietary habits and food group intake among preschool children in Tokyo, Japan. *Frontier in Pediatrics*, 7, 554.
- Kantarıcı, D., Angın, E. (2018, Ekim). *Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik bıkaye kitaplarında yer alan beslenme kavramlarının incelenmesi*. IV. Uluslararası Çocuk Gelişimi Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında “karakter” kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Kobak, C., Pek, H. (2015). Okul öncesi dönemde (3-6 Yaş) ana çocuk sağlığı ve anaokulundaki çocukların beslenme özelliklerinin karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 42-55.
- Küçükkömürler, S. (2017). Okul öncesi dönemdeki çocuğun beslenmesi. M. Arlı., N. Şanlıer., S. Küçükkömürler, M. Yaman. (Eds.), *Anne ve çocuk beslenmesi* içinde (s.171-192). Ankara: Pegem Akademi.

- Mahan, L.K., Escott-Stumpt, S., Raymond, J.L. (2012). *Krause's food & the nutrition care process*. America: Elsevier Health Sciences.
- Mascola, A.J, Bryson, S.W., Agras, W.S. (2010). Picky eating during childhood: a longitudinal study to age 11 years. *Eat Behavior*, 11, 253-7.
- Merdol, K.T. (2017). Okul öncesi dönem eğitimi veren kişi ve kurumlar için beslenme eğitimi rehberi. Ankara: Hatipoğlu.
- Moya, M, Exposito, F., Ruiz, J. (2000). Close relationships, gender and career salience. *Sex Roles* 42 (9-10),825-846.
- Owen, L.H., Kennedy, O.B., Hill, C., Houston-Price, C. (2018). Peas, please! Food familiarization through picture books helps parents introduce vegetables into preschoolers' diets. *Appetite*, 128(1), 32-43.
- Öz, N.S. (2019). *Tipik gelişen ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların yeme davranışları ve ebeveynlerin yemek zamanı tutumlarının arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özmert, E.N. (2005). Erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi-I: Beslenme. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 48, 179-195.
- Pekşen Akça, R., Baran, G. (2018). Çizgi filmlerin Türk kültürüne ait özellikler açısından incelenmesi: "pepee örneği". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 215-224.
- Prado, E., Dewey, K. (2012). Nutrition and brain development in early life. *AC&T Technical Brief*, 4, 1-14.
- Ray, C., Maatta, S., Lehto, R., Roos, G., Roos, E. (2016). Influencing factors of children's fruit, vegetable and sugar-enriched food intake in a Finnish preschool setting – Preschool personnel's perceptions. *Appetite*, 103(1), 72-79.
- Rideout, V.J. (2013). Zero to eight: Children's media use in America 2013. San Francisco, CA: Common Sense Media. Erişim Tarihi: 12/03/2020, <https://www.commonsensemedia.org/research/zero-to-eight-childrens-media-use-in-america-2013>
- Samour, P., King, K. (2012). Pediatric nutrition. Unites Kingdom: Jones & Bartlett Learning Publishers.
- Sıpçık, S., Tat, A., Günay, O., Öztürk, A. (2019). Çizgi filmlerde obezite ile ilgili tutum ve davranışların sıklığı. 3.International 21.National Public Health Congress, 3.International 21.National Public Health Congress, General Papers.
- Szeremy, Y. (2018). *Sağlık temasını içeren Türkçe ve yabancı dillerdeki çocuk kitaplarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tabak, R.G., Tate, D.F., Stevens, J, Riz, A.M.S., Ward, D.S. (2012). Family ties to health program: A randomized intervention to improve vegetable intake in children. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 44(2), 166-171.
- Throop, E.M., Skinner, E.C., Perrin, J.A., Steiner, M.J. (2014). Pass the popcorn: "obesogenic" behaviors and stigma in children's movies. *Obesity*, 22(7), 1694-1700.
- Ünal R.N., Besler, H.T. (2008). Beslenmede sütün önemi. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayın.
- Ünver, Y., Ünüsan, N. (2005). Okulöncesinde beslenme eğitimi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 529-52.
- Veziroğlu, M., Gönen, M. (2012). Resimli çocuk kitaplarının MEB okul öncesi eğitim programı'ndaki kazanımlara uygunluğunun incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 226-238.
- Wright, C.M., Parkinson, K.N., Shipton, D., Drewett, R.F. (2007). How do toddlers eating problems relate to their eating behavior, food preferences, and growth? *Pediatrics*, 120, 1069-75.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yorulmaz, B. (2013). Pepee çizgi filminin din ve değerler eğitim açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(24), 438- 448.
- Yükselen, A.İ. (2013). Yaş gruplarına göre çocuk kitapları. M. Gönen (Ed). Çocuk edebiyatı içinde (s.100). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Ziesmann, A., Kiflen, R., Rubeis, V.D., Smith, B.T., Maguire, J.L., Birken, C.S., Anderson, L.N. (2019). The association between early childhood and later childhood sugar-containing beverage intake: a prospective cohort study. *Nutrients*, 11(10), 2338.

Üniversite Öğrencilerinin Duygusal İhmal Kavramına İlişkin Metaforik Algılar

Araştırma Makalesi / Research Article

 Fatma ÖZSERT, Başkent Üniversitesi

 Eda Aslı ÖZDEMİR, Projemiz Hayat Derneği

 Mine KAZAK, Bağımsız Araştırmacı

 Figen ÇOK, Başkent Üniversitesi

Öz

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin metaforlar aracılığıyla “duygusal ihmal” konusunu nasıl kavramsallaştırdıklarını ortaya koymak amacıyla. 2021-2022 eğitim öğretim yılı güz dönemi içinde bir vakıf üniversitesinin farklı bölüm, program ve sınıflarında öğrenim gören, ulaşılabilir örnekleme yoluyla, gönüllü katılım sağlayan öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin görüşleri araştırmacıların geliştirdiği açık uçlu sorudan oluşan bir anket formu ile çevrimiçi uygulamalarla toplanmış, veriler içerik analizi ile nitel olarak değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; metaforlar insan, hayvan, bitki, cansız varlıklar, eylem/süreç kategorilerine ayrılmıştır. Öğrencilerin metafor benzetmelerinde “öksüz/yalnız/karanlıkta kalan çocuk”, “terk edilen evcil hayvan”, “sulanmayan/kurumuş bitki”, “terk edilmiş köy”, “duvar”, “deniz” metaforlarını daha çok kullandıkları dikkat çekmektedir. Öğrencilerin duygusal ihmal anlatan metafor benzetmelerini kategorilere ayırmanın ötesinde, bu benzetmelerin nedenlerine de bakılmış, metaforları seçme nedenleri; “yeterli ilgi ve sevgi göstermeme”, “çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması”, “reddedilme/dışlama/yok sayma/görmezden gelme”, “yalnız bırakılma”, “destek olmama/yeteneklerin desteklenmemesi”, “yoksunluk/eksiklik/engellenme”, “duygusal ve fiziksel istismara eşlik eden duygusal ihmal”, “korku/tedirginlik, karşı koyamama/çaresizlik” ve “tutarsızlık” temaları altında toplanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde üniversite öğrencilerinin duygusal ihmal metaforlarına benzetme nedenlerinin alanyazın ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin duygusal ihmal kavramını nasıl tanımladıkları ve anlamlandırdıklarına ilişkin bir bakış açısı sunan bu çalışma gelecek araştırmalar için bir temel oluşturma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler

İhmal,
duygusal ihmal,
metafor,
üniversite öğrencileri.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 07.11.2022

Kabul Tarihi: 24.12.2022

E-Yayın Tarihi: 28.12.2022

Metaphorical Perceptions of University Students on the Concept of Emotional Neglect

Abstract

This research is to reveal the ideas of university students on the concept of "emotional neglect" and how they conceptualize the issue of "emotional neglect" through metaphors. The study group of the research consists of 106 students studying in different departments, programs and grades of a foundation university in the Fall semester of the 2021-2022 academic year. The sample of university students were reached through convenience sampling and they participated voluntarily. The opinions of the participants were collected with a questionnaire consisting of open-ended questions developed by the researchers. The data obtained were evaluated with content analysis, which is a qualitative research method. According to the findings of the research; metaphors are classified in the categories of human, animal, plant, inanimate objects, action/ process. It is noteworthy that the students mostly use the metaphors of orphan/lonely/child in the dark, left pet, unwatered / dried plant, abandoned village, wall, and sea while choosing metaphors. According to the research findings, the reasons for students choosing metaphors describing emotional neglect; not showing enough care and love, not meeting the child's basic needs, rejection / exclusion / ignoring, being left alone, lack of support, lack of support of abilities, emotional neglect accompanying emotional and physical abuse, fear/anxiety, inability to resist /helplessness and inconsistency are given under the themes. When the results are examined, it is seen that university students' reasons for associating emotional neglect with metaphors are similar to the literature. The research provides a perspective on how university students define and make sense of the concept of emotional neglect. Therefore, this study has potential to serve as a basis for future studies.

Keywords

Neglect,
emotional neglect,
metaphor,
university students.

Article Info

Received: 11.07.2022

Accepted: 12.24.2022

Online Published: 12.28.2022

Atıf (How to cite)

Özsert, F., Kazak, M., Özdemir, E.A ve Çok, F. (2022). Üniversite öğrencilerinin duygusal ihmal kavramına ilişkin metaforik algıları. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(10), 69-85.

Sorumlu Yazar: Fatma Özsert, fbalabanli@baskent.edu.tr

Giriş

Döllenme ile başlayan yaşam yolculuğunda genler çevrenin etkisi ile şekillenmekte, adım atılan her yaşam döneminde yerine getirilen gelişim görevleri bir sonraki döneme izlerini taşıyarak kişiliği oluşturmaktadır. Sağlıklı bireyler yetiştirmenin ön koşullarından biri de ebeveynlerin çocuklarının duygularını anlayabilmesi; ihtiyaçlarını fark edebilmesidir. Bağlanma, insanların birbiri ile kurduğu, uzun süreli olan ve zamanla gelişen derin duygusal bir bağ olarak tanımlanmaktadır (Bowlby, 1969). Çocukluk ihtiyaçlarının nasıl karşılandığıyla ilgili olan bu bağ ebeveynlerin yaklaşımları ile ilgilidir. Ebeveynlerin çocuklarının duygusal ihtiyaçlarının farkına varması, çocuklarının ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılaması ve gerekli özeni göstermesiyle bu bağ güvenli bağlanmaya dönüşür (PUAM Aile Çalışmaları Birimi). Başarılı çocuk gelişimi, yaşamın ilk yıllarında güvenli bağlanmaya bağlıdır (Ainsworth ve diğerleri, 1978).

Çocukluk döneminde gelişim ihtiyaçlarının eksik bırakılması ve görmezden gelinmesi sonraki yıllarda karşımıza sorunlar olarak çıkabilmektedir. En ciddi uzun vadeli gelişimsel yetersizliklerin çoğu çocuk istismarından çok ihmalden kaynaklanmaktadır (Cantwell, 1997). Her gelişim döneminin bir sonraki dönemi etkilemesi sonucunda yetişkin döneminin davranışları çocukluğun izlerini görünmez bir güç olarak içinde saklar (Webb, 2018). Çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışlar ülkemizde de yaygın bir sorundur. Çocuğun sadece bedeni üzerinde değil, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişiminde de olumsuz etkiler bırakmakta, bu olumsuz etkiler yetişkinlik dönemine yıpratıcı duygular olarak taşınmaktadır (Öztürk, 2020).

Çocuk ve ergen gelişiminde ebeveyn davranışlarının etkileri son yıllarda yapılan araştırmalarda yaygın bir şekilde incelenmekle (Sümer ve diğerleri, 2010; Peker ve Kağızmanlı, 2018) birlikte çocuk gelişimini olumsuz etkileyen duygusal ihmalin yeterince ele alınmadığı dikkati çekmektedir (Toker ve Çapan, 2018). Çocuk ihmal ve istismar davranışlarının farklı biçimleriyle birlikte görülen duygusal ihmalin de yaşam boyunca kalıcı izler bıraktığı düşünüldüğünden, sağlıklı toplumlar için ele alınması zorunlu konulardan biri olarak görülmektedir.

Çocukluk dönemi ihtiyaçlarının karşılanmaması “ihmal” kavramı ile açıklanabilir. İhmal, bir ebeveynin çocuğun gelişimi için gerekli sağlık, eğitim, duygusal gelişim, beslenme, barınma ve güvenli yaşam alanlarından birini veya birkaçını -aile sağlayabilecek durumda iken- sağlamadaki başarısızlığını ifade eder ve ihmal, yalnızca aile veya bakıcı için makul kaynakların mevcut olduğu durumlarda meydana gelebileceği için yoksulluk koşullarından farklıdır (WHO, 2002). İhmal kavramı fiziksel ihmal, eğitimsel, tıbbi, psikolojik veya duygusal ihmal başlıkları altında incelenebilir. Duygusal ihmal çocuğun en temel ihtiyaçlarından olan sevginin, ilgi ve değer gösterilmemesi ile tanımlanabilir (Erickson ve Egeland, 2002; Polat 2001; Yavuzer 2016).

Polat (2001), çocuğun temel gereksinimlerini çocuğun tehlikeli durumlardan korunması, dokunulma, uyarılma, kendini değerli görme, çocuğu olumlu ve gerçekçi beklentilerle yönlendirme, sosyalleşme başlıkları altında toplamakta, çocuğun bu gereksinimlerinin karşılanmamasını da duygusal ihmal olarak tanımlamaktadır. Iwaniec (2003) ise duygusal ihmali; çocuğun benlik saygısını zedeleyen, başarı duygusunu ve aidiyet duygusunu azaltan, sağlıklı ve güçlü gelişimini engelleyen ve çocuğun iyi oluş düzeyini olumsuz yönde etkileyen düşmanca veya kayıtsız ebeveyn davranışları olarak açıklamaktadır.

Yapılan incelemelerde duygusal ihmal kavramının bir ayırım yapılmadan genel olarak duygusal istismar kavramı ile aynı başlık altında ele alındığı dikkati çekmektedir (Glaser, 2002; Bakır ve Kapucu, 2017). Duygusal ihmal çocuk istismarının diğer biçimleriyle yüksek oranda birlikte görülmekle birlikte duygusal ihmalin zayıf zihinsel ve fiziksel sağlık sonuçları üzerindeki bağımsız etkileri nadiren araştırılmakta ve iyi anlaşılmamaktadır (Mbutitia ve Adeli, 2020). Çocuğun beyin gelişiminde (De Bellis, 2005) ve duygusal gelişiminde ciddi ve kalıcı olumsuz etkilere yol açan duygusal istismar, ebeveyn ya da çocuğun hayatındaki diğer yetişkinler tarafından çocuğa uygulanan duygusal yönden örseleyici söz ve davranışlardır (Fırat ve diğerleri, 2016). Duygusal ihmal ise, çocuğa yeterince ilgi ve şefkat göstermeme, çocuğu sevgiden mahrum bırakma durumudur (Taner ve Gökler, 2004). Bazı kaynaklarda duygusal istismarın kasıtlı ebeveyn davranışları, duygusal ihmalin ise kasıtlı olmayan, farkına varılmadan yapılan ebeveyn davranışları şeklinde bir ayırım yapılarak tanımlandığı görülmektedir (Iwaniec, 2003). Öztürk (2020) ihmal ve istismarı birbirinden ayırt ederken, istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir eylem olduğunu vurgular. Çocukluk döneminde yaşanan duygusal ihmalin yetişkinlik hayatlarına taşındığı ve öz imajlarını, benlik saygılarını ve zihinsel sağlıklarını etkilediği vurgulanır (Mbutitia ve Adeli, 2020).

Duygusal ihmale maruz kalan çocukların büyük çoğunluğunun, fiziksel anlamda kusursuz bir özenle büyütüldüğü, fakat yetişkin olduğunda yaşadığı bazı sorunlar nedeni ile fark edildiği, çocuk için söylenmiş olanlardan ziyade söylenmeyen, gözlenmeyen, hatırlanmayan şeylerin duygusal ihmal olduğu ifade edilebilir. Duygusal olarak ihmalkâr ebeveynler genel olarak duygulara karşı göz yumma eğilimindedir, çocuklarını duygusal ihmal ettikleri konusunda hiçbir fikirleri olmayabilir (Webb, 2021). Duygusal ihmale neden olan ana baba tutumları da eylemin yapılmaması sonucu, çocuğa zarar veren davranışları kapsamaktadır (Öztürk, 2007). Webb (2018), duygusal ihmalin görünmez olduğunu ve nadiren fiziksel veya görünür işaretleri olduğunu belirtir. Jacobsen (2012) duygusal ihmalin ebeveyn davranışları ve çocuğun özellikleri ile ilgili olduğuna dikkat çeker. Duygusal olarak daha güçlü çocuk daha az etkilenirken, aynı ebeveyn davranışlarına kırılgan olan çocuk farklı tepkiler verebilir.

Duygusal olarak ihmalkâr ailelerde büyüyen bireyler, ailelerinde bir şeylerin yanlış olduğunu hissedebilirler, ancak bunun ne olduğu hakkında hiçbir fikirleri olmayabilir. Duygusal olarak ihmalkâr bir ailede; aile içindeki bağları ve sıcaklığı tatlandırması gereken duygular göz ardı edilmektedir. Beyazova ve Şahin (2011) duygusal ihmalin açıklamasını yaparken; çocuğa sevgi ve ilgiyi yetersiz gösterme, başarılarını ödüllendirmeme, yeteneklerini desteklememe, denetimden yoksun bırakma, okula göndermeme, isteklerine kayıtsız kalma, çocuğu dışlama, yok sayma gibi eylemleri tanımladığı görülür.

Duygusal İhmal İle İlgili Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Yapılan araştırmalarda duygusal ihmal kavramının ihmal/ istismar ile birlikte ele alındığı; bu kavramları ayırıştırma gereği duyulmadığı görülmektedir (Göğebakan, 2018; Sarı ve diğerleri, 2016). Bu kavramların çocuk gelişiminde farklı boyutlarda etkisi göz önüne alınarak ele alınması ve incelenmesi ihtiyacı olduğu değerlendirilmektedir. Aşağıda Türkiye’de ihmal ve istismar ile ilgili yapılan, kapsamında duygusal ihmal kavramına yer verilen, zaman zaman ihmal ve duygusal kavramlarının iç içe girdiği araştırmalara yer verilmiştir.

Yapılan araştırmalar ihmal, duygusal ihmal kavramına ilişkin farklı meslek gruplarında çalışanların yeterince bilgi sahibi olmadığını, bu konuda eğitimlerin verilmesinin faydalı olacağını göstermektedir. Sağlık çalışanları ile yapılan araştırmalarda çocuk ihmali konusundaki farkındalıklarının yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir (Gölge ve diğerleri, 2012; Demir, 2012; Metinyurt ve Yıldırım-Sarı, 2016; Şan ve diğerleri, 2019; Yükseler 2020; Aktaş-Altınsu 2004). Öğretmenlerin de çocuk ihmalini tanımlama konusunda kendilerinden emin olamadıkları bulgulanmıştır. (Tugay, 2008). Bedir (2018), okul öncesi öğretmenlerle yaptığı çalışmada çocuk sahibi olanların istismar ve ihmal davranışlarına ilişkin farkındalıklarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Okul öncesi öğretmen adaylarına verilen destek eğitimleri ile duygusal ihmal ve istismara ilişkin bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının olumlu yönde geliştiği gözlenmiştir (Kanak, 2015). Üstündağ (2020) bazı meslek grupları (doktor, çocuk gelişimci, avukat, psikolog, asker/polis, öğretmen) ile yaptığı araştırmada duygusal ihmal ve istismarla ilgili düşüncelerinin meslek gruplarına göre genel anlamda çok farklılık göstermediğini, bununla birlikte çocuk gelişimcilerinin diğer gruplardan daha iyi olduğunu, çocuklarla farklı meslek gruplarında çalışanların, istismar ve ihmal durumlarına ilişkin ortak fikir birliği geliştirmelerine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Duygusal ihmal kavramına ilişkin bu araştırmalar da göstermektedir ki duygusal ihmal kavramına ilişkin toplumun farkındalık kazanmasına ihtiyacı vardır. Bu bağlamda ihmal davranışları içinde ele alınan duygusal ihmalin de tanımlanmaya çalışıldığı ve çocukluk duygusal ihmalinin çocuk üzerinde bıraktığı izleri gösteren çalışmalar da mevcuttur. Dallar Bilge ve arkadaşları (2013) yoksulluk sınırının altında gelir düzeyi olan aileler ile yaptığı araştırmada; ailenin ilgisiz olması, eğitim beslenme, temizlik ihtiyaçlarının engellenmesi eylemlerini ihmal kavramı içinde ele almıştır. Güler ve diğerleri (2002) annelerin % 93' ünün çocuklarını duygusal istismar/ihmal ettiklerini ortaya koymuş, duygusal istismar ve duygusal ihmal kavramını annenin sevdiğini belli etmemesi, bağırma ve azarlaması, çocuklarını evde yalnız bırakması, korkutması, tehdit etmesi, kötü söz söylemesi, evde çocuk yokmuş gibi davranması, odaya kapatması, ellerini ve ayaklarını bağlaması başlıkları altında toplamıştır.

Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları üzerinde çocukluk döneminde yaşanan ihmal ve istismar yaşantılarının rollerini inceleyen Kalyon ve Yazıcı (2020) araştırmaya katılanların yarısından fazlasının (%53) bir veya daha fazla çocuklukta istismar veya ihmal yaşantısına sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çocukluk döneminde maruz kalınan ihmal/ istismar davranışları, bireyin kendisi ve çevresi ile ilgili algılarında çarpıtmalar geliştirmesine yol açabilir (Cukor ve McGinn, 2006). Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada; çocukluk çağı travmaları ve depresif belirtiler ile duygusal istismar ve duygusal ihmal arasında ilişki olduğu bulgulanmış, aleksitimi, bağlanma örüntüleri, yetişkinlikteki depresif belirtiler arasındaki ilişkide önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur (Şenkal ve Işıklı, 2015).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde duygusal ihmalin kavramsal düzeyde nasıl algılandığına ilişkin farklı araştırmaların yapılmasının ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Türkiye’de Yapılan Metafor İle İlgili Araştırmalar

Bu araştırmada duygusal ihmal kavramını kavramsallaştırırken metaforlardan yararlanıldığından metaforlarla ilgili araştırmalara da bakılmıştır. Metaforlar, son zamanlarda sosyal bilimler alanında sıkça

başvurulan nitel veri toplama tekniklerindedir. Bir kavram veya bir terimin belirli bir benzerliğini ifade etmek amacıyla metaforlardan yararlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bir olguyu/kavramı/nesneyi vb. başka terimlerle açıklamamıza metaforlar yardım eder, muğlak olan, soyut sözcükler anlaşılması daha kolay, daha somut kavramlar yoluyla yeniden yapılandırılır. Metaforlar yoluyla bilinmezler “bilinir”, tecrübeler yoluyla açıklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Metaforlar, duyguları çevirmek için bilişsel bir araçtır. Metaforlar ifade edilmek isteneni daha az sözcükle, daha vurgulu biçimde ortaya koymamıza yardımcı olur, düşünceleri yansıtır, şekillendirir, böylece insan davranışlarına yön verir (Strenski, 1989).

Alanyazında metaforlar kullanılarak sosyal bilimlerde eğitim, yönetim, çocuk gelişimi gibi farklı disiplinlerde çok sayıda araştırmalar yapıldığı görülmekle birlikte duygusal ihmal kavramına ilişkin araştırmalara rastlanmamış, yok denecek kadar az sayıda istismar kavramına ilişkin metaforik araştırmaların yapıldığı görülmüştür. Uysal-Bayrak (2019a) okul öncesi öğretmenliği programında okuyan öğretmen adaylarının çocuk istismarı kavramına yönelik algılarını metaforlarla incelemiş, budama, afet ve karanlık kategorilerinin içinde en fazla metafor barındıran kategoriler olduğunu, bu kategorilerin bir bütün olarak düşünüldüğünde en çok geliştirilen metaforların “kararmış gelecek” ve “koparılan çiçek” olarak sayılabileceğini açıklamıştır. Uysal-Bayrak (2019b); anne-babaların “çocuk istismarı” kavramına ilişkin algılarına yönelik metaforları da ayrıca incelemiş ebeveynlerin en çok kıyamet, katliam, kanser ve kabuk tutmayan yara metaforlarını geliştirdiklerini ortaya koymuştur.

Duygusal ihmal kavramı çocuğun gelişimini önemli ölçüde etkilemekte ve görünmez bir güç olarak yetişkin hayatına girmektedir. Duygusal ihmal, üniversite öğrencileri gibi “yüksek işlevli” bireyler arasında etkilerini farklı biçimlerde göstermektedir (Wright ve diğerleri, 2009). Bu kavrama ilişkin anlam karmaşası da duygusal ihmali tanımamızı ve zararlarını önlememizi engelleyen diğer bir etkendir. Çocukların korunması herkesin görevidir, sosyal sorumluluğudur. Duygusal ihmal konusunda daha çok bilgilenebilir ve veriye dayalı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu dikkati çekmektedir. Bu araştırma üniversite öğrencilerinin “duygusal ihmal” kavramına ilişkin düşüncelerini metaforlar aracılığıyla “duygusal ihmal” konusunu nasıl kavramsallaştırdıklarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada bir vakıf üniversitesine devam eden öğrencilerin duygusal ihmali metaforlar aracılığıyla kavramsal düzeyde nasıl algıladıklarını ortaya koymak amacı ile nitel bir araştırma yapılmış, olgubilim araştırma deseninden yararlanılmıştır. Bu araştırma deseni yüzeysel olarak farkında olduğumuz ve ayrıntılı olmayan bir anlayışla tam anlamını kavrayamadığımız olgulara odaklanmakta, araştırma için uygun bir zemin hazırlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu kapsamda araştırma deseninde üzerinde odaklanılan olgu; bir vakıf üniversitesine devam eden öğrencilerin duygusal ihmali metafor yardımı ile kavramsal düzeyde nasıl algıladıkları olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma 2021-2022 eğitim- öğretim yılı güz dönemi içinde bir vakıf üniversitesinin farklı bölüm, program ve sınıflarında öğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrenciler alındığından kolay ulaşılabılır örnekleme yolu seçilmiştir. Kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi, mevcut olan, ulaşması hızlı ve kolay toplanır olan öğelere dayanır (Baltacı 2018). Araştırmaya gönüllü olarak farklı bölüm ve sınıflardan 13 erkek, 93 kadın olmak üzere toplam 106 öğrenci katılmıştır.

Anket sorusu ile sınıf ve cinsiyet bilgileri de alınmış, ancak çok geniş bir dağılım gösterdiğinden araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin dağılımı şöyledir; hazırlık sınıfından 1, birinci sınıflardan 27, ikinci sınıflardan 41, üçüncü sınıflardan 18, dördüncü sınıflardan 17 ve altıncı sınıflardan 2 kişi araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Bu dağılıma bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun kadın, bir ve ikinci sınıfa devam eden öğrencilerden olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Katılımcıların görüşleri araştırmacıların geliştirdiği bir açık uçlu sorudan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Bu bağlamda katılımcılardan; “Duygusal ihmal kavramını canlı, cansız varlıklara benzettiğinizde nasıl tanımlarsınız, aşağıdaki cümle şeklinde yanıtlayınız. Örn; Duygusal ihmal .....gibidir/benzer. Çünkü ..... şeklinde görüşlerini yazılı olarak ifade etmeleri istenmiştir. Araştırmada metaforik algıyı ölçmek için metafor ile kaynağı arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek amacıyla “gibi” kavramına, üretilen metaforların gerekçelendirilebilmelerine olanak sağlamak için “çünkü” kavramına yer verilmiştir (Çoğaltay ve Aras, 2018).

Verilerin Toplama Süreci

Araştırma kapsamında ilgili üniversitenin Etik Kurulundan izin alınmıştır. Veriler öğrencilere üniversiteden kendilerine araştırmaya katılımın gönüllü olduğu ve bilgilerin bilgi koruma kanunu kapsamında gizli kalacağı bilgisini veren bilgilendirme mesajının ve anket formunun e-posta yolu ile iletilmesi sonucunda toplanmıştır. Anket formu katılımcıların görüşlerini almak için araştırmacıların geliştirdiği açık uçlu sorudan oluşmakta ve açıklayıcı örnek (veri toplama aracında görüldüğü gibi soruyu nasıl cevap verecekleri örneklendirilerek) içermektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma 2021-2022 güz döneminde bir vakıf üniversitesinin çevrimiçi yöntemlerle ulaşılmış, araştırmaya gönüllü katılmayı kabul eden farklı bölüm, program ve sınıflarında öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizine uygun olarak katılımcıların anket formunda bulunan soru ile ilgili olarak geliştirdikleri metaforlar ve verdikleri yanıtlar verilerin kodlanması, kategorilerin oluşturulması, verilerin kodlara ve kategorilere göre düzenlenmesi basamaklarını takip ederek analiz edilmiştir (Şimşek ve Yıldırım 2021; Çoğaltay ve Aras 2018; Güneş ve Fırat 2016; Akbaba ve Apaydın, 2013).

Verilerin Kodlanması: Birinci aşamada her katılımcı için ayrı ayrı kod numarası verilmiştir. Görüşme formuna verilen yanıtlar “metafor” ve “açıklama” başlıkları altında toplanmıştır. Verilerden elde edilen anlamlı bölüm kavramsallaştırılırken ya da kodlanırken, anlamı en iyi şekilde yansıtabilecek şekilde bir kavram bulunmaya çalışılmış, excel tablosunda alfabetik sıraya dizilmiştir. Kodlama yapılırken verinin niteliği göz önüne alınmış, benzetme nedenlerinin açıklanmadığı araştırma için analize uygun olmayan metaforlar değerlendirmeye alınmamıştır. Kodlamaya ilişkin örnek Tablo 1’de verilmiştir. Kodlama, kategorilerin oluşturulması, verilerin kategorilere göre düzenlenmesi iki psikolojik danışman tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Verilerin Kodlanması

Kod no	Metafor	Açıklama	Kodlama
Ö14	Çiçek	Görmezden gelindiği zaman solarlar.	Çiçek, Görmezden gelmek Solmak

Kategorilerin oluşturulması: Kodlanan veriler ortak özelliklerine göre sınıflandırılarak kategoriler oluşturulmuştur. Katılımcıların anket formunda yer alan soruya ilişkin metafor benzetmeleri belli temalar altında toplanmış, benzetme nedenleri göz önüne alınarak benzerlikleri saptanarak ortak yönleri dikkate alınmış ve ortak başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Verilerin Kodlara ve Kategorilere Göre Düzenlenmesi: Bu aşamada veriler, ortaya çıkan kodlara ve kategorilere göre düzenleme yapılarak, birbiri ile ilişkili olan ve ortak kodlar bir araya getirilerek düzenleme yapılmış, ulaşılan sonuçlara göre duygusal ihmale ilişkin metaforların vermek istediği mesajlar nedenleri açısından değerlendirilerek farklı temalarda kavramsal kategorilere ayrılmıştır.

Bulgular iki psikolojik danışma uzmanı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek gözden geçirilmiş ve gerçekçi bulunmuştur. Bulguların kendi içinde tutarlılığını sağlamak amacıyla temaları oluşturan kavramların hem kendi aralarında hem de diğer temalarla olan tutarlılığına bakılmış, anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir.

İki psikolojik danışma uzmanı tarafından temaları oluşturan kavramların kendi aralarında ve diğer temalarla tutarlılığı ve anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı incelenerek değerlendirilmiştir. Katılımcıların duygusal ihmale ilişkin algıları önce doğrudan yapılan alıntılarla tanımlanıp, sonra yorumlanarak iç geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır (Miles ve Huberman 1994). Ayrıca araştırmada kullanılan yöntem ayrıntılı bir şekilde tanımlanmaya çalışılmış ve alanyazın araştırmaları ile bulgular desteklenmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrenciler duygusal ihmale ilişkin altı kategoride 54 metafor üretmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Metaforların Frekans Tablosu

Kategoriler	Metafor Adları	Metafor Sayısı	Metafor frekansı
-------------	----------------	----------------	------------------

			(öğrenci sayısı=f)*
İnsan	Çocuk/yalnız/zor dönemler geçirmiş/karanlıkta kalmış (6), kör-sağır (2), hayalet gibi olan birey (1), öksüz birey (1)	7	10
Hayvan	Köpek, ayrı kalınmış köpek (2), kedi, ilgi gösterilmeyen kedi (2), kuş, kanadı kırık kuş (2), yılan (1), kurt (1)	8	8
Bitki	Çiçek (7), bitki (4), ağaç (3), bağ (1), çürük bir elma (1)	5	16
Cansız Varlıklar	Biblo (2), deniz (2), duvar (2), eşya (3), terk edilmiş bir köy (2), boksörlerin kullandığı kum torbası (1), boşluk (1), buzdolabı (1), eve bir hevesle alınan koşu bandı (1), gölge (1), karabasan (1), karadelik (1), kor bir ateş (1), madendeki elmas (1), patlamaya hazır bir volkan (1), siyah camlı gözlük (1), tuzluk (1), uyku hâpı (1)	18	24
Süreç/ Eylem	Bir çiçeğe su vermemek (2), sözel şiddet (2), yemek yeme (2), küflenme (2), belirsiz bir ağrı (1), bir insanı görmemezlikten gelme (1), çığ altında kalmak (1), görünmez olmak (1), hayvan beslemek (1), yok sayılmak (1)	10	14
Soyut Kavramlar	Yalnızlık (4), nefes (1), nefret (1), sevgisizlik (1), terk edilmişlik (1), umursamazlık (1)	6	9

* Araştırma için analize uygun olmayan metaforlar değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi metaforlar incelendiğinde öğrencilerin duygusal ihmali insan (10), hayvan (8), bitki (16), cansız varlıklar (24), süreç/eylem (14), soyut kavramlar (9) kategorilerinde sınıflandırdıkları görülür. Öğrencilerin metafor seçerken öksüz/yalnız/karanlıkta kalan çocuk, terk edilen evcil hayvan, sulanmayan/kurumuş bitki, terk edilmiş köy, duvar, deniz metaforlarını daha çok kullandıkları dikkat çekmektedir. Metafor benzetmelerinde öğrencilerin cansız varlıkları tercih ettikleri fakat bir metafor üzerinde yoğunlaşmadıkları, çocuk ve bitki benzetmelerinde frekans olarak yoğunlaştıkları dikkati çekmektedir. Süreç ve eylem olarak yaptıkları benzetmelerde olumsuz davranışlar/yaşantılar gösterilirken soyut kavramlarda yalnızlık üzerinde frekansın arttığı görülmektedir.

Öğrencilerin duygusal ihmale ilişkin yaptığı metafor benzetmeleri altı farklı kategoride sınıflandırılırken, bu metaforları benzetme nedenleri; “yeterli ilgi ve sevgi göstermeme”, “çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması”, “eksiklik, reddedilme, dışlama, yok sayma, görmezden gelme”, “yalnız bırakılma”, “destek olmama, yeteneklerin desteklenmemesi”, “yoksunluk, eksiklik, engellenme”, “duygusal ve fiziksel istismara eşlik eden duygusal ihmal”, “ korku, tedirginlik”, “karşı koyamama, çaresizlik”, “tutarsızlık” şeklinde on tema altında verilmiştir. Bu temalar altında öğrencilerden direkt alınan alıntılardan örnekler verilmiştir.

1. Yeterli ilgi ve sevgi göstermemeye ilişkin görüşler

Öğrencilerin duygusal ihmali kullandıkları metaforlara benzetme nedenleri arasında temalardan birincisinin yeterli ilgi ve sevgi göstermeme olduğu görülmektedir. Onlara göre duygusal ihmal yeterince ilgi ve sevgi gösterilmediği için gelişimin olumsuz etkilenmesi, önce ilgi ve sevginin varlığının yavaş yavaş kaybolmasının, yetersiz veya aşırı gösterilmesinin ölüme kadar götürebileceği belirtilmektedir. Bazı öğrencilerin metaforik benzetmeleri aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal bir çiçeğe su vermemek gibidir, çünkü ilk başlarda anlaşılmaz bitkinin yavaş yavaş öldüğü, belli bir süre sonra bitkinin susuz kaldığı anlaşılır” (Ö6)

“Duygusal ihmal eve bir hevesle alınan koşu bandı gibidir, çünkü önce başlarda bir ilgi vardır ancak daha sonrasında varlığı bile unutulur.” (Ö27)

“Duygusal ihmal ilgi gösterilmeyen kediye benzer, çünkü isteyerek sahiplenirsin ama ihtiyacı olan en önemli şeyi ona vermezsin: sevgiyi.” (Ö33)

Önceki ifadelerde görüldüğü gibi gerekçeleri göz önüne alındığında duygusal ihmali uygun sevgi ve ilgi göstermeme olarak tanımlayan öğrenciler bu davranışın olumsuz etkilerini işaret etmeye çalışmışlardır.

2. Çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmamasına ilişkin görüşler

Öğrencilerin duygusal ihmali kullandıkları metaforlara benzetme nedenleri arasında temalardan ikincisinin çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması olarak görülmektedir. Temel ihtiyaçlar arasında ilgi, güvenlik, kendilik değeri ve duygularını ifade edebilme gereksinimlerinin ele alındığı dikkat çekmektedir. Bazı öğrencilerin metaforik benzetmeleri aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal kurumuş bir ağaç gibidir. Çünkü eğer bir ağaca ihtiyacı olan suyu vermezsek yeterince büyüyemez, kendini besleyemez.”(Ö44)

“Duygusal ihmal patlamaya hazır bir volkan gibidir, Duygularını yaşamasına izin verilmemiş bir çocuk daha sonra patlamaya hazır bir volkan gibi duygularını uç noktalarda yaşayan bir bireye dönüşür.”(Ö52).

Öğrenciler bu temaya dayanan metaforik benzetmeleri ile çocukluk döneminde ihtiyaçların karşılanmaması sonucu yetişkinlikte karşılaşılabilecek sorunlara değinmişlerdir.

3. Reddedilme, dışlama, yok sayma, görmezden gelmeye ilişkin görüşler

Nedenlerine ilişkin olarak duygusal ihmali tanımlayan metaforlara bakıldığında bir başka tema olan dışlama, yok sayılma ve görmezden gelme başlığı altında toplanmıştır. Bazı öğrencilerin metaforik benzetmeleri aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal bir boşluk gibidir, ses sese, göz göze değmez.”(Ö10)

“Duygusal ihmal görünmez olmak gibidir. Çünkü kimse ne hissettiğinizi, nasıl olduğunuzu önemsemez ve duygularınıza değer vermez.”(Ö29)

Öğrencilerin reddedilme, dışlama yok sayılma, görmezden gelme gibi nedenleri aynı başlık altına alınmıştır. Bu metaforik benzetmelerde öğrencilerin reddedilme, dışlanma ve görmezden gelme ile karşı karşıya kaldığında hangi olumsuz sonuçların oluşabileceğine ilişkin açıklama yapmaya çalıştıkları görülmektedir.

4. Yalnız bırakılmaya ilişkin görüşler

Nedenlerine göre bakıldığında duygusal ihmalin yapıldığı benzetmelerde kullanılan temalardan bir diğeri de yalnız bırakılma teması altında toplanmıştır. Yalnız bırakılma temasına ilişkin metaforik benzetmelere örnekler aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal sürüden atılan kurda benzer, çünkü yalnızlaştırır.”(Ö42)

“Duygusal ihmal terk edilmiş bir köye benzer, çünkü köyde her şey yerli yerindedir ama asıl unsur insan yoktur.”(Ö63)

Bu tema ele alındığında öğrencilerin metaforları benzetme nedenleri içinde yalnız bırakılma ve terk edilme ile açıklanmaya çalışıldığı ve bunun sonucunda oluşan olumsuz duygular ile anlatılmak istendiği görülmektedir.

5. Destek olmama, yeteneklerin desteklenmemesine ilişkin görüşler

Destek olmama, yeteneklerin desteklenmemesi de öğrencilerin benzetme nedenlerine ilişkin değindiği temalardan biridir. Bu temaya ilişkin öğrencilerin ifade ettiği metaforlar aşağıda belirtildiği gibidir.

“Duygusal ihmal; karanlıkta kalan bir çocuk gibidir. Çünkü ebeveyni ışığı yakmasını bilir ancak yakmaz ve o çocuk karanlıkta kalmaya devam eder.”(Ö38)

“Madendeki elmas gibidir, çünkü O çıkarılıp silinirse yani hak ettiği değer verilirse o tam olarak kendini gösterebilir. Ama hak ettiği değer verilmeyip ihmal edilirse değeri asla belli olmaz”. (Ö48)

Bu tema başlığı altında öğrenciler duygusal ihmali çocukların gelişmesi için yapılması gereken desteğin verilmemesi ve değer verilmediği için potansiyellerini geliştirememesi nedenlerine bağlı olarak açıklamışlardır.

6. Yoksunluk, eksiklik, engellenmeye ilişkin görüşler

Nedenlerine ilişkin olarak duygusal ihmali tanımlamada kullanılan temalar arasında yoksunluk, eksiklik ve engellenme olduğu da dikkati çekmektedir. Öğrencilerin ifadelerine bakıldığında aşağıda verilen örnekler görülmektedir.

“Gölge gibidir, eksikliği hep sizi takip eder”. (Ö28)

“Öksüz birey gibidir, birey her şeyden yoksundur”. (Ö51)

“Patlamaya hazır bir volkan gibidir, çünkü duygularını yaşamasına izin verilmemiş bir çocuk daha sonra patlamaya hazır bir volkan gibi duygularını uç noktalarda yaşayan bir bireye dönüşür”. (Ö52)

Bu tema başlığı altında öğrencilerin duygusal ihmali açıklarken çocuğun engellenmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmaması nedenlerini gözettiği görülmektedir.

7. Duygusal ve fiziksel istismara eşlik eden duygusal ihmal

Öğrencilerin bir kısmının duygusal ihmal kavramını tanımlarken nedenleri içinde duygusal şiddeti kullandıkları dikkati çekmektedir. Bu metaforlara ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal boksörlerin kullandığı kum torbası gibidir, çünkü bireyin gelecek yaşamını etkileyecek darbeler verir belki öldürmez ama ciddi ruhsal bozukluğa ya da yoksunluğa sebep olabilir.” (Ö 9)

“Duygusal ihmal sözel şiddet gibidir, çünkü insanı hor görüp duyguların aşağılanmasıdır.” (Ö 57)

Örnekler incelendiğinde duygusal ihmal kavramının istismar kavramından ayrıştırılmadan nedenlerine ilişkin açıklamalar yapıldığı görülmektedir.

8. Korku, tedirginliğe ilişkin görüşler

Öğrencilerin bazılarının duygusal ihmali metaforlara benzetme nedenleri korku ve tedirginlik teması altında toplanmıştır. Bu metaforik benzetmelere örnekler aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal karabasan gibidir, çünkü bir anda etkileri gözükmesine de aniden basar; insanın aniden karşısına çıkabilir.” (Ö35)

“Duygusal ihmal ay çiçeği gibidir, çünkü duygusal ihmal olduğu zaman hava gece olur, ayçiçeklerinin yaprakları kapanır.” (Ö3)

Bu metaforik benzetme nedenlerinde öğrencilerin duygusal ihmal karşısında yaşanan korkuyu ve tedirginliği vurguladıkları dikkati çekmektedir.

9. Karşı koyamama, çaresizliğe ilişkin görüşler

Öğrencilerin bazıları duygusal ihmal kavramını metaforlara karşı koyamama ve çaresizlik nedenlerine bağlayarak benzetme yapmışlardır. Bu metaforik benzetmelere örnekler aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal karadelik gibidir, çünkü üzüntü, yalnızlık ve boşluk hissi sizi gittikçe içine çeker.” (Ö36)

“Duygusal ihmal çığ altında kalmak gibidir, çünkü yaşamaya devam edersin ama o kadar yara almışsındır ki, hayata devam etme noktasında zorluklar yaşarsın.” (Ö13)

“Duygusal ihmal evde yalnız bırakılmış çocuk gibidir, çünkü evde yalnız kalan çocuk korkar, tedirginlik duyar ama bir yere gidecek güce sahip değildir.” (Ö26)

Örnekler incelendiğinde duygusal ihmal karşısında yaşanan çaresizlik ve karşı koyamama duygularına yer verildiği görülmektedir.

10. Tutarsızlığa ilişkin görüşler

Öğrencilerin bazıları duygusal ihmale ilişkin metaforik benzetmelerini ihmal karşısında bireyde meydana gelen dengesizlikler ile bağlantı kurarak açıkladıkları dikkati çekmektedir. Bu metaforik benzetmelere örnekler aşağıda verilmiştir.

“Duygusal ihmal dalgalı bir denizdir. Çünkü duygular insanlarda karşılık göremezse içsel olarak değişimler meydana gelir.” (Ö22)

“Denize benzer çünkü dışarıdan gelen etkiyle kişinin durgunluğu değişir. Yani dışarıdan ihmal gelirse dalgalanmaya başlar öfkelenir. Sevgi hissettiğinde durulur ve berraklaşır.” (Ö23)

Bu metaforik benzetmelerin nedenlerine bakıldığında duygusal olarak ihmal edilen kişilerin dengesiz, tutarsız davranışları vurguladığı dikkati çeker.

Sonuç olarak, öğrencilerin metaforik benzetmelerini nedenlerine açısından ele alındığında duygusal ihmal kavramını on farklı tema üzerinde açıkladıkları, özellikle sevgi ve ilgi eksikliği, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmaması, duygusal ihmalin getirdiği olumsuz sonuçlar üzerinde yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir.

Tartışma

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde öğrencilerin metafor benzetmeleri nedenleri arasında farklılıklar gösterse de daha çok çocuk, çiçek, bitki, yalnızlık ve ağaç benzetmelerinde yoğunlaştıkları, diğer metafor benzetmelerinde bir yayılma gösterdikleri dikkati çekmektedir. Uysal-Bayrak (2019a) da okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk istismarı kavramıyla ilgili algılarını incelemek üzere yaptığı metafor araştırmasında en çok geliştirilen metaforlardan birinin “koparılan çiçek” olduğunu ortaya koymuştur.

Öğrencilerin metaforları benzetme nedenlerine göre sonuçlar değerlendirildiğinde on farklı tema altında ortak noktalarda toplandığı görülür. Bu temalardan birincisi “yeterli sevgi, şefkat ve ilgi göstermeme”dir. Duygusal ihmal çocuğa yeterince ilgi ve şefkat göstermeme, çocuğu sevgiden mahrum bırakma durumudur (Aktay, 2020; Taner ve Gökler, 2004). Blanchard (2019) da çocukluk duygusal ihmeline ilişkin yaptığı otonografik araştırmada en önemli temanın “sevilmediğini, istenmediğini hissetmek” teması olduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada duyulmayan, görünmez, kopuk hissetmek, yalnızlık; neşe eksikliği de diğer temalar arasında bulunmaktadır. Bu temalar bu araştırmanın “reddedilme, dışlama, yok sayma, görmezden gelme” ve “yalnız bırakılma” temaları ile benzeşmektedir.

Öğrencilerin duygusal ihmali kullandıkları metaforlara benzetme nedenlerine göre belirlenen temalardan ikincisinin çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması olduğu, temel ihtiyaçlar arasında ilgi, güvenlik, kendilik değeri ve duygularını ifade edebilme gereksinimlerinin ele alındığı görülmektedir. Bu sonuçlar Polat’ın (2001) ve Dallar Bilge ve diğerlerinin (2013) ihmal açıklamaları ile benzerlik göstermektedir.

Cüceloğlu (1997)’na göre bitkinin suya, toprağa ve güneşe gereksinimi olduğu gibi, çocuğun da sevgi, güven gibi temel gereksinimleri olduğunu, bu gereksinimleri karşılanmayan ihmal edilmiş çocukların terk edilmiş olup kendi öz varlıklarından utanç duymaya başladığını açıklamıştır. Ayrıca çocukların temel gereksinimlerini; dokunma, güvenme, çocuğun sağlığıyla ilgilenme, yeteri kadar yiyecek ve giyecek edinme, onu tehlikeden koruma, çocuğa yön verme, model olma, yapabileceği ve yapamayacağı davranışların sınırlarını belirtme, tutarlı olma, çocuğun duygularını tanımlama, ona zaman ayırma, dış dünya ile arasında köprü görevini görme, çocuğun dünyasına girerek değişik olaylarla acı, haz, neşe, heyecan gibi duygularını uyarma, çocuğu bir birey olarak görme, ona değer verildiğini hissettirme gösterme olarak açıklar. Bu temel gereksinimlerin karşılanmaması duygusal ihmal olarak tanımlanabilir.

Benice (2013) duygusal ihmali tanımlarken çocuğun korkutulması, tehdit edilmesi, aşağılanması, reddedilmesi, çocuğun ihtiyacı olan sevgi ve duygusal ilginin gösterilmemesi veya tutarsız gösterilmesi, küçük yaşta çalıştırılmaya başlanması, temel gereksinimlerinin karşılanmaması durumlarını ele almıştır. Baysal ve Şahin (2014) duygusal ihmali tanımlarken çocuğa yeterli sevgi ve ilgi gösterilmemesi, yeteneklerinin desteklenmemesi, başarıları ve başarısızlıklarıyla ilgilenilmemesi, çocuğun alkol/ madde

kullanımına ya da toplumsal kurallara karşı çıkmasına izin verilmesi, çocuktan gerçekçi olmayan beklentiler olması konularına değinmiştir. Beyazova ve Şahin (2011) de benzer başlıklar üzerinde durarak duygusal ihmal tanımını yapmaktadır. Bu başlıklara bakıldığında öğrencilerin metaforları benzetme nedenleri ile bu bilgiler arasında paralellik olduğu görülmektedir. Güler ve diğerleri (2002)'nin duygusal ihmal ve istismar kavramını birlikte ele aldığı araştırmasındaki sonuçlar da bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Glaser'in (2002) duygusal istismar ve ihmalin tanımını yaparken belirlediği kategorilerden içinde çocuğun sosyal uyumunu teşvik etmemek, psikolojik ihmal (yeterli bilişsel uyarım ve/veya deneyimsel öğrenme için fırsatlar sağlamada başarısızlık) konularına değinmiştir. Glaser'in bu tanımı ile "destek olmama, yeteneklerin desteklenmemesi" temasının örtüştüğü öğrencilerin duygusal ihmal kavramını çocuğun bireysel farklılıklarını gözetererek potansiyelini ortaya koymasına bir engel olarak gördükleri bilgisine ulaşılmıştır. Carl Rogers bireylerin kendilerini gerçekleştirme eğiliminde olduğunu ve kendilerini gerçekleştirmek için kendisi için önemli olan kişilerle olan ilişkilerinde içtenlik, empati, koşulsuz olumlu kabul gibi koşulların sağlanması gerektiğini vurgular. Bu koşullar yerine getirildiğinde çocuk kendini geliştirme eğilimini olumlu bir şekilde sağlayacaktır (Feist ve Feist, 2008; Corey 2008). Çocukluk döneminde yeteneklerin desteklenmemesi çocuğun kendini gerçekleştirmesini engelleyecektir.

Sonuç olarak; bu araştırmanın üniversite öğrencilerinin duygusal ihmali nasıl kavramlaştırdıkları konusunda bir görüş açısı kazanılmasına ve alanyazınla karşılaştırılmasına olanak sağladığı değerlendirilmektedir.

Sonuç

Bu araştırmanın sonucunda öğrencilerin metafor benzetimlerinin insan, hayvan, bitki, cansız varlıklar, eylem/süreç kategorilerinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin metafor benzetmelerinde "öksüz/yalnız/karanlıkta kalan çocuk", "terk edilen evcil hayvan", "sulunmayan/kurumuş bitki", "terk edilmiş köy", "duvar", "deniz" metaforlarını daha çok kullandıkları dikkat çekmektedir. Ayrıca bu benzetmelerin nedenlerine de bakıldığında "yeterli ilgi ve sevgi göstermeme", "çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması", "reddedilme/dışlama/yok sayma/görmezden gelme", "yalnız bırakılma", "destek olmama/yeteneklerin desteklenmemesi", "yoksunluk./eksiklik/engellenme", "duygusal ve fiziksel istismara eşlik eden duygusal ihmal", "korku/tedirginlik, karşı koyamama/çaresizlik" ve "tutarsızlık" temaları altında toplandığı görülmektedir. Öğrencilerin metafor benzetmeleri nedenlerine göre alinyazındaki araştırma sonuçları ile örtüşmekle birlikte benzetmelerde çoğunluğun derinlemesine inemedikleri gözlenmiştir. Bu durum da öğrencilerin duygusal ihmal konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları olarak yorumlanabilir. Bireylerin yüzeysel metaforlar oluşturması, derin anlamlar kuramaması metaforlarla ilgili bilişsel ve kavramsal zemine sahip olmadıklarına ilişkin bir gösterge olarak da kabul edilebilir (Eraslan, 2016). Bu sonuca göre değerlendirilirse öğrencilerin bu konuda bilgilendirilme ve eğitim ihtiyaçlarının olduğu düşünülmektedir. Çocukluk döneminde çocuğun bakımını üstlenen kişilerin yaptığı hatalar bireyler üzerinde derin bir iz bırakmaktadır. Çoğu yetişkin bireyin tanımlanamaz olarak tanımladığı karışık duyguların temelinde duygusal ihmal olabilir.

Çocukluk döneminin etkilerinin yetişkinlik çağına izlerini taşıdığı yadsınamaz bir gerçek olduğundan çocukluk döneminde yaşanan duygusal ihmalin de çocuk, aile ve toplum temelli çok yönlü çalışmaları gerekli kıldığı ortadır. Çocukların kendilerini korumaları ve bilinçlenmeleri bakımından duygusal ihmali de kapsayan önleyici çalışmaların yürütülmesi, çocuklara ve gençlere bu konularda eğitimler verilmesi, çocukların kendilerini korumaları ve bilinçlenmeleri bakımından oldukça önemlidir (Karal ve Atak, 2022; Koçtürk, 2018).

Bu araştırmada genç kuşağın duygusal ihmale ilişkin kavramsal algılamaları hakkında bir bakış açısı elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin duygusal ihmale ilişkin kullandıkları metaforik benzetmelerin nedenlerine bakıldığında olumsuz sonuçlarını gözeterek daha çok benzetme yaptıkları söylenebilir. Bu veriler yeterli olmamakla birlikte üniversite öğrencilerinin ihmale ilişkin bilgilerinin olduğu fakat geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabılır.

Öneriler

Araştırma bulguları kapsamında okulların ve üniversitelerin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık birimlerinin işbirliği ile duygusal ihmal konularına ilişkin önleyici ve bilgilendirici çalışmaların planlanarak yürütülebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda üniversitelerde öğrencilerin bilgilendirilmelerine yönelik seminerler, konferanslar, bireyle ve grupla psikolojik danışma, psikoeğitim çalışmalarına ağırlık verilebilir. Yapılan bu çalışma toplumun bu konuda bilinçlenmesine destek amacı ile duygusal ihmali önleyici çalışmalar kapsamında ilk adım olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın gelecek araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Ayrıca bu araştırmada bazı sınırlılıklar söz konusudur. Katılımcılar arasında kadın ve erkekler, sınıf düzeyleri arasında sayılar orantılı olmadığından aradaki farklara bakılamamıştır. Farklı araştırmalarla kadın-erkek ve sınıflar arasındaki düzeyler de dikkate alınarak üniversite öğrencilerinin duygusal ihmal kavramını nasıl algıladıklarına bakılabilir. Bunun yanında öğrencilerin geçmiş yaşantılarında kendi algılarına göre duygusal ihmale uğramış olma durumlarına göre de değerlendirmeler yapan araştırmaların yapılması farklı bakış açıları kazanılmasını sağlayacaktır.

Potansiyel olarak yetişkin depresyonu ve kaygısıyla bağlantılı olduğu görülen duygusal ihmal davranışları (Blanchard, 2019) büyük ölçüde ihmal edilmiş, çocuklara kötü muamelelerin diğer biçimlerine göre daha az araştırılmıştır. Duygusal ihmali içeren ebeveyn davranışlarına ilişkin bakış açılarının da ortaya çıkarılması, bu konuda eksik bilgilerin tamamlanması için eğitimlerin verilmesi gelecek kuşakların ruh sağlığı için faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Ainsworth, M.D., Blehar, M.C, Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: a psychological study of the strange situation*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates.
- Akbaba-Altun, S. & Apaydın, Ç. (2013). Kız ve erkek öğretmen adaylarının “eğitim” kavramına ilişkin metaforik algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. *Educational Administration: Theory and Practice*, 19(3), 329-354.
- Aktaş-Altınsoy B. (2004). *Çocuklara bakım veren hemşirelerin çocuk istismar ve ihmali tanyabilmeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD)*, 1(2), 169-184.
- Bakır, E. & Kapucu, S. (2017) Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13–24.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Derg.*,7(1), 231-274.
- Baysal, S.U. & Şahin, F. (2014). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Türk Milli Pediatri Derneği: Çocuk sağlığı ve hastalıklarında tanı ve tedavi kılavuzları* (2), 1-9.
- Bedir, E. Y. (2018) *Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal ihmal ve istismar konusundaki bilgi ve farkındalıklarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Benice, A. (2013). Çocuğun duygusal istismarı. *Eğitimde Yeni Yansımalar*, 33, 29-34.
- Beyazova, U. & Şahin, F. (2011). Çocuk ihmali ve istismarı terimleri sözlüğü. *Sözlük Dergisi*, 2(4), 1-20. <https://logosyayincilik.com/logosDATA/userfiles/file/cocukistismar.pdf>
- Blanchard, A. (2019) *Through fog: An autoethnography of childhood emotional neglect*. Doctoral thesis, Keele University. <https://eprints.keele.ac.uk/6460/>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Attachment*. Basic Books
- Cantwell, H.B. (1997). *Neglect of Child Neglect*. Mary E. Helfer, Ruth S. Kempe, et al.(Eds), Battered Child, Fifth Edition, (ss 347-373). University of Chicago Press.
- Corey G. (2008). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları*. (Çev.T.Ergene) Mentis Yayınları
- Cukor, D. & McGinn, L. K. (2006). History of child abuse and severity of adult depression: The mediating role of cognitive schema. *Journal of Child Sexual Abuse*, 15(3), 19-34
- Cüceloğlu, D. (1997). *İçimizdeki çocuk*. Remzi Yayınevi.
- Çoğaltay, N. & Aras, Z. N. (2018). Öğretmen adaylarının öğretmen atamalarında kullanılan sözlü sınava ilişkin algıları: metafor analizi örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 211-230. <file:///C:/Users/PC/Downloads/SzlSnav-Meteformakalesi.pdf>
- Dallar Bilge, Y., Taşar, M. A., Kılınçoğlu, B., Özmen, S. & Tıraş, Ü.(2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 27-35. <https://www.alpha-psychiatry.com/Content/files/sayilar/70/27-35.pdf>
- De Bellis, M.D. (2005). The psychobiology of neglect. *Child Maltreatment*, 10 (2), 150-172. DOI: 10.1177/1077559505275116
- Demir, H. (2012). *Çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanınmasına yönelik ölçek*. Uzmanlık Tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Eraslan, L.(2011). *Sosyolojik Metaforlar*. Akademik Bakış. 27, ss.1-22.
- Feist, J. & Feist, G., J. (2008). *Theories of Personality* (7th ed.). United States of America:McGraw-Hill.
- Fırat S., Yılmaz, Ş.B.I. & İltaş Y. (2016) *Ruhsal ve hukuki yönleriyle çocuk istismarı çocukların cinsel dokunulmazlığına dair suçlar*. Sonçağ Maatbacılık.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26 (6-7), 697–714.
- Gölge, Z.B, Hamzaoglu, N. & Türk, B. (2012). Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26(2), 86 – 96. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/146023/>
- Gögebakan, M. (2018). *İhmal ve istismar mağduru ergenlerde psikolojik destek alma tutumları ve terapötik işbirliğinin psikopatolojik özellikler ve şemalarla ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Güler N., Uzun, S., Boztaş, Z. & Aydoğan, S. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24 (3),128 - 134.
- Güneş, A. & Fırat, M. (2016). Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 115-129.
- ICN (International Council of Nurses). *Nurses, always there for you: United against violence*. International Nurses’ Day 2001. Anti-Violence Tool Kit.
- Iwaniec, D. (1995). *The emotionally abused and neglect child: Identification, assessment, and intervention*. John Wiley and Sons.
- Iwaniec, D. (2003) Identifying and Dealing with Emotional Abuse and Neglect. *Child Care in Practice*, 9(1), 49-61, DOI: 10.1080/1357527030217. <https://doi.org/10.1080/13575270302175>

- Jacobsen, S.L. (2012). *Music therapy assessment and development of parental competences in families where children have experienced emotional neglect: An Investigation of the reliability and validity of the tool, assessment of parenting competencies (APC)* [Unpublished doctoral dissertation]. Aalborg University.
- Kalyon, A. & Yazıcı, H. (2020). Üniversite öğrencilerinde çocukluk dönemi ihmal ve istismar yaşantılarının yaşam doyumunu yordamadaki rolü: Cinsiyet ve ruhsal problemlere dayalı karşılaştırmalar. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10(3), 573-583.
- Kanak, M. (2015). *Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal ihmal/istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarına destek eğitim programının etkisi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karal, E. & Atak, H. (2022). Çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerine kavramsal bir çalışma. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 82-103.
- Koçtürk, N. (2018). Çocuk İhmalini ve İstismarını Önlemede Okul Çalışanlarının Sorumlulukları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 38-47. DOI: 10.21666/muefd.336170
- Korkmaz F. & Ünsal, S. (2016). Okul öncesi öğretmenlerin "teknoloji" kavramına ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 194-212.
- Metinyurt, H.A.I. & Yıldırım-Sarı H.(2016). Sağlık çalışanlarının çocuk ihmal ve istismarını tanıma düzeyleri. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(1), 101-121.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks. CA: Sage.
- Mbutitia, F. N. & Adeli, S.M. (2020). Building resilience: the invisible childhood emotional neglect. *Children and Teenagers*, 3 (2), 93-107. www.scholink.org/ojs/index.php/ct
- Öztürk, M. (2007). *Anne, baba ve eğitimciler için çocuk psikyatrisi*. Uçurta Yayınları.
- Öztürk, A. (2020). Çocuğa kötü muamelenin . psikolojik ve gelişimsel sonuçlarını önlemek. *Türk J Child Adolesc Ment Health*, 27(1), 7-19
- Peker, A. & Kağızmanlı, N. (2018). Ebeveyn tutumlarının ergenlerin akademik güdülenme düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 210-224” DOI: <http://dx.doi.org/10.17860/mersinefd.338252>
- PUAM Aile Çalışmaları Birimi. *Duygusal İhmal*. Bülten 5, Kasım-Aralık. <https://cdn.bau.edu.tr/content/styf4adu7jip2-B%C3%9CLTEN%205.pdf>
- Sarı, H.Y., Ardahan, E. & Öztornacı, B.Ö.(2016). Çocuk ihmal ve istismarına ilişkin son 10 yılda yapılan sistematik derlemeler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(6), 501-511.
- Sneddon, H., Iwaniec, D. & Stewart, M. C. (2009) Prevalence of childhood abuse in mothers taking part in a study of parenting their own children. *Child Abuse Review*, 19, 39–55. <https://doi.org/10.1002/car.1078>
- Sümer, N., Aktürk, E.G. & Helvacı, E. (2010). Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şan İ., Bekgöz, B. & Ulucan Özkan E. (2019) 112’de görev yapan sağlık personelinin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalık düzeyleri: Ankara örneği. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 13, 90-106.
- Şenkal, İ. & Işıklı, S. (2015). Çocukluk Çağı Travmalarının ve Bağlanma Biçiminin Depresyon Belirtileri ile İlişkisi: Aleksitiminin Aracı Rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26, 1-7.
- Taner Y. & Gökler B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmal: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Toker, G.A. & Çapan, A.S. (2018). Anne baba tutumlarından kaynaklanan, ihmal ve duygusal istismara maruz kalmış çocukların en çok kullandığı savunma mekanizmaları üzerine bir literatür taraması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (OPUS)*, 9(16), 1794–1816. DOI: 10.26466/opus.480595
- Tugay, D. (2008). Öğretmenlerin çocuk istismar ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (TDK). *Güncel Türkçe sözlük*, Ağustos, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uysal-Bayrak, H. U. (2019 a). Çocuk istismarı hakkında öğretmen adayları ile metaforik bir değerlendirme: Niğde İli Örneği. *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 929-957. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/57224/808167>
- Uysal-Bayrak, H. (2019 b). Ebeveynlerin Gözünden Çocuk İstismarı: Metaforik Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 376-389. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/727702>
- Üstündağ, A. (2020). The perspective of experts about emotional neglect and abuse. *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 125-140. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0038>
- Webb, J. (2018). *Çocuklukta ihmalin izi: Boşluk hissisi*. Sola Unitas.
- Webb J. (2021). *Warning Signs of Emotional Neglect in a Family*. Reviewed by Vanessa Lancaster. *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/childhood-emotional-neglect/202112/8-warning-signs-emotional-neglect-in-family>
- World Health Organization (WHO). *Child abuse and neglect by parents and other caregivers*. World Health Organization Geneva 2002, 57-86

- Wright, M. O., Crawford, E. & Del Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*, 33(1), 59–68.
- Yavuzer, H. (2016). *Ana-Baba ve Çocuk*. Remzi Kitabevi
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Risk faktörleri ve çocukların psiko-sosyal gelişimi üzerindeki etkileri. *Civilacademy Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 63-79.
- Yükseler, A. (2020). *Malatya ilinde çalışan sağlık personelinin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Birincil Yaklaşımlar ve Çocuk Hakları Çerçevesinden Çocuklarda Madde Bağımlılığı

Derleme Makale / Review Article

Çağla YİĞİTBAŞ, Giresun Üniversitesi

Öz

Madde bağımlılığı, küresel bir halk sağlığı sorunudur. Sonuçları itibarıyla yalnızca bireyi değil, aileyi ve hatta toplumu da etkilemektedir. Bağımlılık hemen hemen yaştan kişide görülmekle birlikte sonuçları açısından çocuklardaki bağımlılıklar daha tehlikelidir. Madde bağımlısı çocukların ötekileştirilmesi mevcut sorunun daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Konuya çocuk hakları penceresinden bakıldığında; Türkiye'nin de kabul ettiği çocuk hakları sözleşmesinde çocuğun madde bağımlılığından korunması ilkesi bulunmaktadır. Bu bağlamda sözleşmede yer alan "yaşama ve gelişme hakkı" ile "sağlık hizmetlerine erişim hakkı" ve "insana yakışır bir yaşam standardına erişim hakkı" maddeleri de çocukları madde bağımlılığından koruma ya da rehabilite etme anlamında sahip oldukları haklarıdır. Çocukluk döneminde bağımlılığın belirtilerinin anlaşılması koruyucu ve rehabilite edici yaklaşımlar açısından çok önemlidir. Bu sorunun çözümünde; nedenlerin bilinmesi, etkilerin değerlendirilmesi, çözüm önerileri konusunda bilincin oluşması önemlidir. Son zamanlarda Türkiye'de de çocuklarda madde bağımlılığı oranının artmaya başladığı bildirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye, 2023 yılına kadar sürdüreceği bir projeyi başlatmıştır. Projenin hedeflerinin içinde çocuklara yönelik tedbirlerde bulunmaktadır. Türkiye'deki çocukların sıklıkla esrar kullandığı belirlenmiştir. Esrar halisinojen grubunda olan ve merkezi sinir sistemine etki yapan bir maddedir. Çocukların madde bağımlılığından korunması birey, aile ve toplumun çabalarıyla mümkündür. Bu derleme madde bağımlılığını son güncel veriler altında ele almaktadır. Madde bağımlılığının tanılanmasını, nedenlerini, etkilerini, sonuçlarını ve Türkiye'deki yasal düzenlemeleri koruyucu önleyici yaklaşımlar ve çocuk hakları penceresinden incelemektedir.

Anahtar Kelimeler

Bağımlılık,
Birincil Yaklaşımlar,
Çocuk,
Çocuk Hakları,
Madde Bağımlılığı.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:21.09.2021
Kabul Tarihi: 07.05.2022
E-Yayın Tarihi:28.12.2022

Substance addiction in children within primary approaches and children's rights

Abstract

Substance addiction is a global public health problem. In terms of its consequences, it affects not only the individual but also the family and even the society. Addiction is seen in almost an age person, but addictions in children are more dangerous in terms of their consequences. The marginalization of substance addicted children leads to the deepening of the current problem. When the issue is viewed from the perspective of children's rights; Turkey also agreed that the protection of children's rights treaty has the child's substance abuse policy. In this context, the articles of "the right to live and develop", "the right to access health services" and "the right to a decent standard of living" included in the convention are the rights they have in the sense of protecting or rehabilitating children from substance addiction. Understanding the symptoms of addiction in childhood is very important in terms of preventive, and rehabilitative approaches. In solving this problem; it is important to know the causes, to evaluate the effects, to create awareness about solution proposals. Recently, it has been reported that the rate of substance abuse in children has started to increase in Turkey. In this context, Turkey has launched a project that it will continue until 2023. Within the objectives of the project, it is taking measures for children. It has been determined that children in Turkey often use cannabis. The cannabis is a substance that is in the halisogen group and has an effect on the central nervous system. Protection of children from substance addiction is possible through the efforts of the individual, family and society. This review discusses substance addiction under the latest up-to-date data. It examines the diagnosis, causes, effects, consequences and legal regulations in Turkey from the window of preventive approaches and children's rights.

Keywords

Addiction,
Child,
Children's Rights,
Primary Approaches,
Substance Addiction.

Article Info

Received:21.09.2021
Accepted:07.05.2022
Online Published:12.28.2022

Atf (How to cite)

Yiğitbaş, Ç. (2022). Birincil Yaklaşımlar ve Çocuk Hakları Çerçevesinden Çocuklarda Madde Bağımlılığı. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 5(9), 86-95.

Giriş

Bağımlılık; tekrarlayıcı olma, çoğu hastalık için risk oluşturma, kişisel ve toplumsal sorunlara yol açma, karşılanmadığında kontrol yitimine neden olma, gerginleşmelere yol açma şeklinde nedenleri çok çeşitli olabilen durumdur. Alışverişte, sosyal medya ve akıllı telefon kullanımında, oyunda, kumarda, internette, alkolde, esrar – uçuşu madde- kokain -crackde (taş), opiyat türevi ürünlerde, sigarada, yeme davranışı gibi çeşitli durumlarda bağımlılıkla karşılaşılabilir. Başlama, sürdürme ve ilerleme gibi gelişim ve değişim evreleri olan bağımlılığın Amerikan Psikiyatri Derneği (American Psychiatric Association=APA) tarafından DSM-5 düzeyinde tanımlandığı; alkol, kafein, esrar, halusinojenler, inhalanlar, opiyatlar, sedatif-hipnotik ve anksiyolitikler, stimulanlar nikotin ve diğer maddeler şeklinde sıralandığı görülmektedir (American Psychiatric Association, 2013; Eryılmaz & Deniz, 2019; Işık, 2018). APA'nın DSM-4 çalışmasında; kullanılan maddeye karşı tolerans gelişmesi, yoksunluk belirtilerinin gözlenmesi, kullanımı bırakma ya da kontrol altına almada sürekli boşuna çaba sergilenmesi, maddeyi bulma – kullanma – bırakma amaçları için uzun süreli zaman harcanması, maddenin yüksek dozla ve uzun süreyle kullanılması, kullanım nedeniyle kişisel, mesleki ya da sosyal etkinliklerinin azalması, ruhsal ya da fiziksel semptomların ortaya çıkması ve zamanla bunların artması durumlarından herhangi üçünün oluşması halinde kişinin madde bağımlısı olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir (Bell, 1994).

Mikro - mezzo ve makro boyutlar bağlamında birey aile ve toplumu etkileyen ve halk sağlığı sorunu olarak ele alınan madde bağımlılığı; artmaya devam eden, kullanımda düşen yaş ortalaması ile özen gösterilmesi gereken, sadece yetişkin grupta değil çocuklarda da görülen ve geleceği tehdit eden “sahte bir iyi oluşluk hali” durumudur (Işık, 2018; Özbay et al., 2018). Literatürde madde bağımlılığının çoğunlukla ergenlik döneminde başladığına vurgu yapılmaktadır (İşmen Gazioğlu & Canel, 2015). Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisinin dünya genelinde yaptığı araştırmada 2017 yılında 15-64 yaş aralığındaki kişilerde madde kullanım prevalansını %5.5 olarak bildirmiştir (Bulut & Yeşilkayalı, 2020).

APA madde kullanım bozukluğunu, kişinin madde kullanma isteğini kontrol edememesi ve negatif sonuçlarını bilmesine rağmen, kullanmaya devam etmesiyle ortaya çıkan bilişsel, davranışsal ve psikolojik belirtilere yol açan bir hastalık olarak kabul etmiştir (American Psychiatric Association, 2013). Literatürde madde kullanımının kronik bir durum olduğuna, bireylerin günlük yaşam aktivitelerini etkilediğine, fiziksel ruhsal ve sosyal işlevleri bozduğuna (Mustafaoğlu, Mutlu, Mutlu, Çiftçi, & Özdiñler), kullanıcılarının dışlandığına (Ateş, 2018) değinilmektedir.

Birleşmiş Milletler Madde ve Suç Ofisinin en sonuncusunu 2018 yılında yayımladığı “Dünya Madde Kullanım Raporu”nda dünyada 35 milyon insanın madde bağımlılığı sorunu yaşadığı, her yedi insandan yalnızca bir kişinin tedaviye erişim imkanı bulabildiği, 2017 yılında 585 bin kişinin madde bağımlılığından dolayı hayatını kaybettiği, yoksulluk ve fırsat eşitsizliğinin gençler arasında uyuşturucu kullanımını arttırdığı ve gençleri tedarikçi olmaya yönlendirdiği belirtilmektedir (UNODC, 2018).

Avrupa Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin (European Monitoring Center for Drugs and Substance Abuse= EMCDDA) 35 ülkenin 15-16 yaş aralığında olan okul çocuklarını 1995-2019 yılları arası için uyuşturucu ve madde bağımlılığı yönünden takip ettiği ve 2020 yılında yayınladığı raporda ise;

çocukların en kolay sigaraya (%60) erişim sağladıkları belirtilmiş ekstazi'ye erişim oranının %14,0 kokaine erişim oranının ise %13,0 olduğu belirtilmiştir. Raporda yasadışı maddelere erişim ortalamasının %2,4 olduğu ve yaş ortalamasının ise 13 olduğu belirtilmiştir. Herhangi bir yasadışı maddeyi kullanım oranı ortalamasının %17,0 olduğu belirtilmiş bu ortalamaların inhalant maddede %7,2, psikoaktif maddede %3,4, tıbbi amacı dışında kullanılan farmakolojik maddede %9,2, teknoloji bağımlılığında %21,0, sosyal media kullanımı bağımlılığında %46,0 olduğu bildirilmiştir (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, 2020).

Türkiye'nin Madde Bağımlılığıyla Mücadele Süreci

Türkiye'de madde kullanımı ve bağımlılığı alanında çalışan kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlayan ilk kurum 1997 yılında "Aile Araştırma Kurumu" adıyla yapılanmıştır. Türkiye 2001 yılında EMCDDA'ya üye olmuştur. Sonrasında ise Türkiye'de madde bağımlılığı ile ilgili rol ve sorumluluklarını Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi Şube Müdürlüğü'nce EGM/KOM/TADOC (Emniyet Genel Müdürlüğü/Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı/ Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi) yürütme kararı almıştır. 2004 yılında ise TADOC bünyesinde Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) kurulmuştur. TUBİM tarafından "2007-2009 Ulusal Uyuşturucu Eylem Planı ve 2010-2012 Ulusal Uyuşturucu Eylem Planı" olmak üzere iki ayrı eylem planı hazırlanmış her iki aktivite 2013 yılında tamamlanmıştır. Sonrasında ise "2013-2018 Ulusal Uyuşturucu Politika ve Strateji Belgesi" hazırlanmış, bu planda belirlenen hedeflerin "2013- 2015 Ulusal Uyuşturucu Eylem Planı"nda gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. 2014 yılında "Uyuşturucu ile Mücadele Yüksek Kurulu" ve buna bağlı "Uyuşturucu ile Mücadele Kurulu ve Uyuşturucu ile Mücadele Teknik Kurulu" oluşturulmuştur. 2017 yılında ise "Bağımlılık ile Mücadele Yüksek Kurulu (BMYK)" oluşturulmuştur. 2018 yılında 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı oluşturulmuştur (T.C. İç İşleri Bakanlığı, 2019). Bu planda 14-19 yaş aralığında olup eğitime devam eden gençler için, ilk orta lise öğrenimi sırasında uyuşturucu kullandığı tespit edilen öğrencilerin bütüncül tedavi sistemine girmelerinin sağlanması için hedefler bulunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2017).

Türkiye'de; Anayasada (58. madde), Türk Ceza Kanunu'nda (188 – 192 maddeler), Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanunda, Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkındaki Kanunda ve Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda konuya ilişkin yasal düzenlemeler bulunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2017).

Türkiye Uyuşturucu Raporunun 2019 verilerinde 15-24 yaş arasındaki bireylerde madde kullanım oranı %35.4 olarak bildirilmiştir (Şirin, & Uzun, 2021). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2008-2017) verilerinde Türkiye'de maddeye başlama yaşının 12 yaşa düştüğü açıklanmaktadır (Özmen, 2020) EMCDDA'nın 2019 yılında yayınladığı bir başka raporda Türkiye'de gençler arasında (15-34 yaş arası olarak bildirilmiştir) en sık kullanılan maddenin esrar olduğu, esrar kullanım yaşı ortalamasının 17 yaş olduğu, Türkiye'de gençler arasında esrar kullanımının son yıldaki tekrarlanma sıklığının %5,1'den az olduğu bildirilmektedir (EMCDDA, 2019).

Son yıllarda Türkiye’de de madde bağımlılığının ergenler arasında artmış olduğu belirtilmekte (Öztaş et al., 2018), en riskli grupların çocuk ve ergen grubu olacağı bildirilmektedir (Işık, 2018). TUBİM’in 2018 yılında yürüttüğü araştırmada; Türkiye’de madde kullanım oranının yaşam boyu prevalansının (hayatında en az bir kere madde kullanma) %3,1 olduğu, bu prevalansın 15-24 yaş grubunda %35,4 olduğu ve diğer yaş bantlarının içinde en yüksek orana sahip olduğu açıklanmıştır. Bu araştırmada Türkiye için ilk maddeyi kullanım yaşı ortalamasının 19 olduğu belirtilmiştir. 2018 yılında başlatılan ve amaçlarından birinin madde bağımlılığını da ölçmek olduğu NARKALOG projesinde ise; madde kullanımını deneme yaşı ortalamasının 20 yaş olduğu, sık tekrarlanan başlama yaşı ortalamasının ise 18 yaş olduğu belirtilmiştir. İlk denenen maddenin esrar (%85,6) olduğu, madde kullanımına başlama nedenlerinin; merak (%33,2), arkadaş ısrarı (%23,0), özenme (%13,9), kişisel sorunlar (%12,3), aile içi sorunlar (%11,3), eğlenmek/keyif almak (%5,9), başka hastalıklar (%0,2) ve ünlü kişilerin kullanması (%0,1) olduğu açıklanmıştır. Transit ve hedef ülke olma açılarından Türkiye’nin coğrafik konumunun ve genç nüfus yapısının uyuşturucudan doğrudan etkilenmeye olanak tanıdığı belirtilmektedir (T.C. İç İşleri Bakanlığı, 2019).

Madde Bağımlılığının Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları

Bireyleri madde bağımlılığı riski ile karşı karşıya bırakan durumlar; kişinin yaşına, cinsiyetine, kültürüne ve içinde yaşadığı çevreye göre değişmekle birlikte genel olarak bireye, akrana, aileye, okula ve topluma ait faktörler olarak ele alınmaktadır (Griffin & Botvin, 2010).

Durumun öneminin farkında olmamak, madde kullanımı hakkında yanlış algı içinde olmak, öz güven eksikliği, farmakolojik faktörlere ilişkin yetersiz yada yanlış bilgi sahibi olmak, duygusal ya da davranışsal soruna sahip olmak, özgürlük arayışında olmak, kendini tehlikeye atmaktan ya da risk almaktan hoşlanıyor olmak, kendini daha iyi hissetmek istemek, ünlü kişilere benzemeyi istemek, duygu durum bozukluklarına sahip olmak, travma sonrası stres bozukluğu yaşıyor olmak, var olan korkuyu bastırmak istemek, yaşamsal sorunların üstesinden gelememek, madde kullanımına karşı olumlu tutuma sahip olmak, denemek istemek, merak etmek, başarısızlık, yaratıcılığı arttıracığına inanmak bireye ait risk faktörlerinden birkaçıdır. 14-18 yaş aralığında madde kullanım insidansı yükselme gösterdiği için bireye ait risk faktörleri kapsamında bu yaş aralığındaki çocukların izlenmesi önemlidir (Ahad, Chowdhury, Kundu, Tanny, & Rahman, 2017; Ates et al., 2009; Baysan Arabacı & Taş, 2017; Dawood, 2018; Khantzian, 1997; Marinus, van der Westhuizen, & Alpaslan, 2017; Özbay et al., 2018; Peleg et al., 2009; Saal, Dong, Bonci, & Malenka, 2003; Zhang, Shi, & Tao, 2017).

Akrana ait risk faktörleri; arkadaş arasında kabul alma isteği, arkadaşında madde kullanıyor olması, arkadaşın baskısı, madde kullanan akranlarla ilgileniyor olma ya da onlarla birlikte olmaya eğilimli olma şeklindedir (Marinus et al., 2017; Özbay et al., 2018; Sarkingobir & Dikko, 2020).

Ailede madde kullanan birinin olması, genetik yatkınlık, olumsuz anne baba tutumu, tutarsız ebeveyn tutumu, ailede olumsuz iletişim, çocuğun ebeveyn tarafından izlenmemesi/takip edilmemesi, ebeveyn çatışmaları, aile içi şiddet, ihmal/istismar, ailenin yoksulluğu, ailenin eğitim düzeyinin yetersizliği, parçalanmış aile örüntüsü, zayıf aile bağları, ebeveynde psikiyatrik sorunların olması gibi nedenler ise aile

kaynaklı risk faktörlerinden bazılarıdır (Akıncı, 2016; Engelbrecht & Gouws, 2017; Marinus et al., 2017; Mermer, 2019).

Toplumsal risk faktörlerinin içinde ise; toplumun gelenek ve görenekleri, din algısı, çevresel koşullar, çevredeki antisosyal davranışlar, göç, düşük sosyoekonomik çevre, yasal boşluklar, çevrenin madde kullanımına seyirci olması, dezavantajlılığın baskın olduğu bölgede yaşanılıyor olması gibi durumlar yer almaktadır (Baysan Arabacı & Taş, 2017; Scheibe et al., 2020; Sussman, 2017).

Okul başarısının düşük olması, okul bağının oluşmamış olması, okullarda konuya ilişkin eğitimlerin yapılmaması, okul yönetiminin otoriter olması, olumsuz okul yaşantısının olması, okulun bulunduğu bölge, okulun ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde olmaması gibi durumlar ise okul düzeyindeki risk faktörleridir (Bahramnejad, Iranpour, Karamoozian, & Nakhaee, 2020; Maslowsky, Whelan Capell, Moberg, & Brown, 2017).

Bağımlılık yapıcı maddeler özellikle Merkezi Sinir Sistemi (MSS) üzerinde etkilidir ve bu etkileri uyuşturucu ya da uyarıcı özelliktedir. Uyuşturucu yani narkotik etki yapan maddeler psikoaktif madde olarak tanımlanmakta başlangıçta psiko-fizyolojik şikayetleri oluşturmaktadır. Eroin ve morfin MSS’de narkotik; kokain, amfetaminler, nikotin ve kafein Stimulan (uyarıcı); Lizerjik Sövre Dietilamid (LSD) ve esrar halisinojen; alkol ise depresan (bastırıcı) etki oluşturmaktadır. Uçucu maddeler ise çoğunlukla 7-19 yaş aralığında kullanılan, ucuz ve bol olduğu için kolaylıkla erişilebilen maddelerdir. Bunlardan başka bağımlılık riski taşıyan bir diğer grup olan sedatif ve hipnotikler medikal amaçla kullanılan ve reçete ile satılan maddeler olmasına rağmen günümüzde hapçılık denilen kullanım tarzıyla sıklıkla gündeme gelmektedir. Bağımlılığa geçiş evresinde ilaç alındığında rahatlama, ilaç miktarını arttırma isteği, hasta olduğunu kabul etmeme, suçluluk hissi, sürekli pişmanlık, ilaç alma için sebep oluşturma, kontrol kaybı şeklinde semptomlar vardır. Psikolojik bozulma evresinde, aile ve çevreden kopma, sebepsiz kızgınlık, saldırganlık, beslenme bozuklukları, hafıza kaybı gözlenir. Son evre olan kronik evrede ise; irade kaybı, fiziksel ve ruhsal çöküntü, değer kaybı, düşünce bozuklukları, fiziksel ve psikolojik bağımlılık oluşur (Acar, 2006).

18 yaş altı dönem olarak kabul edilen çocukluk döneminde görülebilecek riskli davranışların, aksaklıkların ya da travmaların çocuklarda psikiyatrik bozukluklar açısından önemli olduğu belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarda madde kullanan çocuklarda silah taşıma, evden kaçma, erken yaşta ve korunmasız cinsel ilişkiye girme, akademik başarısızlık, kendine zarar verme, suça sürüklenme, etkisiz başatma, benlik saygısında azalma, inkâr, kendine ya da başkasına olabilen saldırganlık, anksiyete, sağlığı sürdürme isteksizliği, sosyal becerilerde bozulma, aile içi süreçlerinde bozulma gibi durumların gözlemlendiği bildirilmektedir (Arabacı, Taş, & Dikeç, 2017). Bunlardan başka ergenlik döneminde madde kullanımının heterojen özellik gösterdiği, kısa ve uzun vadeli morbidite/mortaliteye yol açtığı, intihara meyli arttırdığı, kendine zarar verme davranışına yol açabildiği, şiddet davranışının temel sebeplerinden biri olduğu bildirilmiştir (Şirin, & Uzun, 2021). Küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye açısından da dikkatle değerlendirilmesi gereken çocukların madde bağımlılığında dinamiklerin yetişkinlerden farklı olabileceği unutulmamalıdır (Çoban, 2015).

Madde kullanımının oluşturduğu sahte iyilik hali çocuklarda geçici sığınma ya da rahatlama arama davranışını tetikleyebilir. Çocukların özellikle ergenlik döneminde olmak üzere; duygusal olarak olgunlaşmamış olmaları, duygusal krizlere hazır oluşları, anti-sosyal davranış eğiliminde olabilmeleri, otokontrol sorunları yaşamaları, agresif davranışları ve tutum göstermeleri, kendilerini değersiz olarak görebilmeleri, ebeveynleriyle ilişkilerinin zayıflaması, yetersiz sevgi merkezinde yanlış kontrol ve disipline maruz kalmaları, özgüven düşüklüğü, kaygı yüksekliği yaşamaları, olumsuz arkadaş çevresine sahip olmaları gibi sebeplerden dolayı risklere karşı açıktırlar (Ögel, 2002).

Madde Bağımlılığında Koruyucu ve Önleyici Yaklaşımlar

Sağlıklı davranma ağırlıklı yaşam stillerini kazandırma kişiyi ya da sistemi güçlendirmeyi hedefleyen önleme stratejisidir. Madde bağımlılığını önlemenin özünde ise; kişinin madde kullanmasını engellemek veya kullandı ise bağımlı olmasını engellemek amacıyla gerçekleştirilen koruyucu sağlık hizmetleri bulunmaktadır. Madde kullanımının yasal yaş sınırında minimize edilmesi, reçeteli ya da reçetesiz ilaçların ya da bağımlılık yapan türdeki diğer maddelerin amaçlarına uygun kullanımlarının sağlanması, yasa dışı madde ürünlerinin kullanılmamasının sağlanması madde kullanımını önlemenin başlıca amaçlarındandır (Center for Substance Abuse Prevention National Prevention Network (CSAP/NPN), 2006). Önleme programlarının hem kapsayıcı hem de aile ve toplum odaklı olması, kültürel normlara uyması, cinsiyete özgü olması ayrıca koruyucu sağlık hizmetleri anlayışıyla tanımlanabilecek ve düzenlenebilecek risk faktörlerine odaklanması önerilmektedir. Bağımlılıkla mücadelede maddeye erişimi engelleme çabası önemli olmakla birlikte olması gereken bireyin maddeyi reddetmesini sağlamak yani maddeden kendini koruma bilincini oluşturmaktır. Ayrıca başlangıç yaşını geciktirme ve diğer maddelere başlamayı güçleştirmede mücadelede önemlidir (Özbay et al., 2018). Müdahale çalışmalarında birey, aile, okul, toplum ve çevrenin etki alanı açısından önemli olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü bu etki alanları bazen koruyucu faktör konumundayken bazen de risk faktörü konumundadır (Center for Substance Abuse Prevention National Prevention Network (CSAP/NPN), 2006). Aile temelli önleme çalışmalarında ebeveynlere çocuklarını maddeden uzak tutma becerisi, toplum temelli önleme programlarında ise okul aile, kitle iletişim araçları, kamu ve sivil toplum kuruluşları koordinasyonu oluşturulmaktadır (Griffin & Botvin, 2010)

Madde bağımlılığını önlemek için yürütülen programlar **türlerine göre**; genel programlar (tüm popülasyona yönelik tasarlanan programlardır, orta öğretimdeki tüm öğrencilere yönelik programlar örnek verilebilir), seçici programlar (okul, mahalle, bölge gibi belli gruplara yönelik olan grup temelli programlar olup madde bağımlılarının çocukları için uygulanan programlar örnek verilebilir) ve belirli programlar (bağımlılık yapan maddeleri kullanmaya başlayanlara yönelik tasarlanan programlar, doğrudan bireysel düzey müdahaleleri içeren programlardır, uyuşturucu kullanmaya başlayan öğrenciler için düzenlenen programlar örnek verilebilir) olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Öte yandan **müdahale zamanlarına göre** bu programlar birincil, ikincil ve üçüncül müdahale olmak üzere de incelenmektedir. Ortada risk veya sorun yok iken yapılan güçlendirme faaliyetleri birincil müdahale programıdır. Bu programlarda özellikle koruyucu faktörler ön plana çıkmaktadır ve bilinçlendirme eğitimlerinin verilmesi, görsel medya yoluyla farkındalık oluşturulması, toplumsal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi, birincil

önlemeye örnek verilebilecek bazı etkinliklerdir. İkincil müdahale programları geniş çaplı ve temsili örneklerle ortaya konulan riskli gruplara odaklanan programlardır. Örneğin madde bağımlılığı riskli altında görülen okul veya mahalleye yönelik olan müdahaleler gibi. Üçüncül müdahalede ise, sorun ortaya çıktıktan sonra veya kronikleştikten sonra bu sorunları çözmek veya olumsuz sonuçlarını azaltmak için gerçekleştirilen faaliyetler bulunmaktadır. Bağımlılıkla mücadele programları **müdahale stratejisi yöntemine göre** ise iki gruba ayrılmaktadır: Yukardan aşağıya veya aşağıdan yukarıya doğru müdahale. Yukardan doğru müdahale programlarında genellikle ülke çapında kanuni veya sosyal politika değişiklikleri söz konusudur. Kanuni değişiklikle alkol satış veya yer değişikliğinde değişiklikler yapmak gibi. Makro düzey değişiklikler ülke düzeyinde norm ve kültür değişimini tetikleyebilir. Aşağıdan yukarı doğru müdahale programlarında sorun yaşayan aileleri ve bölgedeki insanları bir araya getirme böylelikle sorunla birlikte mücadele etme esastır (Çukur & Demirden, 2019).

Madde bağımlılığını önlemek için yapılabilecekler; bireysel yada toplumsal düzeyde davranışı değiştirme, problemi saptayarak bilgilendirme, tutum / inanç geliştirme odağında maddeye yönelmeyi azaltma ve yasa / politikalarla maddeyi erişimi zorlaştırma, evrensel / eğitici / belirgin programlar aracılığıyla hedef gruba uygun program oluşturma veya birey / akran / aile / toplum etki alanı bazında risk faktörlerinin ve koruyucu faktörlerin karşılıklı etkileşimini anlama şekillerinden herhangi biri ya da birkaçı aracılığıyla olabilir

Halk sağlığı bakış açısıyla ele alındığında toplumu tanıma, farkındalık ve müdahale açısından çok önemli olup bu bağlamda madde bağımlılığı konusunda toplumun terminolojisini bilmek önemli olarak değerlendirilmektedir.

Bu nedenle, Türkiye’de bağımlılık yapıcı bu maddelere verilen çeşitli isimler:

- **Eroin için;** mal, beyaz, toz, beyaz kelebek, H (eyç), junk, staff, kız, beyaz peynir, ilaç, cevher, something kelimeleri kullanılmaktadır. Eroin sigara olarak içilirse “joint”, damardan kullanılırsa “jant”, burundan çekilen tipine “eyç”, buharı içe çekilirse “jerik” tanımlamasını almaktadır. Madde etkisinde olmaya “takla”, yoksunlukta olmaya ise “anti” ve “harman” denilmektedir.
- **Esrar için;** derman, ot, plaka, mühür, anten, sarma, paspal, yeşil, gogo, kafahapı, sarıkız, kalo ve marijuana kullanılmaktadır.
- **Kokain için;** kok, pırlanta, beyaz ten, pudra kullanılmaktadır.
- **Hap için;** leblebi, roş, papik, Roş 2’lik, Roş 10’luk = Sarı bomba, aspirin, bomba kullanılmaktadır.
- **Uçucu için,** tiner için timsiner, bali için balko kelimeleri vardır.
- **Akineton için;** atom, aki kullanılmaktadır.
- **Ecstasy için,** ex, E, beyaz kumrular kullanılmaktadır.

- **Ketamin için**, köpek eroini (Acar, 2006) şeklindedir.

Madde Bağımlılığı Olan Çocuğa Yönelik Müdahaleler

Madde kullanımı; tercih edilen maddenin cinsi, etkisi, yaygınlığı, tolerans geliştirip geliştirmemesi, yoksunlukla ilişkisi açısından önemlidir. Bu nedenle etki altında olan birey farklı tutumlara girebilmektedir (Işık, 2018).

Madde bağımlılığı olan çocuğa müdahalede ilk yapılması gereken durum tespiti olmalıdır. Bu nedenle ilk değerlendirmede; kullanılan maddenin türü, maddenin hangi yolla ve hangi sıklıkla alındığı, ne kadar zamandan beri kullanıldığı, maddenin en son ne zaman alındığı, hangi aralıklarla madde alımının olduğu, madde kullanmaya yönelik düşüncesinin ne olduğu, bırakıp bırakmama konusundaki tutumu, madde kullanmaktan kaynaklı herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadığı, suç kavramını bilip bilmediği, suç öyküsünün olup olmadığı, eşlik eden ruhsal semptomunun olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu esnada yargılayıcı olmamaya özen gösterilmeli, amaç yalnızca veri toplama olmalıdır (Baysan Arabacı & Taş, 2017)

Durum tespitinden sonraki aşama ise tedavi ve rehabilitasyon aşamalarıdır. Burada, madde alımından uzaklaştırma ve kişinin bütüncül iyilik halini oluşturma, motivasyonu arttırma yönündeki girişimler, güçlendirme önemlidir. Ayrıca tedavi sonrası çocuğun yeniden madde kullanımına başlamaması ve sürekli rehabilitasyonun sağlanması hizmeti de sağlanmalıdır. Bu hizmetlerin yürütümünde çocuk çevresiyle (ailesi, akranları, sosyal çevresi gibi) bir bütün olarak ele alınmalı hizmet bu bütünlük içinde sunulmalıdır. Madde bağımlılığının sonuçlarını öğretmek, başetme ve değişimi sağlama sistemlerini güçlendirmek, olumsuz etkileşimleri ortadan kaldırmak, relapsları öğretmek, grup aktivitelerine katılımı sağlamak, sosyal destek sistemlerini devreye koymak yapılabilecek faaliyetlerden bazılarıdır (Beser & Çam, 2009).

Çocuk Hakları Penceresinden Madde Bağımlılığı

Kanunen ve ahlaki açıdan dünyadaki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu çocuk hakları evrensel yaklaşımlara temellenmiştir. Tarihsel süreçte çocuk hakları çalışmalarının; Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959), Türk Çocukları Hakları Bildirgesi (1963), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) şeklinde bir süreç izlediği görülmektedir (Demircioğlu, 2019). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde (BMÇHS) çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları temel şemsiye olarak bildirilmektedir. Bu haklardan yararlanamayan çocukların hak ihlallerine uğradıkları kabul edilmektedir. Yönlendirici olmayan ebeveynlik, aile ortamından ya da alternatif bakımdan uzak kalmak, eğitim, boş zaman ya da kültürel etkinliklerden yoksun kalmak, mülteci olmak, bölgesel farklılıklardan dolayı ayrımcılığa uğramak, çalıştırılmak, madde bağımlılığında olmak, şeklindeki durumların çocukların hak ihlaline uğramasında hazırlayıcı faktörler olduğu açıklanmaktadır. Bu bağlamda madde bağımlılığının çocuk sağlığını tehdit etmesi çocuk hakkı ihlali olarak kabul edilmekte (Taplak, Polat & Yüzer, 2014) ve çocuğun uyuşturucu bağımlılığından korunma hakkına değinilmektedir. BMÇHS'nin 19. maddesinde taraf devletler çocuğu uğrayabilecekleri her türlü zarardan korumada görevli kılınmıştır. Korunma hakkında madde kullanımından ve satışından korunma hükmünde geçmektedir. ÇHS'nin 33. maddesinde çocukların narkotik ve psikotrop maddelerden korunması, maddelerin

üretiminde ve kaçakçılığında çocukların kullanılmaması devletlerin yükümlülükleri arasındadır. Sözleşmede afyon, morfin, afyon alkaloidleri ve sentetik morfin (örneğin eroin); koka yaprakları ve kokain; hint keneviri ürünleri (marihuana); barbiturat gibi yatıştırıcılar, anfetamin gibi uyarıcılar ve LSD gibi halüsinojenler uluslararası düzeyde yasaklanan maddelerdir. Sigara ve alkol çocuğun sağlığını etkileyen madde olmasına rağmen sözleşme de yasadışı madde olarak geçmemektedir (Hodgkin & Newell, 1998).

Sonuç ve Öneriler

Madde bağımlılığını önleme konusunda öncelikle Türkiye'nin resmini gösterir verilere ihtiyaç olduğu açıktır. Sonrasında, bağımlılığın nedenlerinin belirlenmesi sorunla mücadelenin öncül adımı olarak değerlendirilmektedir. Madde bağımlılığını önleme çalışmalarında bütüncül yaklaşımın sergilenmesi, koruyucu ve rehabilite edici faaliyetlerin yasalarla da güçlendirilmesi, uygulanması ve denetlenmesi önemlidir.

Kaynakça

- Acar, M. (2006). Türkiye'de Madde Bağımlılığı ve Gençlik. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Bilimleri Enstitüsü, (190701)
- Ahad, A., Chowdhury, M., Kundu, I., Tanny, N., & Rahman, M. W. (2017). Causes of Drug Addiction among Youth in Sylhet City of Bangladesh. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 22(5), 27-31.
- Akıncı, H. (2016). Madde bağımlılığı tedavisinde aile içi iletişimin önemi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3, 133-135.
- Diagnostic and statistical manual of mental disorders Fifth Edition (DSM-5), (2013).
- Arabacı, L. B., Taş, G., & Dikeç, G. (2017). Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı. *Bağımlılık Dergisi*, 18(4), 135-144.
- Ates, M. A., Algül, A., Gülsün, M., Geçici, Ö., Özdemir, B., Basoglu, C., . . . Çetin, M. (2009). Antisozyal Kişilik Bozukluğu Olan Genç Erkeklerde Aleksitimi, Saldırganlık ve Psikopati İlişkisi/The Relationship Between Alexithymia, Aggression and Psychopathy in Young Adult Males with Antisocial Personality Disorder. *Noro-Psikiyatri Arsivi*, 46(4), 135.
- Ateş, K. (2018). Bursa Büyükşehir Belediyesinin Madde Bağımlılığı ile Mücadele Çalışmalarının Değerlendirilmesi: "GADEM Modeli". Paper presented at the International Congress on Violence and Social Traumas, Samsun. https://www.researchgate.net/profile/Kamil_Ates/publication/327248247_BURSA_BUYUKS_EHIR_BELEDIYESININ_MADDE_BAGIMLILIGI_ILE_MUCADELE_CALISMALARIN_DEGERLENDIRILMESI_GADEM_MODELI/links/5b83f73aa6fdcc5f8b6b281c/BURSA-BUeYUeKSEHIR-BELEDIYESININ-MADDE-BAGIMLILIGI-ILE-MUCADELE-CALISMALARININ-DEGERLENDIRILMESI-GADEM-MODELI.pdf
- Bahramnejad, A., Iranpour, A., Karamoozian, A., & Nakhaee, N. (2020). Universal school-based intervention for increasing resilience, and its effect on substance use. *Children and Youth Services Review*, 118, 105378.
- Baysan Arabacı, L., & Taş, G. (2017). Dragging Factors in Juvenile Delinquency, Mental Health Problems, and Nursing Care. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 8(2).
- Bell, C. C. (1994). DSM-IV: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. *JAMA*, 272(10), 828-829. doi:10.1001/jama.1994.03520100096046
- Beser, N. G., & Çam, O. (2009). Suça yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme programının etkinliğinin incelenmesi/Determine the efficiency of program for adolescents predisposed to crime to developing positive interpersonal relationship. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(3), 226.
- Bulut, T., Yeşilkayalı, E. (2020). Çocuk ve gençlerde madde bağımlılığının önlenmesine yönelik programların sosyal çalışma perspektifinden incelenmesi. *Turkish Journal of Social Work*, 4(1), 27-32

- Center for Substance Abuse Prevention National Prevention Network (CSAP/NPN). (2006). Substance Abuse Prevention Handbook. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.423.175&rep=rep1&type=pdf>
- Çoban, S. (2015). Türkiye'de Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu Üzerine Bir Değerlendirme. Paper presented at the Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları.
- Çukur, C. Ş., & Demirden, A. (2019). Madde Bağımlılığında Psikoloji Temelli Risk Analizleri: Orta Öğretimdeki Öğrenciler Arasında Madde Bağımlılığında Risk ve Koruyucu Faktörler Prof. Dr. Cem Şafak Çukur, Psikoloji Bölümü Başkanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara. https://scholar.google.com.tr/scholar?lookup=0&q=Madde+Ba%27C4%9F%27C4%B1ml%27C4%B1%27C4%B1%27C4%9F%27C4%B1nda+Psikoloji+Temelli+Risk+Analizleri:+Orta+%27C3%96%27C4%9Fretimdeki+%27C3%96%27C4%9Frenciler++Aras%27C4%B1nda+Madde+Ba%27C4%9F%27C4%B1ml%27C4%B1%27C4%B1%27C4%9F%27C4%B1nda+Risk+ve+Koruyucu+Fakt%27C3%B6rler&hl=tr&as_sdt=0,5
- Dawood, K. S. (2018). Assessment the Causes of Substance Abuse–Related Relapse among Patients with Addiction in Baghdad City. *kufa Journal for Nursing sciences*, 8(1), 1-10.
- Demircioğlu, G. (2019). Madde Bağımlısı Çocukların Türk Yazılı Basınında Sunumu. (yüksek Lisans Tezi). Marmara üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Proquest 28245108.
- EMCDDA, E. M. C. f. D. a. D. A. (2019). Turkey Country Drug Report 2019. Retrieved from <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/11356/turkey-cdr-2019.pdf>
- Engelbrecht, J., & Gouws, F. E. (2017). The treatment of substance addiction with focus on the family of origin as possible cause of addiction. *Southern African Journal of Social Work and Social Development*, 29(2), 1-22.
- Eryılmaz, A., & Deniz, M. E. (2019). Tüm Yönleriyle Bağımlılık. PEGEM Akademi.
- Griffin, K. W., & Botvin, G. J. (2010). Evidence-based interventions for preventing substance use disorders in adolescents. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 19(3), 505-526.
- Hodgkin, R., & Newell, P. (1998). Çocuk haklarına dair sözleşme: uygulama elkitabı: Unicef.
- İşık, A. (2018). Türkiye'de Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Bir Sosyal politika Uygulaması Olarak Okul sosyal Hizmetinin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 208-228. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/515224>
- İşmen Gazioğlu, A. E., & Canel, A. N. (2015). Bağımlılıkla mücadelede okul temelli bir önleme modeli: yaşam becerileri eğitimi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2(2), 5-44. Retrieved from https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdf&path=iszyc6h_XyiCkvthyLGCVeX2Y2dZRgbV2SDf2mozIurNi14Cztx1vEZW0AqgsBZJDcywwPNiMG0eeu8QOnkiShpFHak9ZhgiYE3vB_13Pik=
- Khantzian, E. J. (1997). The self-medication hypothesis of substance use disorders: A reconsideration and recent applications. *Harvard review of psychiatry*, 4(5), 231-244.
- Marinus, D., van der Westhuizen, M., & Alpaslan, A. (2017). Adolescent's experiences of and strategies in coping with parental substance addiction in a rural farming community. *Southern African Journal of Social Work and Social Development*, 29(1), 16-33.
- Maslowsky, J., Whelan Capell, J., Moberg, D. P., & Brown, R. L. (2017). Universal school-based implementation of screening brief intervention and referral to treatment to reduce and prevent alcohol, marijuana, tobacco, and other drug use: process and feasibility. *Substance abuse: research and treatment*, 11, 1178221817746668.
- Mermer, D. (2019). Ebeveyn Tutumlarının Madde Bağımlılığı İle Olan İlişkisi. *SOSYAL HİZMET*(2), 18-30. Retrieved from <http://shuder.org/Resimler/f90687d6-33a5-4768-a48f-52ead355ea1csosyal-hizmet-dergisi-temmuz-aralik-2019pdf.pdf#page=18>
- Mustafaoğlu, R., Mutlu, E. K., Mutlu, C., Çiftçi, A., & Özdinçler, A. R. Madde Kullanım Bozukluğunun Ergenlerde Anksiyete, Depresyon ve Yaşam Kalitesine Etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(4), 308-316.
- Ögel, K. (2002). Madde Bağımlılarına Yaklaşım ve Tedavi IQ Kültür Sanat.
- Özbay, Y., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ. h., Eşici, H., . . . Akyılmaz, F. D. (2018). Madde bağımlılığı: Temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(1), 81-130. Retrieved from <https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdf&path=K5jSLNjWV5nacDteEltqPw2w9a2FvzNkc7sWvgwFva5SG5hfYYfSkM4x6zwlppf80VW9FQJzasK5u2Ekkjg2ym5PtMHQ6NKu0-MtWkxfXn9vXhaBiZHKDy9GGxq22>

- Öztaş, D., Kalyon, A., Ertuğrul, A., Gündoğdu, Ç., Balcıoğlu, H., Sağlan, Y., . . . Karahan, S. (2018). Evaluation of Risk Factors Affecting Substance Use among Tenth-Grade Students. *BioMed research international*, 2018.
- Özmen, V. A. (2020). Substance abuse children, youth and social work. *International Helath Conference*, 502.
- Peleg, A. Y., Jara, S., Monga, D., Eliopoulos, G. M., Moellering, R. C., & Mylonakis, E. (2009). *Galleria mellonella* as a model system to study *Acinetobacter baumannii* pathogenesis and therapeutics. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, 53(6), 2605-2609.
- Saal, D., Dong, Y., Bonci, A., & Malenka, R. C. (2003). Drugs of abuse and stress trigger a common synaptic adaptation in dopamine neurons. *Neuron*, 37(4), 577-582.
- Sarkingobir, Y., & Dikko, M. (2020). Substance Abuse among In-School and Out-Of-School Youth in Sokoto, Northwestern Nigeria. *Journal of Applied Sciences and Environmental Management*, 24(9), 1545-1550.
- Scheibe, A., Shelly, S., Hugo, J., Mohale, M., Lalla, S., Renkin, W., . . . Bhoora, U. (2020). Harm reduction in practice-The Community Oriented Substance Use Programme in Tshwane. *African Journal of Primary Health Care & Family Medicine*, 12(1), 1-6.
- Sussman, S. (2017). *Substance and behavioral addictions: Concepts, causes, and cures*: Cambridge University Press.
- Şirin, H., Uzun, M. E. (2021). Madde kullanım bozukluğu yanısıyla ÇEMATEM'de tedavi gören ergen hastaların sosyodemografik ve klinik özellikleri. *Bursa örnekleme, Turk J Child Adolesc Ment Health*, 28(2), 151-158
- T.C. İç İşleri Bakanlığı, E. G. M. N. S. M. D. b. (2019). *Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019*. Retrieved from <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf>
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2017). *2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal strateji Belgesi ve Eylem Planı*. [www. saglik.gov.tr](http://www.saglik.gov.tr) Retrieved from https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/tutun-mucadele-bagimlilik-db/haberler/uyusturucu_eylem_plani/2018-2023_Uyusturucu_ile_Mucadele_Ulusal_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Planı.pdf
- Taplak, A. Ş., Polat, S., & Yüzer, S. (2014). ÇÇocuk haklarında Unutulanlar ve çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 62-71.
- The European School Survey Project on Alcohol and Other Drus, E. (2020). *ESPAD report 2019 results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Retrieved from Luxembourg: Publications Office of the European Union: http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf
- UNODC, U. N. O. o. D. a. C. (2018). *Annual Report Covering activities during 2018*. Retrieved from [file:///C:/Users/%C3%87a%C4%9Fla%20Yi%C4%9Fitba%C5%9F/Desktop/My%20EndNote%20Library-backup%20\(1\).Data/madde%20ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20derleme%20kaynaklar%C4%B1/Annual-Report_2018.pdf](file:///C:/Users/%C3%87a%C4%9Fla%20Yi%C4%9Fitba%C5%9F/Desktop/My%20EndNote%20Library-backup%20(1).Data/madde%20ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20derleme%20kaynaklar%C4%B1/Annual-Report_2018.pdf)
- Zhang, X., Shi, J., & Tao, R. (2017). *Substance and non-substance addiction*: Springer.